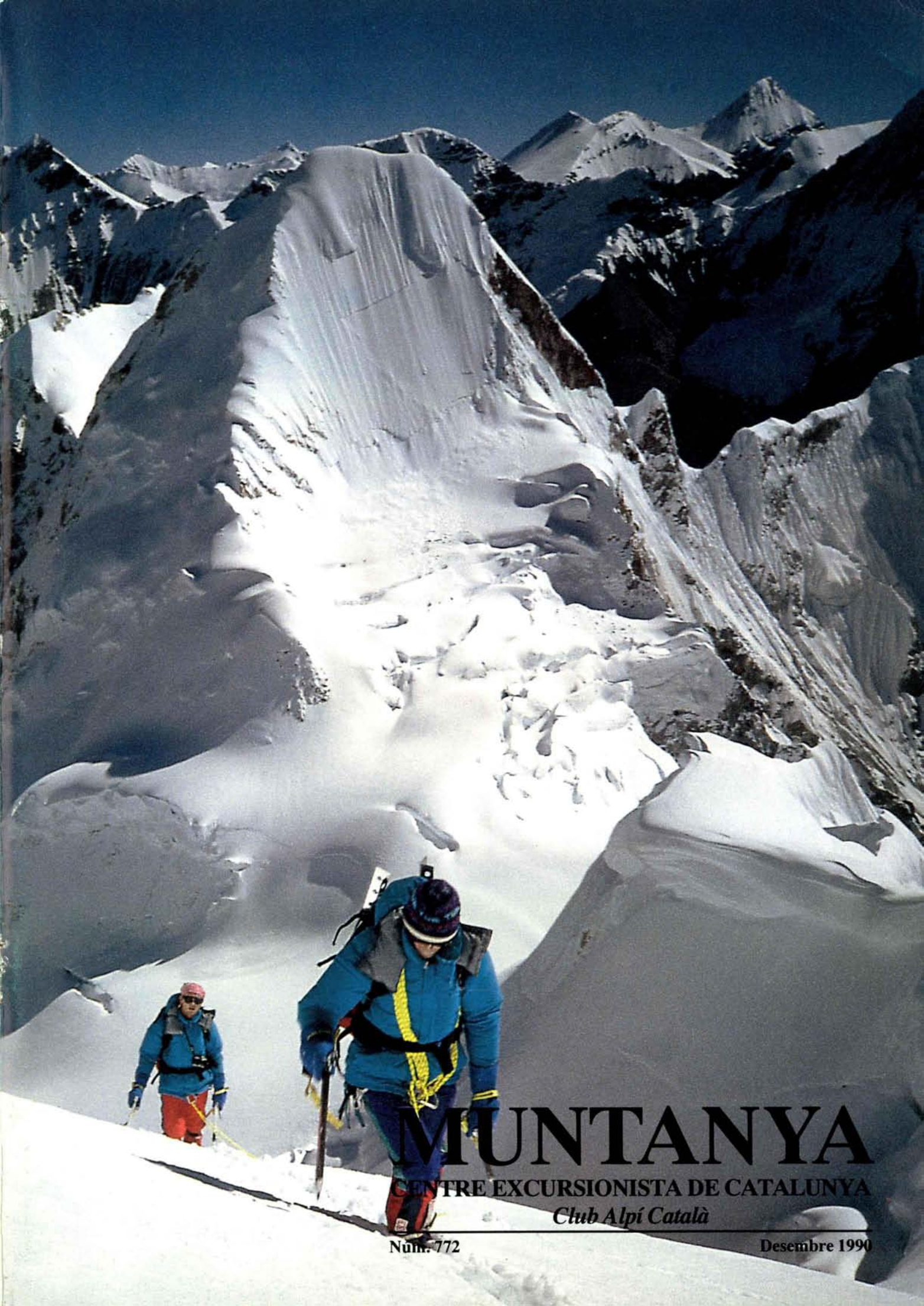

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

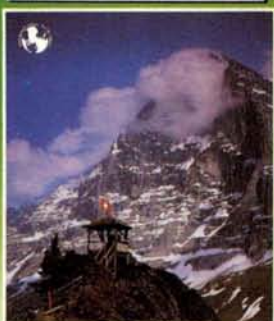
Núm. 772

Desembre 1990

LOS VIDEOS QUE ESPERABAS

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

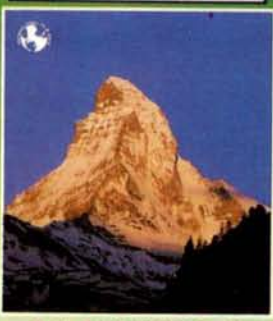

ESCALADA EN LA CARA NORTE DEL EIGER

La escalada de la cara norte del Eiger constituye hoy en día una aventura única, además de un hito en el desarrollo del alpinismo moderno. Duración: 8 min.

REF. 4021

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

LA CONQUISTA DEL MATTERHORN (CERVINO)

Esta película ofrece la historia de la escalada del Matterhorn al tiempo que brinda una valiosa información sobre este majestuoso alpinismo. Duración: 45 min.

REF. 4018

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

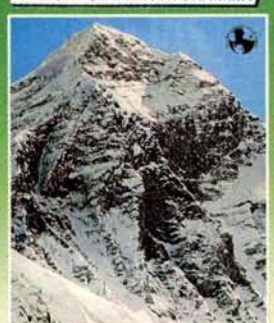

EL GRAN CAÑÓN DEL COLORADO

Este espectacular programa nos muestra como se formó el gran Cañón del Colorado. Usted podrá disfrutar de la belleza del Cañón y comprenderá su pasado. Duración: 50 min.

REF. 4026

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

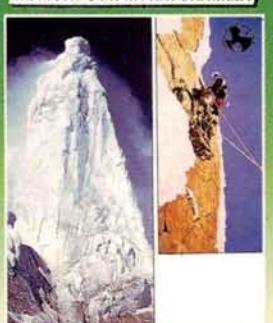

EVEREST SIN OXIGENO

"Everest sin oxígeno" es un documento histórico que muestra como dos hombres consiguieron llegar a la cima del Everest sin máscaras de oxígeno. Duración: 60 min.

REF. 4027

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

EL ENIGMA DEL CERRO TORRE

El Cerro Torre es un pico de la Patagonia que se caracteriza por ser más atractivo que el Cervino y más vertical que la cara Norte del Eiger. Duración: 60 min.

REF. 4028

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

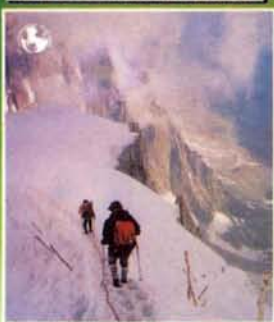
ESCALADA FREE EN EL YOSEMITE

Noroeste de la Half Dome
POR JIM ERICKSON y ART HIGBEE

Película de escalada free, realizada en la cara Noroeste de la Half Dome en Yosemite con una altura de 2.200 pies. Duración: 30 min.

REF. 4029

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

LOS DIOS BLANCOS DEL ECUADOR (CHIMBORAZO)

Esta película gira entorno a los Andes del Ecuador, la vida de los indígenas y su contraste con los montañeros europeos que buscan nuevas metas. Duración: 45 min.

REF. 4017

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

MONT BLANC

El reportaje cuenta la historia de su primera ascensión (1786) y describe la belleza de los "tours" en el macizo del Mont Blanc. Duración: 45 min.

REF. 4022

EL MUNDO DE LA NATURALEZA

LA PARED ESTE DEL WATZMANN

La pared E. del Watzmann tiene un desnivel de casi 2.000 metros. Friedrich Bach y su equipo pasaron dos días en pared para filmar la ruta. Duración: 45 min.

REF. 4025

NOMBRE

DOMICILIO N° TEL.

POBLACION PROVINCIA

- ☐ 4017 • Los Dioses Blancos del Ecuador (CHIMBORAZO)
☐ 4018 • La conquista del Matterhorn (CERVINO)
☐ 4021 • Escalada en la cara norte del Eiger

- ☐ 4022 • Mont Blanc
☐ 4025 • La pared este del Watzmann
☐ 4026 • El gran Cañón del Colorado
☐ 4027 • Everest sin oxígeno
☐ 4028 • El enigma del Cerro Torre
☐ 4029 • Escalada free en el Yosemite

☐ DESEO RECIBIR SIN CARGO EL CATALOGO DE INTERNATIONAL FILM GRUP

Enviar a: INTERNATIONAL FILM GRUP

Gran Vía de les Corts Catalanes, 1.176 bis. 08020 BARCELONA

SISTEMA

VHS

BETA

FORMA DE PAGO

CONTRAREEMBOLSO

ENVIO TALON NOMINATIVO

2.250 PTAS. (IVA INCL.) + 200 PTAS. (GASTOS DE ENVIO)

FIRMA

**ESQUÍ
CÀMPING
ESCALADA**

SPORTS

SANJUST

MEMBRE DEL GREMI D'ARTICLES D'ESPORTS

**CANUDA, 6 – 08002 BARCELONA
TEL. 302 36 95**

**LA MILLOR QUALITAT I EL MILLOR SERVEI
DE SEMPRE, PER A LA CULTURA I L'ESPORT**

TEMPORADA 90-91

esports
Duixans
PRIMERES MARQUES EN MATERIAL PER A LA NEU.

EQUIP INICIACIÓ
Esquís, fixacions, bastons,
botes i muntatge.
23.800 ptes.

EQUIP ALPÍ
Esquís Fischer, fixacions Tyrolia,
bastons i muntatge.
23.950 ptes.

EQUIP MUNTANYA
Esquís, fixacions, ganivetes
i muntatge.
33.500 ptes.

EQUIP FONS
Esquís, fixacions, botes, bastons
i muntatge.
17.600 ptes.

Material de lloguer, esquís de pista i de muntanya.
Consell de Cent, 9. Tels. 432 22 19 - 431 45 90 **Hostafrancs.**

Agraïm la col·laboració a:

Calendari CEC'91

19 91

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

-
- Dotze reproduccions sobre el tema de la masia, del fons de l'Estudi de la Masia Catalana i procedents del material gràfic de Rafael Patxot cedit al CEC.
 - Format: 29x35 cm. i 13 làmines amb espiral.
 - Preu V.P.: 850 ptes.
 - Preu soci: 625 ptes.
 - El podeu adquirir a l'Estatge Social i a llibreries.
 - Distribueix: PRÒLEG Mascaró, 35 - 08032 B. Tel. (93) 256 20 00

LA MASIA
CALENDARI D'HOMENATGE AL FOLKLORISTA
JOAN AMADES (1890-1959)

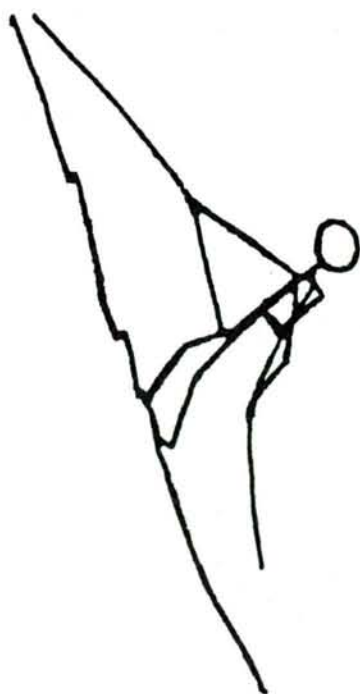
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

COMISSIO DE PUBLICACIONS

Paradis, 10, pral - Telèfon (93) 315 23 11 - 08002 Barcelona

*Us desitja
molta salut
i bon any 1991*

Comte d'Urgell, 95 bis - Tel. 253 50 01.
BARCELONA

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXIV, VOL. 94, NÚM. 772, DESEMBRE 1990

SUMARI

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10

08002 Barcelona (Barcelonès)

Tel. (93) 315 23 11

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

David M. Aloy, Francesc Beato,

Jordi Canals, Francesc Herrera,

Agustí Jolis, Modest Montlleó,

Alfred Montserrat, Josep de Tera

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Fotocomposició:

Edició Làser

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.

Pujades, 68-72, 3r 3ª.

08005-Barcelona

Impressió:

INGOPRINT, S.A.

Maracaibo, 11. 08030-Barcelona

Preu d'aquest exemplar:

500 ptes. (IVA inclòs)

Preu de subscripció anual:

2.600 ptes. + IVA (sis exemplars)

A l'estranger: 3.900 ptes.

Comanda de números endarrerits

a la redacció de la revista

Dipòsit legal: B. 545-1958

ISSN: 0212-2111

Portada: Darreres rampes pujant al Pumori, amb el Lingstren al fons.

Foto: Ricard Dalmau amb Agfachrome RS 50

Editorial: Un estiu d'expedicions 222

Las Eisiás de Taiac, capital de la Prehistòria

Joaquim Bordons i Serra 223

Teógenes Díaz Gavín (1907-1990), pioner de l'escalada

lliure de dificultat. *Félix Méndez Torres* 230

El relleu de l'alta muntanya, 2. *Miquel Vilaplana i d'Abadal* 233

Pumori'90: «Anem al Puigmal?». *Ricard Dalmau i Arbós* 238

Chulu Far East (6.059 m), un sis mil fàcil.

Xavier Martínez i Marsal 243

Camins dels ports de Beseit, 3. El serrat de la Ballestera

Kildo Carreté i Bisbal 247

Dos reductes naturals: roc Blanc i pic de l'Estany Faurí

Joan M. Vives i Teixidor 252

Notes breus. *Miquel Rafa* 256

Vies d'escalada, a cura d'*Armand Ballart* 257

Crònica del Centre 259

Crònica del món excursionista 261

Recordança 261

Llibres i mapes 262

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Un estiu d'expedicions

Com molts dels nostres lectors ja saben, aquest estiu ha estat pròdig en expedicions catalanes als cims més alts del món. Tot i que hem hagut de lamentar algun accident greu, la majoria de les expedicions han tingut èxit, és a dir, han pogut aconseguir els objectius que s'havien fixat: fer el cim.

Davant d'aquest fet, realment important per l'alpinisme català, se'ns acuden algunes consideracions que potser val la pena de deixar escrites.

És un fet important que unes quantes expedicions catalanes, simultàniament, aconseguixin objectius alpinístics de compromís a l'Àsia. Deixant de banda el factor de sort en el temps i en l'ambient de la muntanya, que moltes vegades és un factor clau per a l'èxit d'una expedició, hi ha altres elements humans que cal valorar detingudament. Potser fa uns quants anys hi havia prou alpinistes per a fer només un equip sòlid amb garanties d'èxit. Ara hi ha un bon planter d'alpinistes, amb un palmarès considerable, que poden afrontar i resoldre bé els principals problemes alpinístics de les muntanyes més altes del món.

Un altre fet destacable és que algunes de les expedicions són del

que, a vegades, amb un cert deix de suficiència, hem anomenat «comarques», com si Barcelona no fos una altra comarca! És a dir, hi ha diverses expedicions que han estat organitzades i finançades per persones i entitats que no són de Barcelona. Això ens mostra el potencial alpinístic d'una sèrie de ciutats de dimensió mitjana en nombre d'habitants, però prou dinàmiques en l'activitat alpinista.

Tanmateix, veient aquest potencial de primera línia, hem d'intuir que arreu hi ha molts practicants de l'excursionisme, activitat muntanyenca de base, accessible a tothom. Si poséssim un símil demogràfic, hauríem de considerar que si hi ha una quantitat d'alpinistes de qualitat, que estarien en el cim d'una piràmide imaginària, hi hauria d'haver molts més practicants de la muntanya en tots els nivells, en un nombre més elevat com més bàsic fos el nivell. Així tindríem una piràmide perfecta, un triangle equilàter.

Aquesta hipòtesi idealitzada hauria de ser verificada en la realitat. Si no fos així, ens trobaríem, seguint el símil de la piràmide demogràfica, que en lloc de la piràmide equilàtera tindríem una piràmide totalment deformada, en forma de

fus, amb un vèrtex superior molt ample i arrodonit i una base petita, estreta, forma pròpia de les comunitats que s'envelleixen i perden vitalitat. És a dir, tindríem un bon estol d'alpinistes de categoria, però una massa de practicants, en tots els nivells més bàsics, petita per a mantenir el nivell de punta que hem aconseguit.

Potser seria bo que els clubs miréssim de valorar la situació present i veure quina forma té la piràmide de la nostra entitat. És possible que ens servís per a intuir una mica l'actuació en el futur.

De tota manera, podríem plantejar algunes qüestions prèvies a manera de test: Quina participació hi ha en les activitats excursionistes de base? Quina és la mitjana d'edat dels participants? Els més joves, participen en les activitats socials o van per les seves i només vénen al local social per veure's? Els alpinistes bons del club, participen en les activitats socials? La majoria dels socis, saben anar sols o esperen només apuntar-se a les excursions col·lectives perquè els portin?

Aquí no contestarem aquestes preguntes; potser un altre dia tindrem ocasió de fer-ho. Mentrestant, ho podem anar pensant.

Las Eisiás de Taiac, capital de la Prehistòria

Joaquim Bordons i Serra

A la tornada d'un viatge turístic per la Bretanya, plena d'indrets interessants, havíem planejat aturar-nos uns quants dies al Perigord, amb la intenció de visitar algunes coves i abrics de la vall de la Vesera (Vézère) que tenen acreditada una fama mundial, i satisfer així el nostre interès per conèixer aquests excepcionals testimonis de la vida i l'art dels nostres avantpassats llunyans. No feia gaire que ja havíem dedicat uns quants dies al grup de coves de l'Arieja i n'havíem fet una ressenya (MUNTANYA núm. 751, juny de 1987) i ara desitjàvem conèixer aquest importantíssim grup de la Dordonya.

Quedava només per decidir la població on pernoctaríem. Perigús i Sarlat, situades en extrems oposats de la zona, mereixen una llarga visita i tenen condicions per a facilitar qualsevol estada; però per llur situació, entre anades i vingudes hauríem perdut massa temps. Per això, una vegada resolt el problema de trobar-hi habitació, ja que aquells dies de setembre encara hi havia una forta demanda, vam preferir quedar-nos en el que cal considerar com a centre idoni: Las Eisiás.

Las Eisiás de Taiac. Poques vegades haurem vist coincidir un topònim tan desconegut del gran públic amb un centre d'interès tan extraordinari. En efecte; de bell antuvi sorprèn que aquesta petita població, de nom tan eufònic com poc divulgat, juntament amb la vall de la Vesera que l'envolta, figurin entre els 57 primers indrets decla-

rats patrimoni mundial per la UNESCO, igual que Venècia, Versalles o el Grand Canyon del Colorado. El cas és, però, que l'abundància i varietat dels descobriments i de les excavacions científiques efectuades a la vall, amb més de 150 jaciments estudiats, la màxima concentració dels quals es troba a les proximitats de Las Eisiás, van convertir aquest poble, d'uns 800 habitants, en el centre mundial de la Prehistòria.

Des de les primeres excavacions fetes per Edouard Lartet a la zona, l'any 1862, que li van permetre establir les bases d'una primera classificació de la

Prehistòria, les troballes s'acumularen en una ràpida successió. El 1863 s'inicien els estudis del jaciment de La Magdalena. El 1868 es troben cinc esquelets en una sepultura de la cova de Cròs Manhon, tocant a Las Eisiás, i aquest home de Cromanyó fou considerat el primer home evolucionat que va viure a Europa, creador del primer art parietal. El 1872 es troba un altre esquelet d'aquest tipus a L'Aujariá Bassa. A L'Aujariá Alta n'apareixen dos més i uns quants anys de recerca demostren una ocupació humana ininterrompuda de 30.000 anys. L'estudi de dos dels jaciments dels voltants de Las Eisiás, Lo Mostièr i La Magdalena, permeten definir els caràcters de les dues grans èpoques del Paleolític a les quals donen el nom, Mosterià i Magdalenià, representades, respectivament, per la cultura dels homes de Neandertal i de Cromanyó. Altres denominacions del Paleolític provenen també de jaciments de la zona: el Taia-cià, de Taiac; el Micoquià, de La Micoque; el Perigordià, de la regió del Perigord; l'home de Cromanyó, epònim de Cròs Manhon. Posteriorment,

*A Las Eisiás tot ens recorda que estem envoltats d'indrets prehistòrics.
Foto: Joaquim Bordons.*

algunes coves que es van anar descobrint permeteren obrir al públic autèntiques obres mestres de l'art rupestre (Las Caus, Font de Gaume, Las Combarèlas, La Mota).

El seguit de descobriments prehistòrics efectuats a la Vesera són una conseqüència dels innombrables indrets de la vall ocupats pels homes primitius. Aquesta ocupació venia afavorida per un cúmul de circumstàncies naturals, climàtiques i del terreny, que atragueren la presència humana: clima força benigne, coves que oferien bona protecció i abríc, fauna i vegetació abundants que li asseguraven l'alimentació per mitjà de la caça, la pesca i la recol·lecció de plantes. En aquells temps, en què l'home depenia totalment de l'entorn físic, era fonamental escollir els territoris més propicis, i els vessants de la vall, especialment els voltants de Las Eisiás, oferien unes condicions òptimes quan l'home hi va arribar per primera vegada i va començar a utilitzar les nombroses coves, cavernes i balmes formades en la pedra calcària, prop del curs fluvial.

En aquests abrics, fa uns 400.000 anys, s'hi va instal·lar l'*Homo erectus*, un preneandertalià que ja dominava el foc. Més tard, durant el Paleolític mitjà, fa uns 100.000 anys, fou reemplaçat per l'home de Neandertal, que enterrava els morts i practicava un canibalisme ritual. Aquest, fa 40.000 anys, va deixar pas a l'home modern o de Cromanyó, el qual, utilitzant noves tècniques, va multiplicar el nombre d'estrís fabricats i pogué adoptar uns sistemes de vida més còmodes i estables, inicià un despertar espiritual i artístic i creà l'art. En arribar l'Edat Mitjana de la nostra èra proliferen a la zona els poblats i forts troglodítics, alguns d'ells construïts sobre abrics prehistòrics. Possiblement, en cap altra vall no s'han trobat tants testimonis de la presència de l'home al llarg del temps.

Actualment, la Vesera, afluent de la Dordonya, és un riu que circula a un nivell molt més baix i que ha perdut una gran part de la massa forestal que l'envoltava quan l'home hi va arribar per primer cop. En el seu darrer terç serpenteja per una vall força plena de verdor i bells paisatges, acompanyat d'arbres de ribera. La carretera voreja

el curs fluvial a la vista d'atractius indrets freqüentats pels turistes. Entre Tonac i Las Eisiás, sobre un fons de prades, els pollancres i els salzes cobreixen les sinuositats del curs fluvial i les cingleres sovintegen, de tons grisos i ocres, cobertes d'alzinars. En molts indrets, els sobreploms ofereixen la contemplació de nombroses coves i forts troglodítics. Més avall de Las Eisiás, els vessants del riu es van aplanant i els conreus guanyen terreny.

El poble es troba a la confluència de la Vesera i la Beune, als peus d'una de les més espectaculars cingleres, que, en algun indret, assoleix alçàries de 80 metres, poblada d'alzines al capdamunt. Més que per l'alçària, prou notable, aquesta cinglera impressiona pels senyals i forats que presenta, per damunt de les cases. És un espectacle captivador quan, de nit, s'il·lumina artificialment i els relleus adquireixen noves aparences.

Si es passen uns quants dies en aquesta petita població del Perigord, hom té la sensació de trobar-se en contacte amb aquelles èpoques de la humanitat que només es podien imaginar pel que s'havia llegit en llibres. Només arribar-hi, i fins i tot abans, venint per la carretera, hom ja té la impressió d'entrar en un àmbit especial, en el qual els testimonis d'un passat remot apareixen arreu i amb el qual tot es relaciona: cingleres, coves, abrics, jaciments, poblats, museus, rètols. Un passeig per la població i els seus afores és com estar submergit en aquell passat, que acaba convertint-se en una realitat present; la llarga i dominant cinglera amb múltiples sobreploms sobre les cases, crivellada de forats i senyals dels habitatges troglodítics; l'home de Neandertal, reproduït en pedra, destacat sobre les cases; els innombrables jaciments i coves visitables i la profusió d'anuncis i rètols que ens els indiquen, tot fa referència a l'home antic.

El més important de la població és el Museu Nacional de la Prehistòria. És instal·lat en un castell del segle XIII, edificat en plena cinglera sobre un poblament troglodític, i és visitat per 300.000 persones cada any. Al davant de l'entrada, en un replà des del qual es gaudeix d'un bell panorama, hi destaca l'escultura de l'home primitiu, visible

de lluny. En el museu s'exposen, degudament ordenades, les principals troballes de la zona i conté completes col·leccions d'objectes i obres de l'art paleolític, així com quadres sinòptics, fotografies, etc. En una gran sala s'exposa l'evolució de la talla del sílex durant més de dos milions d'anys.

A Las Eisiás hi ha oberta una oficina de turisme amb tota mena d'informació sobre les coves i els abrics diversos de la rodalia, on faciliten opuscles i tenen a la venda interessants llibres sobre la regió, generals i monogràfics, esplèndidament il·lustrats. Dins del nucli urbà, hi ha nou hotels i nombroses cambres en cases particulars i molts altres per la rodalia, a més de càmpings i restaurants, que poden acollir un gran nombre de visitants, que alguns mesos de l'any saturen tota la seva capacitat.

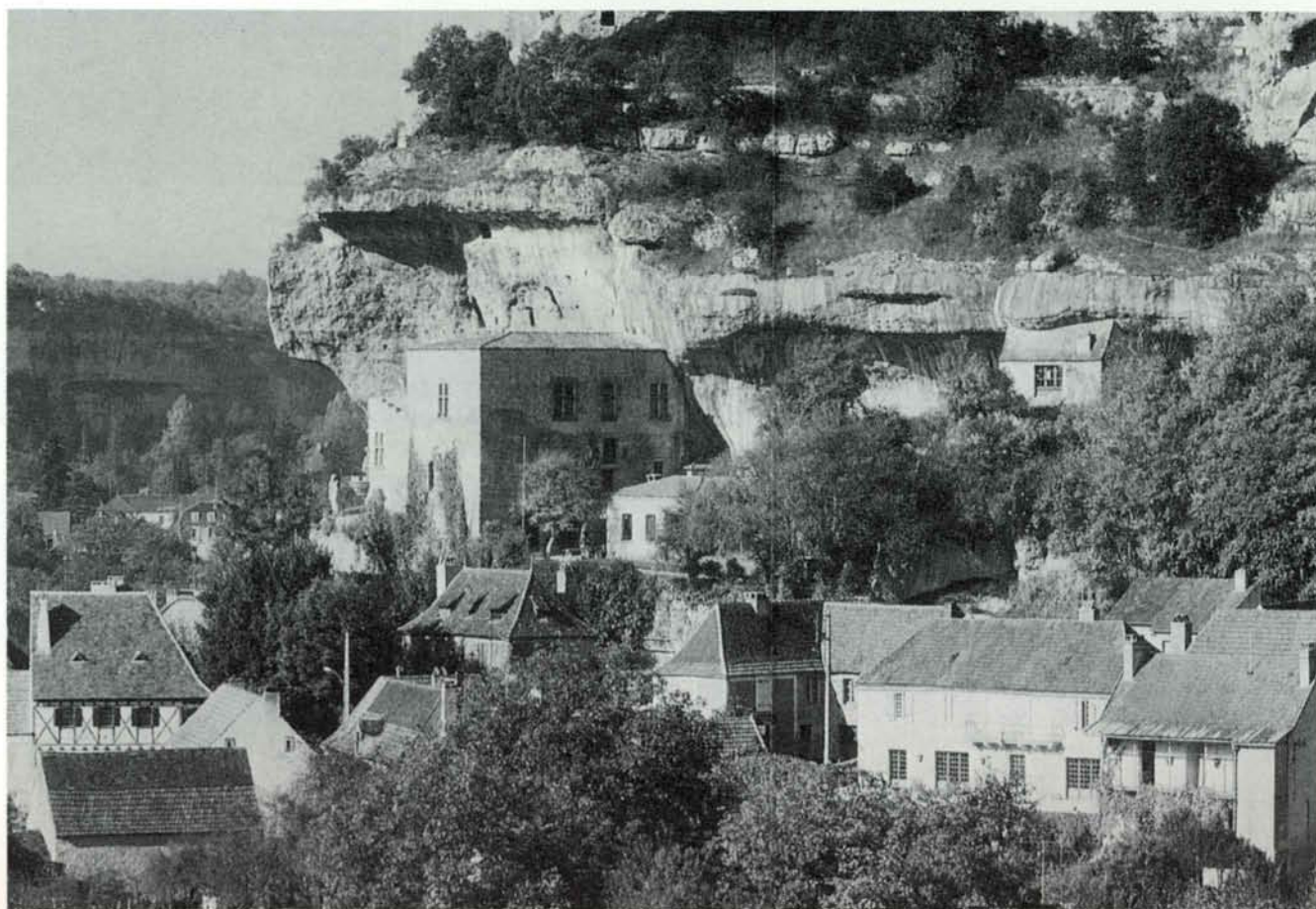
A uns 800 metres al nord-oest, s'hi aixeca l'església fortificada de Taiac, del segle XII, de pedra daurada i aspecte auster, amb dues torres campanar, i a la banda contrària del riu, sobre la D-47, hi ha el Museu de l'Espeleologia, que consta de quatre sales, obertes a la roca, en el que havia estat un fort troglodític. Conté material d'espeleologia, i mostres de la geologia i la fauna de les cavernes.

Tot seguit exposarem en poques ratlles el contingut de les coves i els llocs més importants del voltant de Las Eisiás, que han contribuït molt especialment al renom de la població. Ofereixen visites de gran interès que preferim agrupar seguint les diverses rutes d'aproximació. En cada cas, indicarem a quina distància es troben de la població i el temps de duració de la visita amb guia. Per a visitar-ne unes quantes en un sol dia és aconsellable estudiar abans els horaris de taquilla i de visita. Les fotografies amb *flash* no són permises enlloc.

I. PER LA CARRETERA D-47, EN DIRECCIÓ A SARLAT

Cova de Font de Gaume

Es troba a 800 metres. Es pot deixar el vehicle davant de l'edifici d'administració. A la temporada alta les entrades s'han de treure a les 9 del matí,

perquè es limiten els visitants diaris. La visita dura tres quarts. La cova fou descoberta l'any 1901. L'entrada es troba en una petita plataforma elevada, al final d'un sender d'uns 400 metres que puja pel bosc. L'obertura és estreta i s'entra en un estret passadís de 100 metres de llarg, força pla. Al cap de 65 metres apareixen les primeres pintures a la paret, algunes de superposades. N'hi ha unes dues-centes (bisons, cavalls, mamuts, rens, cérvols, toros) i constitueixen bells exemples de pintures policromades, amb algun gravat. Destaca un grup de bisons de color que contrasta sobre la calcita blanca de la paret. Aquestes pintures s'atribueixen al Perigordià i al Magdalenian, i figuren, després de les de Las Caus, com el millor conjunt policromat de França.

Cova de Las Combarèlas

A 2 km. Situada a la dreta i a poca distància de la carretera. La visita dura una hora. Règim d'entrades com el de l'anterior. Té un recorregut de 240 metres i, en general, és més difícil que a

Font de Gaume. Fou descoberta també el 1901. Al cap de 120 metres apareixen, sovint les unes sobre les altres, un seguit de figures gravades d'una gran naturalitat: cavalls, bisons, óssos, rens, mamuts, cabres, toros i figures antropomòrfiques i simbòliques, menys reeixides. Gairebé no s'hi veuen pintures. Els gravats corresponen al Magdalenian, de 12.000 a 10.000 anys a. C. Tot i la humitat del seu interior, en una segona galeria es van trobar restes de fogueres i indústries del mateix període.

Abric del Cap Blanc

A 6 km, desviant per la D-48. La visita dura mitja hora. Aquest abric, en el qual l'any 1909 es van trobar restes de fa 14.000 anys (talles de sílex i treballs en os), conté uns relleus esculpits a la paret i emmarcats en la mateixa roca, de gran efecte. L'anomenat fris dels Cavalls, de 14 metres de llarg, esculpit en alt i baix relleu, d'un realisme extraordinari, és considerat monument històric. També s'hi va trobar una sepultura humana.

La cinglera domina les cases de Las Eisiás. Al mig, cap a l'esquerra, sota un sobrepom, es veu l'home de Neandertal, al davant del Museu.

II. PER LA D-706, EN DIRECCIÓ A LO BUGUE

Cova de la Mota

A 2 km. La cova, descoberta l'any 1891, va ser tancada al públic el 1981 per a evitar el deteriorament de les pintures. Conté importants gravats i pintures, del Gravetià al Magdalenian.

III. PER LA D-47, EN DIRECCIÓ A PERIGÚS

Abric de Cròs Manhon

En el terme de Taiac, tocant a Las Eisiás. L'any 1868, a més d'utensilis de sílex i os de l'Aurinyacià, s'hi van

trobar cinc esquelets adults força ben conservats dins d'unes tombes. Estudiats per Lartet, es van considerar com una nova raça fòssil, l'*Homo sapiens sapiens*, molt semblant a l'home actual, i van tenir una gran importància en la investigació dels avantpassats immediats de l'home. El famós crani de l'home de Cromanyó, trobat aquí, es pot veure en el Museu d'Història Natural de París.

Jaciment de L'Aujarià Bassa

A 2 km. La visita dura una hora. Fou descobert el 1864 i el 1872 s'hi

van trobar restes funeràries de l'home de Cromanyó i utensilis que comprenen del Magdalenian fins a gravats de l'Edat del Ferro. Les peces descobertes, arpons amb dents, agulles, burins, etc., i gravats en os i pedra i objectes de ceràmica, s'exposen en un petit museu.

Jaciment de L'Aujarià Alta

A 2,5 km. La visita dura tres quarts. Des de 1863, en què van començar les recerques, s'hi han trobat importants mostres d'indústries del Solutrià i el Magdalenian i art troglodític. Els estrats estudiats, amb un gruix de sis metres, van demostrar que aquest jaciment havia estat ocupat per l'home sense interrupció, des del Perigordian fins a la meitat del Magdalenian, època en què es va esfondrar una terrassa i es va abandonar. Posteriorment, va ésser ocupat per pobles troglodítics.

Jaciment de La Micoque

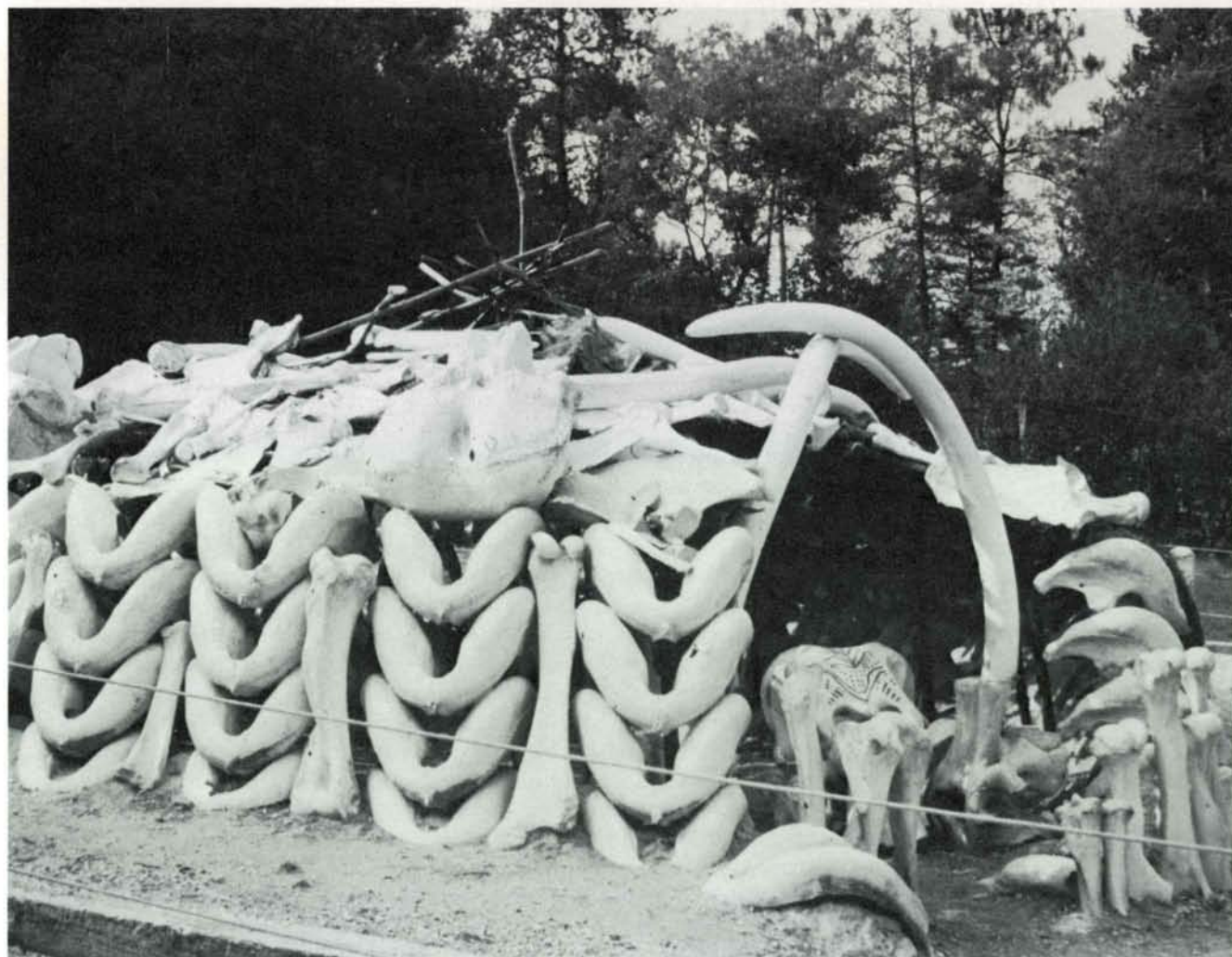
A 4 km. S'hi accedeix per una carretera secundària sortint de la D-47. El jaciment es remunta a 100.000 anys i s'hi van trobar utensilis bifacials i molt afilats (Taiacià i Micoquià), ossos de gran quantitat de cavalls salvatges i, en el nivell més baix, talles de sílex de 200.000 anys, fetes pels primers habitants de la zona. Tot és exposat en el Museu de la Prehistòria.

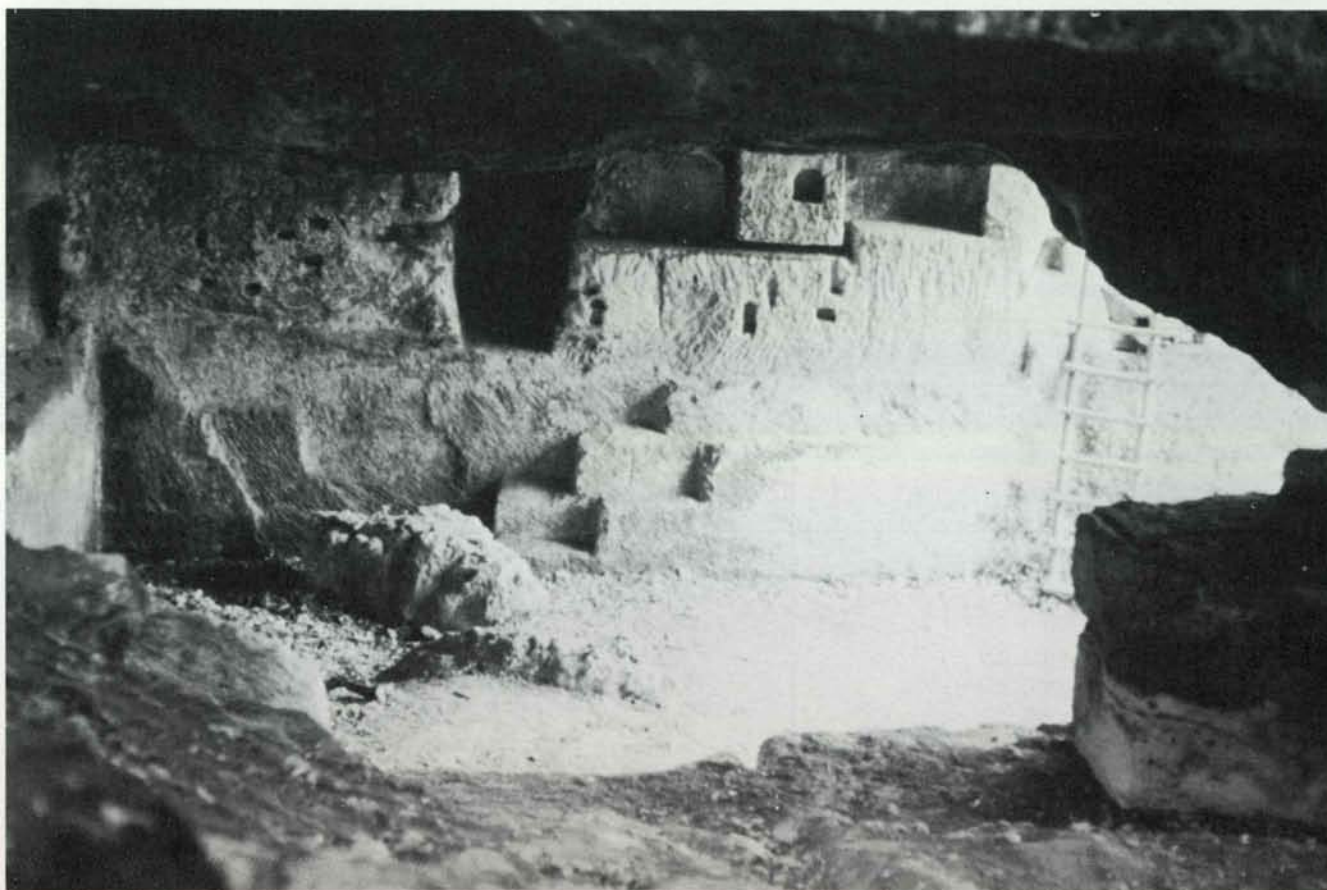
Cova de Rofinhac

A 16 km de Las Eisiàs, desviant per la D-32, i a 5 km de Rofinhac. La visita dura una hora. L'any 1956 s'hi van descobrir pintures i gravats, principalment mamuts i bisons, del Magdalenian, d'uns 11.000 anys a. C. També s'hi van trobar restes del Neolític i de l'Edat del Ferro. El singular recorregut de la visita, de 4 km, es fa en un tren

Centre de Prehistòria de Le Thot.

Reproducció d'un cobert d'ossos de mamut de Mézrich (Ucraïna), de 15.000 anys enrera. Foto: Joaquim Bordons.

Restes d'habitacions del poblat troglodític de La Magdalena.
Foto: Joaquim Bordons.

elèctric per les principals galeries. Els primers dibuixos apareixen a 800 metres de l'entrada i arriben al final de les galeries. L'anomenen cova dels Mauts perquè n'hi ha més de 150.

IV. PER LA D-706, EN DIRECCIÓ A MONTINHAC

Indret i jaciment de La Magdalena

A 6 km. Es troba prop de Tursac, desviant a l'esquerra en direcció a Lespinasse, al costat dret del riu. Un aparcament en ple bosc permet deixar-hi el vehicle. Des d'ací, una pista indicada, que travessa una extensa boixeda, porta a l'edifici d'administració en uns deu minuts. Un taulell i un conjunt de paravents, en els quals s'exhibeixen fo-

tografies i dibuixos de l'indret, predeixen l'entrada al fort i al poblat troglodític, que domina la Vesera. La visita dura una hora, comença al peu de les ruïnes d'un castell força malmès i baixa tot seguit a diferents abrics a la roca, on es conserven abundants restes de fogueres, murs i habitacions del segle X i que el XVII encara estaven habitats. Una capella del segle XV, adossada a un refugi de la roca, en el qual es va refugiar santa Magdalena, i un lloc de guaita que servia per a fer-se senyals amb altres forts de la zona són altres parts interessants d'aquest poblat del temps de les incursions vikings.

En un nivell inferior més pròxim al riu, les excavacions iniciades el 1863 van posar al descobert un dels més importants jaciments prehistòrics, tancat al públic. S'hi van trobar nombrosos utensilis, peces d'art mobiliari i un esquelet corresponents a la cultura del Paleolític superior, de 10.000 anys a. C., que van permetre definir-ne els caràcters essencials i es va anomenar Magdalenià. Molts dels objectes trobats aquí són exposats en el museu de Las Eisiás.

Abric de Lo Mostièr

A 10 km. La visita, prèvia petició, dura 20 minuts. Tocant al poble d'aquest nom s'hi obre el cèlebre abric que ha donat nom al Mosterià. Els descobriments que s'hi van fer, d'un esquelet neandertalià en una fossa del jaciment i diferents objectes de sílex i d'ossos d'animals, així com d'altres restes en diferents parts de l'abric, van subministrar valuosos testimonis per a l'estudi d'aquest període situat en el Paleolític mitjà, fa uns 100.000 anys, troballes que s'estenen fins al Paleolític superior.

Roca de St. Christophe

A 8 km. La visita dura tres quarts. Es tracta d'una cinglera de 80 metres per damunt de la Vesera. S'hi han trobat nombrosos abrics, en els quals es van fent estudis. En diferents etapes, fou habitada des del Mosterià, 50.000 anys a. C., fins a l'Edat Mitjana de la nostra era. Moltes de les troballes es poden veure en el museu de Las Eisiás. El conjunt troglodític que es visita, del

TERRES I POBLES

PERÍODES DE LA PREHISTÒRIA I LLOCS DESCRITS ON ES TROBA REPRESENTADA			
Anys a. C.	Èpoques i períodes	Tipus humà	Jaciments i coves esmentats
1.000	Ferro	Home modern	L'Aujariá Bassa, Roca de St. Christophe, Rofinhac.
2.500	Bronze		Roca de St. Christophe.
4.000	Eneolític		Rofinhac, Cròs Manhon, Roca de St.Christophe.
7.000	Neolític		
10.000	Epipaleolític (Azilià)		L'Aujariá Bassa, La Magdalena.
40.000	Paleolític superior	<i>Homo sapiens sapiens</i> (Cromanyó i Chancelade)	La Magdalena, L'Aujariá Bassa, L'Aujariá Auta, Rofinhac, Roca de St. Christophe, Las Combarèlas, Font de Gaume, Cap Blanc, Las Caus, La Mota.
	– Magdaleniana (15.000-8.000)		Rofinhac, La Mota, L'Aujariá Auta, Las Caus.
	– Solutrià (20.000-15.000)		
	– Aurinyacià-Perigordiana (40.000-20.000)		Cròs Manhon, Font de Gaume, Lo Mostièr, L'Aujariá Auta.
150.000	Paleolític mitjà – Mosterià (Leval-loisià)	Home de Neandertal	Lo Mostièr, La Micoque, Roca de St. Christophe.
500.000	Paleolític inferior – Taiacià-Micoquià (180.000-150.000)	<i>Homo erectus</i>	La Micoque.
	– Aixelià (430.000-180.000)		La Micoque, Lo Mostièr.
	– Abbevilliana (500.000-430.000)		No n'hi ha. És la primera indústria coneguda a Europa.

segle X, edificat sobre els altres, és immens, se suposa que podia haver estat habitat per més d'un miler de persones i s'hi poden veure restes de canalitzacions, forats a la roca per a les bigues, habitacions, botigues i tallers.

Cova de Las Caus

A 24 km. Situada en un alzinar a 2 km de Montinhac. És una de les coves pintades més importants d'Europa, considerada per l'abat Breuil com la Capella Sixtina de la Prehistòria, clas-

sificada com a monument històric pel govern francès. Fou descoberta l'any 1940 i el 1948 es va obrir al públic. Les pintures es trobaven en perfecte estat, però, com en el cas d'Altamira, la cova va ser tancada uns quants anys després, el 1963, per raó del deteriorament experimentat a causa de l'anhidric carbònic exhalat pels visitants. La cova té una llargària de 200 metres, repartits en quatre galeries, les parets de les quals contenen més de 1.500 dibuixos i gravats, d'uns 15.000 anys a. C., d'una gran perfecció. El fet de no ha-

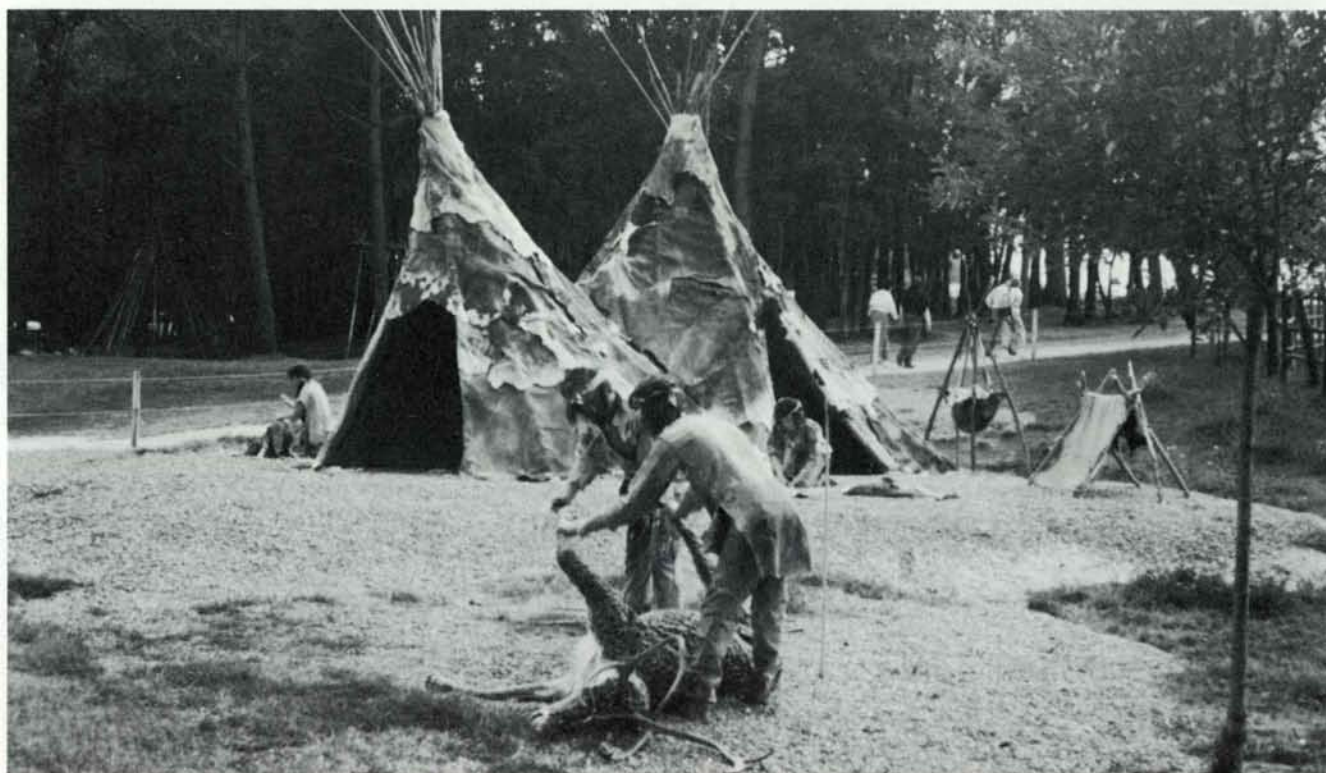
ver-hi trobat eines ni objectes ha fet pensar que la cova, com d'altres, sols era un santuari.

Perquè el públic no es quedés sense poder admirar aquestes pintures extraordinàries, es va decidir la realització d'un facsímil de les dues sales més importants: la sala dels Toros i el Di-verticle axial.

Las Caus II

A poca distància de la cova original, es va obrir al públic la visita d'aquest

TERRES I POBLES

facsimil de mida natural i sota terra. Efectuat per mitjà de moderns i complicats mètodes fotogràfics i utilitzant ordinadors, el facsimil reproduïx exactament, al mil·límetre, les irregularitats de les parets de la cova original, i les pintures es van realitzar amb l'ajuda de colors naturals, segons les tècniques prehistòriques, de manera que aquest facsimil és, per ell mateix, una obra mestra; fins al punt que la diferència entre original i facsimil només podria ésser descoberta, segons diuen, per un expert.

Un parell de barraques, precedides d'aparcaments en el bosc, serveixen per a taquilles i venda de llibres. La visita dura tres quarts i es fa en grups de vint persones, amb un màxim de 2.000 visitants diaris. Els dilluns està tancat. En entrar-hi, en dues petites sales, s'hi expliquen els problemes sorgits en la cova original i s'hi mostren els sistemes emprats pels pintors magdalenians, coneguts gràcies a les troballes fetes en el subsòl de la cova, consistents en llànties de greix sostingut en pedres preparades, materials colorants (ocres, manganès, caolí, hematites), pedres per a gravar, ossos i canyes per a estendre els colors, etc. A continuació s'entra a la sala dels Toros, amb pintures d'una perfecció sorprenent. Tot seguit hi ha una estreta galeria o

diverticle axial, les parets i la volta de la qual són cobertes de belles pintures de cavalls, bous, cabres, bisons i un fris de ponis peluts. Com en la cova original, el fons clar de les parets de la sala i de la galeria realcen les figures i en destaquen els detalls. Alguns dels toros de la sala són d'un realisme sorprenent i de dimensions extraordinàries, fins a 5,50 metres de llargària, contornejats en negre i amb coloracions escaients. La sortida es troba a uns 200 metres de l'entrada de la cova original.

La qualitat assolida per l'art magdalenian, impossible d'obtenir sense un aprenentatge i una pràctica, i la troballa en alguna cova d'una mena d'esbossos en pedres i rectificacions en els dibuixos trobats, han fet pensar als experts que en els grups més evolucionats del Paleolític ja existien «escoles», en les quals aprenien a perfeccionar el seu art.

Centre de recerques i art prehistòric de Le Thot

A 1 km al nord de Tonac i a uns 7 km de Las Caus. Situat sobre un ample pujol, des del qual es domina la vall de la Vesera, aquest parc-museu fou obert l'any 1972. El bitllet d'entrada va junt

*Centre de Prehistòria de Le Thot.
Tendes, vestits i activitats
en un campament magdalenian.
Foto: Joaquim Bordons.*

amb el de Las Caus II. Precedit d'un extens aparcament, el museu consta de dues plantes. En diferents muntatges es presenten àudio-visuals sobre l'art prehistòric, panells amb cronologies i fotografies i s'expliquen els treballs efectuats en la realització del facsimil de Las Caus II. Per la terrassa posterior s'accedeix a un extens parc, en el qual s'exhibeixen, en amplis espais, animals vius que representen les espècies que més s'assemblen a les que es pintaven a les coves: toros, cérvols, muflons, cavalls i ponis, bisons, etc. També s'hi han reproduït algunes escenes animades de la cacera del mamut i de la vida dels caçadors magdalenians.

Ja hem deixat dit al principi d'aquest treball que, de jaciments i coves, n'hi ha moltíssims a les proximitats de Las Eisiás; però, obligats a limitar el nombre de les nostres visites, la celebritat dels indrets que acabem de descriure fou decisiva a l'hora d'escollir.

Teógenes Díaz Gavín (1907-1990), pioner de l'escalada lliure de dificultat

Félix Méndez Torres

del GAM de Peñalara

Teógenes Díaz en una fotografia dels anys trenta.

Començaré dient que m'unia a Teógenes una gran amistat, que em va demostrar sempre, tant en els moments bons com en els dolents, i que vaig conèixer amb ell a la muntanya moltíssimes vegades, amb altres amics comuns, fins als seus darrers dies.

El vaig conèixer fa exactament quaranta anys, amb motiu del seu reingrés al GAM de Peñalara, després de deu anys d'allunyament forçós de la muntanya, per causa de la seva participació en la guerra civil, en els batallons alpins, i del consell de guerra a què fou sotmès, acabat el conflicte, que el mantingué privat de llibertat fins al 1949.

En aquells dies, Teógenes era ja un home madur, amb quaranta-dos anys, quan s'incorporà a l'activitat alpinística amb un gran fervor, com volent recuperar els anys perduts en la solitud de quatre parets.

Com us podeu imaginar, enyorava la muntanya amb tot el seu cor, i no parlem del seu club Peñalara, sobretot el GAM, amb el qual, els anys trenta, recollí tants èxits per al Peñalara, i en el qual fou un dels fundadors més actius i un pilar ferm en la seva evolució constant fins als nostres dies.

Recordo que, el 1950, amb motiu d'una reunió del GAM —aleshores presidit per un altre amic molt estimat per tots els muntanyencs: m'estic referint al veterà Pepín G. Folliot—, una reunió que fou memorable, Teógenes fou presentat per Roberto Cuñat i Enrique Herreros, entre altres, a tots els presents,

que el van rebre amb els braços oberts. Jo també hi era, i va ser aleshores que el vaig conèixer personalment.

Els meus coneixements sobre la persona i l'activitat de Teo es basaven només en els seus escrits publicats en la revista Peñalara, els anys trenta, que relataven les seves primeres escalades de dificultat, tant a la Pedriza del Manzanares, com a Gredos, als Picos de Europa i als Pirineus, que servien com a guia a la generació posterior a la seva per a repetir les escalades que ell havia fet.

Els anys quaranta, quan vaig començar a escalar a la Pedriza, era un gran admirador de la cordada Teógenes-Tresaco, tot i que no els coneixia personalment, i aleshores no se m'hauria acudit mai pensar que algun dia arribaria a ser amic seu i que aniríem junts a la muntanya.

Teógenes començà la seva activitat muntanyenca en la nostra estimada serra de Guadarrama, cap als anys vint, i va ingressar al club Peñalara el 1928, quan tenia vint-i-un anys. Aquell mateix any hi van ingressar també Roberto Cuñat i Ángel Tresaco, un any abans Pepín G. Folliot i, posteriorment, el 1931, Enrique Herreros.

A partir de 1931, Teógenes, formant cordada amb Ángel Tresaco, comença l'escalada de dificultat a la Pedriza del Manzanares, que uns quants anys més tard esdevindria escola d'escalada, el primer curs de la qual tingué lloc el 1935, organitzat pel GAM de Peñalara.

Teo visita Gredos en companyia de Tresaco, i el 1932 pugen per primer cop al Segundo Hermanito per la cara oest. Un any més tard, el 14 de maig de 1933, Teo fa l'ascensió amb Ricardo Rubio per la xemeneia de la cara nord del famós Torreón de los Galayos, i, tirant per terra la llegenda d'"inconquerible" que l'envoltava, posa en aquella època un punt decisiu en l'escalada lliure de dificultat. Per a Teógenes va ser un somni fet realitat.

Cal tenir en compte que en aquells anys es feien servir corda de cànem i avarques (Teo va utilitzar una corda de cànem de 20 metres i avarques, les mateixes que dugué també en l'escalada al Naranjo de Bulnes el 1931).

Per si no fos prou, l'any següent torna al Torreón de los Galayos: el 16 de juny de 1934, acompanyat de Tresaco, Juan B. Mato, Franco Orgaz i Enrique Herreros, obre una nova via per la cara sud fins al cim del Torreón.

Anteriorment, l'any 1931, i per ser més exactes, el 17 d'agost, amb el seu company de cordada Tresaco, escala el famós Naranjo de Bulnes sense guia,

pel vessant sud, per la via Boada. El 19 d'agost de l'any següent, Teógenes i Tresaco hi fan una nova ascensió per la cara nord, i fan constar amb una gran senzillesa "que és més emocionant". Per a Teo, segons les seves mateixes paraules, el Naranjo era la muntanya predilecta i el cim més bonic de tots.

Pel que fa als Pirineus, esmentaré únicament les primeres més interessants. El 1933 Teógenes i Tresaco pugen al Balaitós per Vathcrabèra i l'aresta nord-oest, i fan la travessia de les crestes de Costerillou i les crestes del Diablo. El 1935, Teo, Ángel Tresaco i Pepín G. Folliot es tornen a desplaçar als Pirineus, i pugen al Vinhamala pel *couloir* de Gauba, variant dels Espanyols. El 1953, Teógenes, als quaranta-quatre anys, puja per segona vegada el *couloir* de Gauba, amb Fuentes i Pellús. I el 1979, als setanta-dos anys, encara escala als Pirineus: l'esperó nord del Petit Vinhamala, per la via Cornélius, amb Esteban Fernández i els seus fills Esteban i Javier Fernández.

Després de la guerra, quan Teógenes, en aquesta segona etapa de la seva vida, s'incorpora al GAM de Peñalara, irromp en el món de la muntanya i hi desplega una gran activitat alpinística —impròpia dels quaranta-quatre anys que té en aquells moments—, al costat de la nova generació d'escaladors, que l'admiren i el respecten. Amb ells fa noves primeres vies d'escalada, principalment a Gredos i als Picos de Europa, i en repeteix d'altres al País Basc, Aragó i Catalunya.

No continuaré relatant totes les seves ascensions; em limitaré només als dos cims que han estat més estretament vinculats a la singular figura de Teógenes Díaz, que, si en vida fou un mite, ara és ja una llegenda. Aquests dos cims a què em refereixo són el Naranjo de Bulnes, als Picos de Europa, i el Torreón de los Galayos, a Gredos, màxims exponents de l'escalada a la Península Ibèrica.

El 26 d'agost de 1950, tot just acabat d'incorporar un altre cop a la vida muntanyenca, torna al Naranjo de Bulnes i l'escala per la cara sud, amb Máximo Serna, després de divuit anys d'absència.

El 1953, el veiem actuant en una al-

tra faceta ben diferent: com a mestre d'obres en la construcció del refugi de la Vega de Urriello, al peu de la no menys famosa cara oest del Naranjo, perquè havia estat nomenat per la FEM delegat per a dirigir aquestes obres. En la construcció, hi participaren homes i dones de Caín, Bulnes i Camarmeña, pujant i transportant el material des de Puente Poncebos, en unes quatre hores, amb càrregues de 50 kg els homes i de 25 kg les dones.

Teo, sempre genial, quan es quedava sense ciment, mentre esperava que en portessin, s'entretenia escalant el Naranjo i fins i tot hi va pujar unes quantes vegades amb tres obrers del refugi.

Per la seva actuació honrada i eficaç en la direcció d'aquesta obra, la Diputació d'Oviedo li va oferir construir el refugi de Vega de Ario; ell ho acceptà i

Teógenes Díaz, amb Esteban Fernández al cim de la Peña Santa, als Picos de Europa, l'any 1979. Actualment, les cendres de tots dos amics descansen juntes en el cim de Siete Picos a la serra de Guadarrama.

va aconseguir el mateix resultat.

El 1954, vint-i-tres anys després de la seva primera escalada al Naranjo, hi puja de nou amb el seu company d'aleshores Ángel Tresaco. Quatre anys més tard, el 1958, hi torna a pujar amb Fuentes i Herráez, i obren una nova via que avui porta el seu nom: via Teo.

Deixant de banda altres escalades, arribem a la seva quinzena ascensió al

El Torreón de los Galayos, a Gredos, on Teógenes Díaz va fer moltes escalades de dificultat. Foto: Félix Méndez.

Naranjo en companyia del seu amic Esteban Fernández i d'Esteban, el fill d'aquest darrer, el 28 de juny de 1971. El 1972 torna a pujar-hi amb la mateixa cordada i el 1974, quan tenia seixanta-set anys, s'hi uneix Millán. Entre totes, va arribar a fer una vintena d'ascensions al Naranjo de Bulnes.

El 1979, amb motiu del setanta-cinquè aniversari de la primera escalada al Naranjo de Bulnes, feta el 1904 per Gregorio Pérez i Pedro Pidal, la Federación Asturiana va organitzar el XXXVIII Campamento Nacional de Alta Montaña, i el dia 5 d'agost inaugura la font denominada Teógenes Díaz, a la Vega de Urriello, com a reconeixement per l'amor que durant tota la seva vida de muntanyenc havia demostrat pels Picos de Europa.

I, passant ara al Torreón de los Galayos, veiem que, el 1956, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la fundació del GAM de Peñalara, molts muntanyencs s'apleguen en el refugi Victory, de Los Galayos, per fer la centena ascensió, honor que correspon a Teógenes, el qual hi puja el dia 13 d'octubre, amb els seus quaranta-nou anys, juntament amb altres joves escaladors. Cinc anys més tard, el 1961, fa l'ascensió hivernal al Torreón de los Galayos, per la cara oest, via Soria.

Teógenes va ser instructor d'escalada en els primers cursos oficials patrocinats per la Federación Española de Montañismo i organitzats pel GAM de Peñalara a Madrid, i a Barcelona, pel CADE, del Centre Excursionista de Catalunya.

Posteriorment, el 1953, en ser creada l'ENAM per la Federación Española de Montañismo, en fou un dels professors fundadors i, en un d'aquests cursos, en el qual duia una cordada formada per noies, va conèixer la que seria la seva dona: Emi.

Així mateix, era membre per mèrits propis del Grupo de Alta Montaña Español.

Teógenes va ser president del GAM de Peñalara durant molts anys i, darreument, era president d'honor i vice-president vitalici de Peñalara.

En el seu homenatge, el GAM de Peñalara organitzà, els dies 9 i 10 de juny de 1990, un seguit d'actes a Los Galayos, als quals assistiren més de tres-cents persones.

La nit del dia 9, a les cabanes del Nogal del Barranco, hi hagué un col·loqui amb la intervenció dels seus antics companys de cordada, Ángel Tresaco, Pepín G. Folliot i Ricardo Rubio. Hi assistiren el president i secretari de la FEM, Fernando Muñoz, el vice-president de la Federación Madrileña i del CAE, Gerardo Seco, representants de la Federación Asturiana, Grupo de Gredos de Arenas de San Pedro i del Club Almanzor de Ávila, independentment de tots els membres del GAM, entre els quals hi havia Carlos Muñoz

Repiso, president de la nostra Sociedad Peñalara.

Es van rebre molts rams de flors per a pujar-los al Torreón, entre ells l'enviat pel Centre Excursionista de Catalunya.

Els membres del GAM escalaren el Torreón de los Galayos per totes les vies i dipositaren al cim les flors que havia pujat la cordada formada per Hipólito Maeso i Javier Fernández, mentre la cordada formada per Esteban Fernández i Ángel Luis Santamaría hi pujava amb Patricia, la filla de Teógenes, que es delia per aconseguir el cim, com un dia havia fet el seu pare.

Avui les seves cendres reposen per sempre, d'acord amb el seu desig, al cim de Siete Picos, a la serra de Guadarrama, al costat de les del seu amic i company de cordada Esteban Fernández, descansant de les escalades que van fer junts, bivaquejant a l'aire lliure i tenint per sostre les estrelles.

El relleu de l'alta muntanya, 2

Miquel Vilaplana i d'Abadal

PRESENTACIÓ

En un article anterior (MUNTANYA, núm. 771), vàiem que els Pirineus no són actualment una serralada glacial, però que, en l'estil dels seus relleus, s'hi evidència un passat glacial molt recent. Per comprovar-ho, analitzarem el funcionament dels processos glacials actuals dels Alps i compararem el relleu resultant amb el dels Pirineus.

Recordem que aspectes com la formació del gel, el relleu periglacial de la zona dels cims i la mateixa formació dels Pirineus són tractats en l'article esmentat i, per tant, hi farem referència directament.

El modelat glacial és el conjunt de processos geològics duts a terme per les glaceres. Junt amb el modelat periglacial, origina unes formes de relleu característiques de totes les serralades de la Terra. Malgrat l'enretirada generalitzada del gel d'ençà de la darrera glació quaternària, els Alps constitueixen un laboratori natural perfecte per a l'estudi del modelat glacial, ja que conserven encara glaceres ben desenvolupades. Les àrees glacials més extenses són les ocupades pels casquets glacials, i la seva visita és difícil i cara.

PASSEJANT PER LES GLACERES DE L'OBERLAND

Les muntanyes dels Alps Suïssos de l'Oberland amaguen, al meu entendre,

alguns paisatges glacials extraordinaris. La gran glacera d'Aletsch (foto 1), la glacera de llengua més llarga d'Europa, té 1,5 km d'amplada i un gruix de gel d'unes quantes desenes de metres. Neix a la Plaça de la Concòrdia (cota 2.760), de la confluència de diverses glaceres que davallen dels quatre mil d'aquesta enorme capçalera, i es fon 14 km més avall (cota 2.000). Des del refugi de Concòrdia és un espectacle superb i grandios.

Aquesta fabulosa massa de glaç en moviment fa una pressió important contra les roques del fons i de les parets de la vall, i les erosiona. Els mecanismes erosius són dos, l'arrencament i l'abrasió. El glaç de la base arrenca fragments de roca i els incorpora a la massa de la glacera. Aquest glaç carregat de fragments cantelluts de roca rasca el fons i produeix l'abrasió. El resultat final és l'excavació i l'eixamplament de la vall.

Les formes resultants, anomenades *formes d'erosió*, són, a gran escala, el *circ* i la *vall glacial*. A una escala més petita, les *roques amoltonades* i les *estries*.

El *circ* té forma d'amfiteatre i enllaça per dalt amb els vessants verticals o parets del circ i amb les crestes i els pics, zones totes elles treballades pels processos periglacials (MUNTANYA, núm. 771). Les allaus procedents d'aquestes zones alimenten el circ i, com veurem després, són determinants per a la formació de la glace-

ra (foto 2). Al peu de les parets sol haver-hi una esquerda molt ampla, la *rimaia*, que ratlla el circ de banda a banda. És conseqüència del diferent comportament del gel amb la gravetat: mentre el de la part baixa, gruixut i pesant, té tendència a relliscar avall, el de la part alta, prim i soldat a la paret, actua com una àncora. Quan la tensió supera un cert límit, la massa es trenca. El circ sol tenir forma de clot, ja que, malgrat el seu fons pla, queda separat de la vall per un llindar o barrera rocosa més elevada.

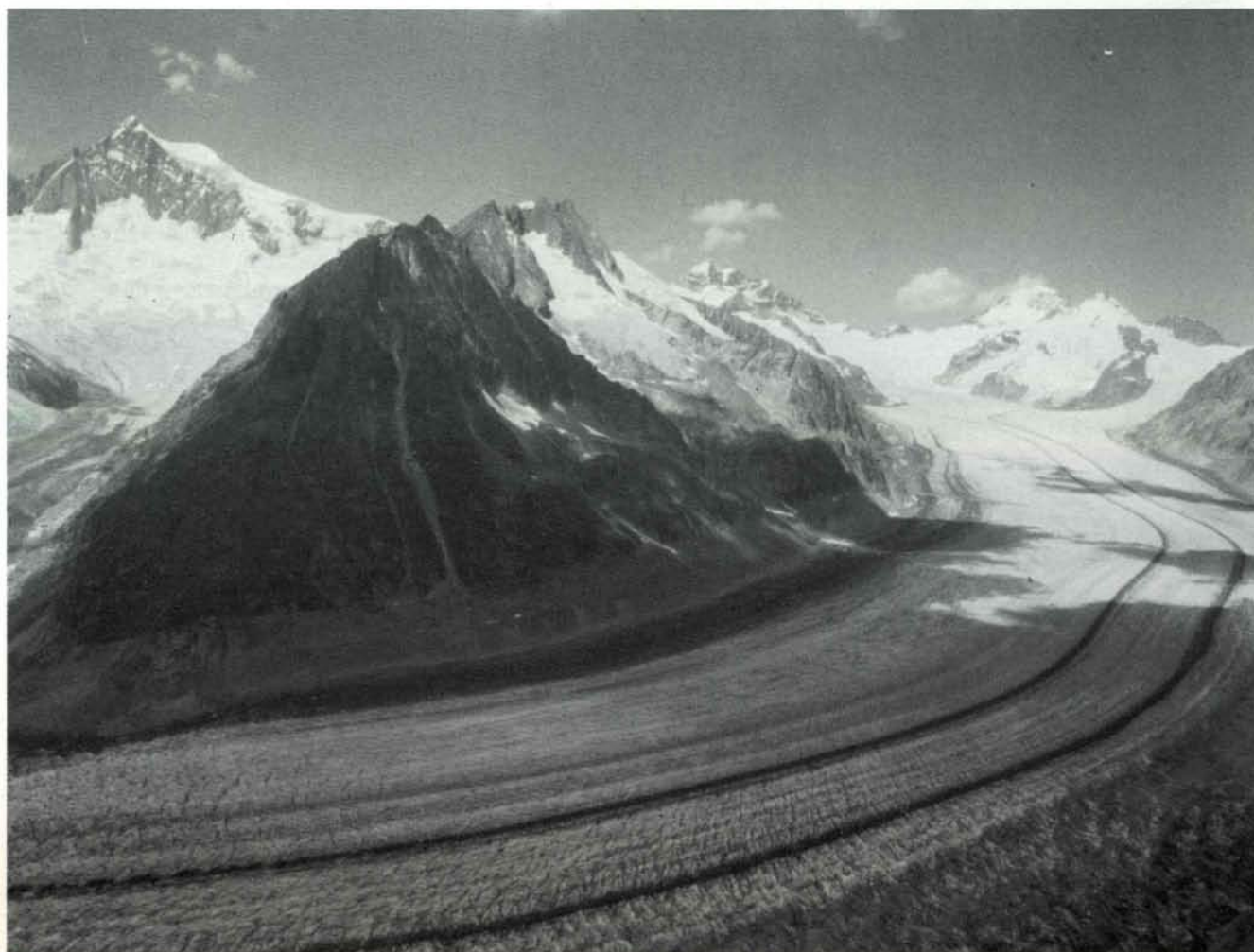
La *vall glacial* és ampla i de fons pla, i presenta un perfil transversal característic en forma d'U. Rep el nom de *vall en cóm* o *cóm glacial* (foto 2, esquerra). Aquests trets la diferencien de la vall fluvial, estreta i de fons sovint enorgorjat.

Tant en el fons del circ com en el de la vall, les superfícies de les roques esdevenen llises per efecte del poliment de l'abrasió: són les *roques amoltonades*, que tenen l'aspecte de lloms de balenes petrificades. Aquestes superfícies presenten *estries*, que indiquen la direcció del moviment del glaç i són produïdes per blocs arrencats que viatgen tot rasant el fons.

Un aspecte interessant en les glaceres són les valls penjades. En una xarxa de glaceres, cadascuna excava el fons de la vall proporcionalment al volum del glaç que té. Així, les glaceres principals excaven més que les que hi conflueixen, les quals queden, amb el temps, penjades i separades per uns pendents molt redreçats.

La fotografia 1 mostra els circs que conflueixen a la Plaça de la Concòrdia (al fons, a la dreta) i la vall de Mittelaletsch (a la banda esquerra), parcialment desocupada pel glaç, amb el seu circ i la vall en cóm. La fotografia 2, detall de l'anterior, mostra un circ i una vall penjats i la glacera de llengua, també dita alpina, en vies de reducció a una de circ.

Les glaceres també duen a terme un intens treball de transport i d'acumulació de sediments. Els sediments són formats per fragments rocosos de dimensions extremes: des de partícules microscòpiques de pols fins a blocs tan grossos com una casa (foto 3). La procedència dels sediments és triple: de

les parets del circ i de la vall per via de les allaus, de l'arrencament del fons i de l'atmosfera, arrossegats per flocs de neu. L'acumulació d'aquests sediments origina les *formes d'acumulació*, entre les quals destaquen les *morrenes laterals*, centrals i frontals. La morrena lateral és formada pels sediments caiguts dels vessants i forma una cinta contínua a cada banda de la glacera (foto 1). Quan dues glaceres conflueixen, les morrenes laterals s'ajunten i passen a ocupar posicions centrals en la glacera, com les línies que separen els carrils d'una autopista (foto 1). Vistes amb detall, tenen una amplada sorprenent (foto 3). Quan una glacera arriba a la cota de fusió, els sediments de totes les seves morrenes s'ajunten amb els transportats en profunditat i originen la morrena frontal o terminal.

Per a completar aquesta visió del món glacial, hem de parlar del paper de l'aigua líquida, ja que és la clau del moviment d'una glacera. L'aigua és

l'únic compost terrestre que, en congelar-se, augmenta de volum. Per aquesta causa, el glaç de la base, sotmès a la compressió de desenes o centenars de metres del gel superior, es fon per a ocupar menys volum, malgrat que la temperatura sigui la de congelació, i forma una catifa líquida que permet el moviment de la glacera per rellicament. Podem imaginar fàcilment glaceres de moltes altres substàncies congelables per a afirmar tot seguit, amb la mateixa facilitat, que serien glaceres pràcticament immòbils.

Un passeig per la superfície d'una gelera com la d'Aletsch és una experiència plena de sorpreses. A més dels caos de blocs de les morrenes centrals, hi trobem torrents cabalosos que no podem travessar i que circulen a gran velocitat per tobogans de glaç perfectament llisos. Aquests torrents tenen poc recorregut, ja que són engolits per avencs d'una verticalitat perfecta que comuniquen directament amb la base

La fotografia 1, feta des del cim de l'Eggishorn (2.926 m) mostra, d'esquerra a dreta, la vall, la gelera i el circ de Mittelaletsch i el cim de l'Aletschhorn (4.086 m); el Petit Dreieckhorn (3.369 m), la Jungfrau (4.158 m), el coll de la Jungfrau, el Mönch (4.099 m), el Trugberg (3.880 m), la Plaça de la Concòrdia i la gelera d'Aletsch. Al fons i a la dreta l'Eiger (3.974 m).

Foto: Miquel Vilaplana.

La fotografia 2 presenta un detall del Petit Dreieckhorn (3.369 m), amb la seva glacera de llengua en vies de convertir-se en una glacera de circ.

Foto: Miquel Vilaplana.

En la fotografia 3 veiem un detall d'una morrena central de la glacera d'Aletsch i dels seus sediments. Al fons, a l'esquerra, la Jungfrau, de 4.158 m.

Foto: Miquel Vilaplana.

LLEGIR EL PAISATGE

de la glacera. Totes aquestes aigües es reuneixen amb les de fusió de la base i originen l'anomenat *torrent de fusió subglacial*. Són les aigües tèrboles que brollen amb força allà on la glacera es fon i que els espeleòlegs remunten durant quilòmetres seguint el túnel de glaç. Si la zona presenta fenòmens termals, freqüents en totes les serralades alpines, les aigües calentes que brollen de l'interior terrestre engrosseixen el torrent subglacial: aleshores us podeu banyar en aigües a 40 graus i... sota de 150 m de glaç!

UNA TERRA CANVIANT

Els dòlmens neolítics, el Partenó, l'*Empire State*, monuments bastits per a perdurar, fan evident el pas del temps i la càrrega feixuga de la història sobre les realitzacions humanes. Els gratacels, ara rutilants, seran un dia unes ruïnes venerables.

Quan? No ho sabem. La història, com la geologia, interpreta el passat, i ho fa a partir de les informacions de tota mena que han resistit el pas del temps. Un monument significa els segles o els mil·lennis que ens en separen. Un paisatge significa milers, milions o milers de milions d'anys i consta d'uns *materials geològics*, fonamentalment minerals, roques i fòssils, i de les *formes de relleu* que han adoptat, les quals, sotmeses als agents externs, evolucionen continuament.

Analitzar un paisatge significa observar-ne la constitució, el relleu i l'antiguitat. Aquest conjunt d'elements constitueix tota la informació disponible i s'anomena *registre geològic*. Interpretar-lo significa descobrir tots els factors i processos geològics, avui perduts en un passat sovint remot, que s'han sobreposat en el temps fins a donar el paisatge actual. L'estudi i la interpretació de la fauna i flora és imprescindible per a completar-ne la lectura.

Per a llegir un paisatge i, en general, per a interpretar el passat de la Terra, la geologia s'ha dotat de l'*actualisme*. Aquest mètode de treball es podria resumir dient que *el present és la clau del passat*. O sia, estudiem els processos actuals i els seus resultats, i po-

drem deduir els processos del passat comparant el registre antic amb l'actual.

PASSEJANT PELS PIRINEUS

Les formes d'erosió i algunes de les d'acumulació que hem comentat més amunt només són visibles quan les glaceres es van fonent i es poden relacionar sobre el terreny amb els mecanismes glacials que les han originades.

Als Pirineus, on el glacialisme pràcticament ha desaparegut, hem de parlar de glacialisme fòssil i, per a interpretar-lo, hem d'acudir al registre geològic i a l'actualisme.

L'observació atenta de la morfologia pirinenca ens diu que la majoria de valls són de fons ample, amb vessants redreçats i perfil transversal en U (foto 4). Són perfectament comparables als còms glacials dels Alps, si canviem els prats florits per les llengües de glaç. Hi ha nombroses valls penjades, aquelles que per a accedir-hi des de les valls principals ens fan suar de valent. La capçalera d'aquestes valls té forma d'amfiteatre, sovint tancat per un llindar que pot actuar de presa natural: els antics circs glacials s'han convertit en estanys.

Al costat del camí del refugi trobarem roques amoltonades, els lloms de la balena, sovint estriats. Si observem els sediments que reomplen els fons de les valls (foto 4), allí on els torrents han arrencat el mantell vegetal, comprovarem que són de dimensions barrejades, amb blocs, sorra i argila, iguals que els de les morrenes. I què són les tarteres, sinó antigues morrenes? En fi, qui no s'ha preguntat d'on vénen aquests enormes blocs solitaris (vegeu MUNTANYA núm. 763, portada) que trobem, lluny de qualsevol tartera, en el fons pla de la vall?

Tota aquesta informació constitueix el registre geològic. És un conjunt aclaparador de proves que, mitjançant l'actualisme, assenyalen un mateix i únic culpable: el glaç. I els blocs solitaris? Són els anomenats *blocs erràtics*, transportats molts quilòmetres lluny del seu lloc de procedència i abandonats pel glaç en fondre's. I a desenes de quilòmetres de la neu de cada

hivern, damunt de les morrenes amagades pels prats de dall, s'han construït els pobles.

Explicar tots aquests canvis significa parlar d'aquell que allarga o escurça les glaceres, que les canvia per rius o deserts en uns quants milers d'anys: significa parlar del *clima* i dels seus canvis d'humor.

ARRIBA EL FRED

Com es forma una glacera? Pugem a la màquina del temps i viatgem cap al passat fins a la parada 1,8 ma (1.800.000 anys), límit entre els sistemes Terciari i Quaternari. Situem-nos als Pirineus o als Alps. Les serralades, ja formades fa més de 30 ma, porten una llarga història de modelat en un clima que ha passat de ser càlid, entre 30 i 15 ma, a refredar-se progressivament fins a esdevenir glacial, ja a les portes del Quaternari.

Durant els temps preglacials, els rius i torrents han excavat ja una xarxa de valls i carenes. Aquests rius i torrents, però, tenen els mil·lennis comptats. Aquestes muntanyes, que havien estat desèrtiques, es cobreixen de flors i després de boscos. Les parts més altes aviat reben les primeres neus. Entrem en el Quaternari i la neu és cada cop més abundant. Ben aviat la nova cau al damunt de la de la temporada anterior. El gruix augmenta i esdevé màxim als circs, on les allaus es precipiten amb un brogit aclaparador. La neu més profunda i vella es converteix en glaç. Han nascut les primeres glaceres, les *glaceres de circ*.

El clima és cada cop més fred. El circ ja no pot encabir el glaç, el qual es vessa i llisca per la vall, molt lentament, fins a formar una llengua glacial. Han nascut les *glaceres alpines*. La resta de la història és fàcil d'imaginar. En augmentar el fred, el límit glaç-desglaç és cada cop més baix. Les glaceres van creixent i empenyen avall els rius i torrents i també els organismes. Les llengües assoleixen primer desenes i després centenars de quilòmetres, i els Alps esdevenen una enorme cuirassa de glaç que arriba fins al futur emplaçament de Munic, Ginebra, Torí o Milà. Les valls s'han reomplert de 400

LLEGIR EL PAISATGE

o 500 m de glaç i els cims semblen molt més baixos.

Durant el Quaternari, aquest fou el panorama a les serralades alpines¹ de la Terra, almenys, durant 1,3 ma (1.300.000 anys), repartits en quatre períodes freds o *glaciacions*. El Quaternari restant (500.000 anys) fou ocupat per períodes càlids intercalats, els *interglacials*, caracteritzats per un retrocés important del paisatge glacial. Actualment vivim en l'anomenat període postglacial.

Les glaceres s'estan reduint notablement en algunes serralades i ja han desaparegut a la resta. Malgrat això, l'acció del glaç i de les glaceres durant tant de temps ha marcat absoluta-

ment la seva morfologia. Aquesta marca, però, no serà eterna. Rius i torrents van modificant el paisatge, tan lentament com ho feren les glaceres, i, si el clima es manté, acabaran per imposar el seu propi paisatge.

I per què canvia, el clima? Variacions en l'emissió energètica del sol? Variacions de l'òrbita terrestre o de la velocitat de la seva rotació? Impossibilitat de l'arribada de la radiació solar (pols volcànica, pol·lució urbana i industrial)? Col·lisió d'un o d'uns quants meteorits contra la Terra? Variacions de la intensitat de la llum terrestre?... Aquestes i altres hipòtesis han estat considerades pels científics i en parlarem un altre dia.

La fotografia 4 mostra un còm glacial típic: la coma de Vaca, amb el fons i els vessants ocupats per antigues morrenes retreballades pels torrents.

Foto: Miquel Vilaplana.

1. Serralades aixecades al mateix temps que els Alps i, per tant, de la mateixa edat. Són alpines l'Atlas, les Bètiques, la Ibèrica, els Pirineus, els Apenins, el Caucas, els Himmàlaies i els Andes, entre altres.

Pumori'90: «Anem al Puigmal?»

Ricard Dalmau i Arbós

—Tu ets el líder, tu decideixes. Pugem o no. Ben fàcil.

—Si pugem, en dos dies. Com a màxim, podríem baixar el 30 al matí, a primera hora. No hi ha més temps. *Ming Mar, what time the yaks starts.*

—Oooh! At ten it's OK. One, two yaks possible wait here.

—OK, OK. Què, anem-hi, doncs, oi?

—Ole, ole, com si féssim el Puigmal. La tenda a l'esquena i amunt! Si pugem, bé, i si no, també. Sí?

—*Así me gusta, mañana los cinco para arriba. Vamos a prepararlo todo y al sobre, que mañana hay que trabajar.*

—Hem de pujar cordes per a equipar l'esperó. *¿Cuánta necesitaremos? No-*

sotros sólo tenemos los cincuenta dinámicos.

—*Ayer vi el final a nada... veinticinco metros... cincuenta como mucho. Con ciento cincuenta metros más, seguro que llegamos al campo.*

—*Venga, tenemos un setenta y un cincuenta al pie del espolón. Subimos otro cincuenta y cogemos tres dinámicas vuestras, y ¡a la cima!*

—*Què agafem, nosaltres, la tenda i els sacs petits i prou, oi?*

—Sí, sí; així no portem res de pes. Tampoc no crec que passem fred, tots tres allà dins.

—Molt bé! Molt bé! *¿Podemos usar vuestros hornillos y así podemos empaquetar los nuestros?*

—Sí, los hornillos y el gas también. *Nosotros llevamos otra tienda y para*

Una vista del camp base, a 5.300 metres, amb el Pumori al fons, i tot plegat emmarcat per les banderoles d'oració dels xerpes. Foto: Josep Castellet, amb film Agfachrome RS 50.

el ataque fundas de vivac, por si acaso en la bajada dormimos en el collado: da miedo bajar la pala por la tarde, con el sol pegándole.

—Por el peso, yo cogería una tienda y nos metemos los cinco, un hornillo para tener agua y unas sopas de emergencia. Así, apretaditos, no pasaremos frío y ya comeremos abajo.

—Menjar per a un sopar, dos dinars i un esmorzar, i alguna sopa per si fem una altra nit, i prou. Va, agafem-ho.

—Mira que som animals... Ja tenia els bidons tancats amb clau i ara a obrir-los per a preparar la motxilla per a fer cim. A veure com anirà...

—Tres sucesos se tienen que cumplir para que se produzca el milagro: que mañana lleguemos al campo bien, que la nieve no se hunda demasiado y que haga buen tiempo.

—Bien dicho. I si no es produeix el miracle, un cafetó al bar del poble i a agafar embussos a Igualada: com un cap de setmana al Pirineu... No passa res. Més d'un cop s'ha fracassat...

—Vinga va, nosaltres tres a sopar, a fer els paquets per als iacs i a dormir, que, si no, farà falta un quart miracle. Ho hem de deixar tot llest per a poder baixar el mateix dia que marxen els iacs.

—Bueno, mañana a las cinco y salimos. Os dejamos para que trabajéis.

—Buenos días. ¿Os falta mucho para salir?

—Sí... un poco... ¿ya es la hora? ¿Por qué no cogéis una radio y vais tirando? ¿De acuerdo?

—Voy a la tienda a buscarla. Hasta ahora pues.

—Vinga va, a esmorzar, que aquests ja marxen i avui el Pasang ha preparat torrades de debò.

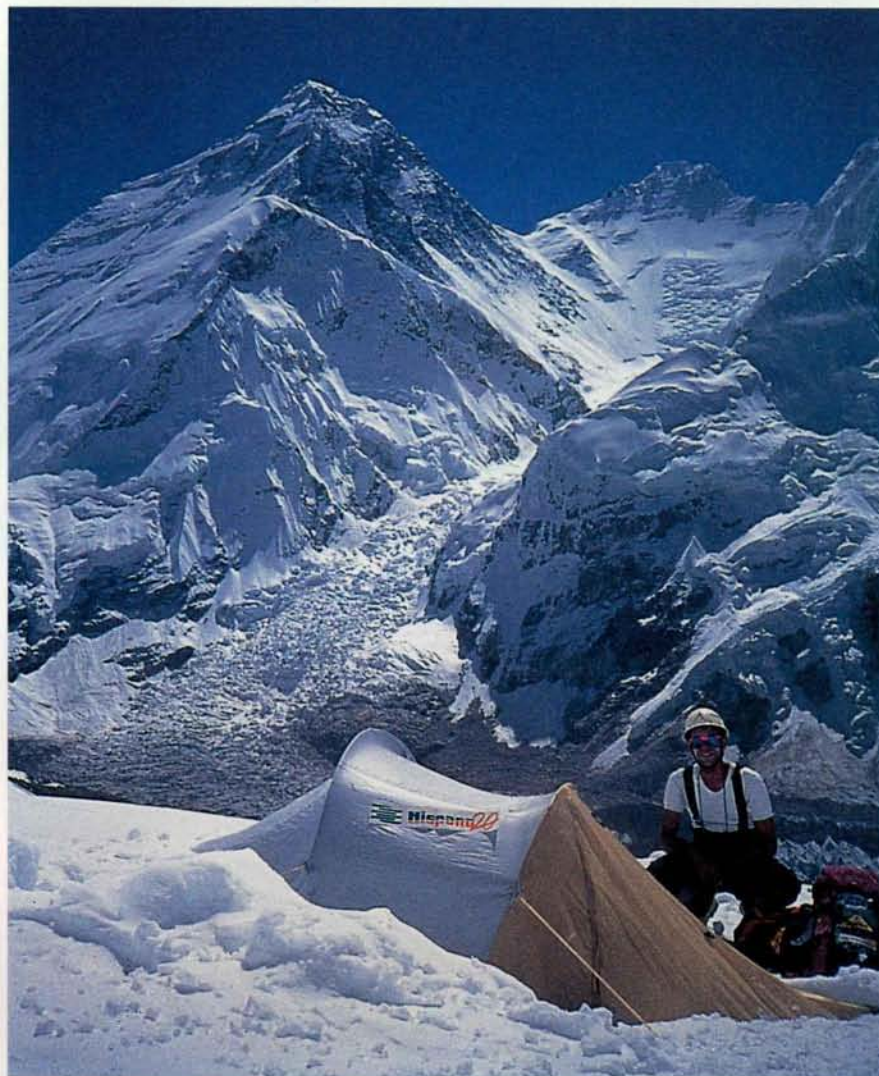
—Botes als peus, oi? Així no carreguem ni això.

—Passa el dinamòmetre... disset quilos: per no carregar ni les botes, Déu n'hi do, eh?... Quina sortida «lleugera»... Sort que la majoria es quedarà a la tenda o posat.

—I am a disco dancer.

—Sí que podria anar a la discoteca, aquest, així.

—Aquest sirdar dels bascos està ben torrat! Amb aquests pantalons i aquest anorac d'esquí vermell, descolorit de fa quinze anys, amb la caputxa posada

que, quan se la treu li deixa la forma amb els pèls tots de punta, i encara cantant això i fent aquests passos de discotequero!

—Què... sortim?

—Vinga. OK Ming Mar. See you!

—Be careful eh. We contact by radio.

—...

—On és, aquest... que ha desaparegut?

—S'ha parat a fer una feina.

—El que més em meravella d'ell és la tossuderia... fins i tot exagerada: tot ple de nafres i encara és el que tenia més clar de tirar amunt. El primer dia esquing al turmell, després mal de queixal, sense comptar l'empatx, per a continuar amb el menisc, que li peta i li repeta, i en dos dies ja hi torna, i, per postres, ahir, sopant, li cau un tros de queixal! Si fa cim és per a celebrar-ho tota la vida.

Vista del camp I, amb una fabulosa perspectiva de l'Everest, al fons, i el Lhotse, a l'esquerra. Foto: Ricard Dalmau, amb film Agfachrome RS 50.

—Sí, sí. No guanya per desgràcies. I jo encara prenent antibiòtics per a la dent. Sort que ahir ja no tenia gaire febre. Aquí l'únic que s'ha salvat ets tu.

—Mira, ja es veuen els bascos allà dalt. Són a prop del niu de material.

—De seguida hi arribarem.

—Aquí estamos. Ahora crampones y para arriba. Es todo el rato por el espolón.

—Ara sí que va bé, això! Per fi amb bon temps i amb tranquil·litat, trepitant neu prou dura i contemplant tot el Khumbu amb el Supereverest allà dalt.

—Sí i mira com li surt la neu per dalt: Déu n'hi do el vent que hi fa.

MUNTANYES DEL MÓN

En plena travessa sota del coll, a 6.250 metres. La neu fonda feia necessària la utilització de llargues estaqués d'alumini per a l'assegurança. Foto: Ricard Dalmau, amb film Agfachrome RS 50.

Ahir també es veia això al Pumori...

—Mira quin forat! Això sí que és una bona reunió.

—Bueno, aquí se acaban las cuerdas que pusimos ayer. Ahora hay que trabajar este trocito hasta el final del espolón.

—Bé, mentre aquests equipen el

llarg, anem fonent aigua i així guanyem temps.

—Dejamos un poco de peso, coges el setenta y vas tirando.

—Vaya pinta que hacéis en este agujero, parece un nido de buitres.

—¡Gracias por el piropo! Te aseguro que nunca me habían dicho una cosa tan hermosa.

—Se acaba ya la cuerda, ¿ya llegas?

—Qué va, qué va, se ve todavía un buen trozo. ¿Ya me he pulido los setenta metros?

—Setenta y quinze más que sobran de la otra cuerda. Conque faltaba poquito, ¿eh? ¡Monta reunión, que subimos!

—Aquests trossos de cremallots, forats i neu fonda ho fan tot massa lent. Si volem anar bé de temps, a les tres hauríem de ser a la tenda fonent neu. Quina hora és?

—La una. Ja hem posat cinquanta metres més i això no s'acaba. Ens queden només un altre cinquanta d'estàtica i en podríem posar cinquanta més de dinàmica, si fos necessari. Suposo que n'hi haurà prou... Tires tu, ara?

—Vigila, vigila... uf! De poc caic en un forat d'aquests: aquí fa més por caure cap a la muntanya que no cap a fora! Aquí es veu l'aresta final. Queda gaire corda?

—Vint metres i la dinàmica d'emergència. Pugem?

—Això ha de ser aquí o no tindrem prou corda. Assegura, que pujo. Uf... quina por, aquesta aresta... Quanta corda queda?

—Ni un pam! Que has arribat?

—...

—Munta, que pugem! Si allà darrera no hi ha lloc per al camp aquí dalt, anirem malament de temps.

—Lara larai liró! Aquí hi ha un camp pla fabulós! No sabia si creure-m'ho o no, hi he baixat i és pla! Liro liro la!

—I la corda, què? S'ha acabat aquí?!

—Sí, sí, hi ha un *dead man* molt ben posat. No podia faltar ni un pam de corda! Justet, eh? D'això se'n diu anar amb el material suficient. Però, heu vist que pla que és! Jo ja em veia fent un forat amb la pala per a posar la tenda i mira què ens trobem.

—Venga, a montar las tiendas que ya son las tres. De momento empieza a cumplirse el milagro: buen tiempo y nieve suficientemente consistente hasta el campo.

—I la pala fins al coll es veu molt curta! El camí és clar: amunt i flanquejar al final. Demà fins a dalt!! Vinga, posem les tendes així encarades i aquí ben lluny de les allaus, per si les mosques.

—M'aneu passant les coses i les col·loco a la tenda. Aneu fent.

—Fica't al fons de la tenda, com l'altre dia, que és com hi cabem millor. Així de través, sí. I tu aquí al costat, on he posat la teva roba. Ja ens hi ficarem, ja! Encenem el fogó i a fondre neu.

—Fem una sopa? Avui Consomé al Jerez: boníssima.

—Vaja, la cullera! Oye, ¿nos podéis dejar una cuchara? Gracias. Aprofita i omple això de neu.

—¿No notáis olor a gas?

—¡Sí! Se apaga todo el rato, este cacharro. Ràpid, ràpid, encenedor, que ja hi tornem. De pressa, que si no, explotarem.

—Pshist! Toma flamarada! Ja no em queden pèls als dits: com un pollastre, quedaré jo.

—Acabem ja la sopa i a fer la paella de sobre. Aquí no es menja com al camp base: res de hashbrowns ni truites de patates del Pasang.

—Comuniquem amb els de l'Everest?

—Aquí equipo punta Pumori a base del Everest. Aldau.

—...aquí Everest a Pumori... nos recibís...

—Perfectamente. Os llamamos desde el campo I, a 6.300 m y a punto para hacer cima mañana. Estamos los dos bascos, Félix y Albert, con los tres catalanes. Aldau.

—...bien bien, estaremos mirando desde aquí... a levantarse pronto y a la cima... suerte.

—Parlem amb el Ming Mar, també. Hello Ming Mar here camp I, are you here?

—Hello, hello, here Ming Mar, canvi, how are you, canvi, canvi...

—We are OK, here eating. Today good wether and good snow. We contact tomorrow morning.

—OK, OK, any you need contact. I praid a lot gods, and tomorrow good wether. Good luck. See you. Good night, suba ratri.

—Suba ratri. Deu haver estat cremant herbes tot el dia per resar. És un tros de pa.

—Fem un te i a dormir. Porta més neu.

—Allà a l'Etiopiia hi havia el Baarbapum. Barbapum, Barbapum...

—Si que estáis animados, tanto cantar...

—Això de l'altura afecta el cap...

—Bueno, mañana a las doce el despertador. ¿De acuerdo, vecinos?

—Mañana sol y buen tiempo. ¡A dormir!

—Ens amaguem i tu et fiques al sac. Quan acabis tu, començo jo, i després tu. A veure si ens posem bé.

—Jo aquí sota tinc un forat que, si em poso de costat, el braç em penja.

—Ho sento, em rellisquen els peus i em cauen.

—A veure si els pots aguantar, que em dones cops al nas. Jo no em penso treure res de roba. Espero que no pasarem fred...

—Pit, pit... pit, pit... pit, pit...

—...

—Eh... que ja és l'hora...

—...

—Ja ha sonat el despertador...? Fem... farinetes? L'encenedor...

—¡Buenos días, vecinos!

—Toquen dos Mueslis, oi?

—Jo ja surto a equipar-me. Buf, no fa calor aquí fora. Que fosc!

—Ai, ai, ai, que se m'enganxa el vuit al llavi!

—Repartim-nos les estagues i els dead mans, la tenda i el menjar. Fa una nit boníssima! Aquests dos ja surten. Sortiu amb el Gore-tex?

—Jo, si tinc calor, ja me'l trauré d'aquí a cinc minuts. De moment surto amb tot posat. Aquestes manyoples van perfecte, eh? Són ideals.

—S'ha de sortir per aquella aresteta i després un bon tros recte amunt. No es veu res! Anem?

—¡Buf! ¡Qué nieve más blanda! Yo ya no sé por donde seguir. ¿Veis algo, vosotros?

—Il·luminem tots al mateix lloc a veure si ho veiem millor... Jo diria que ha de ser per sobre aquell serac. Tirem nosaltres, ara?

—Què us sembla, ara. Després d'aquell altre serac ja cap a la dreta, oi?

—Tinc els peus absolutament glaçats! No sé si tirar avall...

—D'aquí a una hora surt el sol i ens podem escalfar.

—Potser sí.

—A veure si surt el sol, ja. Darrera l'Everest ja clareja!

—Me gustaría haber salido de debajo de todos estos séracs cuando dé el sol. No hacen ninguna gracia.

—Assegura'm bé aquí. Déu n'hi do com es tallen les pales, aquí: això fa un metre i mig! Imagina't quan va caure!

—Ja surt el sol i ja som al coll! Aquí un bon descans! Quina hora és? Les set?

—Escalfem l'aigua; això és imbevable, tan fred... quin desastre, aquests fogons! S'apaga tota l'estona. I la cantimplora gelada!

—Com teniu els peus? Jo ja els tinc recuperats! Una mica de sol ho arregla tot.

—Ja heu vist quin espectacle, cap a l'Everest! Es veu tot el recorregut per la normal. Fins i tot es veuen els camps I i II, i la gent al plató! A quina altura som? A 6.600!! Cinc-cents metres i a dalt!

—I el Tibet, heu vist quina cosa més seca? No hi ha ni neu!

—Són les vuit. Tirem amunt. A veure si no trobem gaires esquerdes, ara. Aquí es queda la tenda, el fogó i les sopes.

—Quina cosa més pesada, aquesta neu fonda. Fem una parada?

—Tenim tot el dia per a fer aquests cinc-cents metres. Anem bé.

—Buf... Váis como motos... se nota que lleváis días en altura... yo voy reventado...

—Éste se ha vuelto loco. Què li passa, que corre tant? Eh! Para, que no podem fer ni fotos!

—Després d'aquesta rampa, parada i fonda...

—...

—Que bé que s'està, parat... Venga que ya llegáis y aquí comeremos algo.

—Yo no aguanto más. Nosotros todavía tenemos días... yo aquí me quedo...

—Pero ¡qué tonterías dices! ¡Como te vas a quedar aquí! Después para volver a subir otro día ya verás. ¿Cuánto falta?

—Estamos a 6.900. Faltan menos de trescientos metros i todavía son las once: tenemos todo el día. Venga, que te cogemos la mochila y seguimos un poco más.

—Continuem per aquella canaleta d'entre els seracs. Sembla el millor lloc per a passar. Tirem amunt?

—I ara boira! Sort que ja ha de faltar poc. Tira més enllà, que aquí la rimaia és grossa. T'asseguro.

—Mireu, mireu allà dalt! Quina ventada!

—Allò ha de ser el cim!! Ja som a 7.000 m. Ha durat poc, la visió: altre cop boira.

—Vols tirar tu? Jo m'estic cansant...

Arribant a les torres de sobre el coll, a 6.300 metres. La gran quantitat de neu tova feia difícil avançar, sempre per la dreta de l'aresta, fins a la roca.

Foto: Ricard Dalmau, amb film Agfachrome RS 50.

—Si vols, passo jo, però fins ara m'has estat estirant. Si tiro, anirem més lents.

—...

—Quina llauna, aquesta neu! No hi ha manera d'avançar. Mira! Un altre cop vent! Torna a veure's tot! Com surten, els núvols, per darrera el cim!

—Però, què passa?! Si encara és al mateix lloc!

—Encara som a 7.030! Sort que tenim temps.

—...

—La pala final no s'acaba mai...

—Ara ja ens hi acostem. Què fem, pugem per aquell collet de l'esquerra?

—Vinga va!

—Què fa, aquest, que ens estira! No sé d'on treu les forces...

—Ja som al collet... veus si és el cim, ja?

—...

—Uuuu!!! Ja som a dalt!!!

—Déu n'hi do, quin fart de patir... Si arribem a trobar una arista de cent metres més, no sé què hauria passat.

—Felicitats, heu tirat com unes motos. Mira, mira, l'Everest en aquell forat! Com corren, els núvols!! S'ha acabat: dos segons de miratge.

—Allà baix es veuen més coses... l'Amadablam, Taboche, Cholatse... Quin espectacle!

—Eeh! ¡Ya estamos arriba! ¿Merecía la pena subir, o no? Sólo son la 1.45.

—Vinga, que truquem a l'Everest! Aquí cima del Pumori a Everest. ¿Me oís? Cambio.

—...adelante. ¡Felicidades! Se os ve la sonrisa desde aquí abajo. Os hemos visto por la mañana, pero hace rato que se ha metido la nube de siempre del Pumori y os hemos perdido... ¿Todos bien...?

—¡Todos perfectamente!

—...ahora cuando bajéis, mucho cuidado, que el monte todavía no ha acabado y no hay que perder la concentración. ¡Esperad, que os ponemos música! ¡¡¡jiii!

—Parlem amb el Ming Mar també! Ming Mar, here Pumori. We summit!

—OK! OK! I have praid all the day! We are very happy! Congratulations!

—Ara ja només fa falta tirar avall. Em sembla que no havia patit mai tant! Però valia la pena: sort que ens vam decidir a pujar.

—Un mes i mig intentant pujar, i ara, a última hora, ho fem en dos dies.

—Molt bé, molt bé. A fer fotos i a aprofitar-ho! El miracle s'ha produït: hem arribat a dalt!

Ascensió realitzada per Ernest Bladé, Albert Castellet i Ricard Dalmau, juntament amb els germans Félix i Albert Iñurrategi, el 29 de setembre de 1990, a la cara sud-est del Pumori, i dedicada a Víctor Domènech i la resta del grup, Josep Castellet i Joan Minguella.

Chulu Far East (6.059 m), un sis mil fàcil

Xavier Martínez i Marsal

Em vaig recolzar un altre cop sobre el piolet, però no servia de res, perquè en fer dues passes més ja tornava a estar igual que abans. El cor deixava de bategar amb aquella força exagerada i el ritme respiratori minvava, però, quan feia una altra passa tot tornava al seu ritme frenètic. Era molt diferent de la mena d'esforç físic a què em vaig sotmetre durant quasi un any per estar en la forma física adequada per a intentar el meu primer sis mil. Aquí, a la muntanya, el meu sistema cardíoc-pulmonar no anava al màxim com en un esprint en bicicleta, però treballava amb una força desconeguda per a mi fins aquell moment.

Calia continuar... Veia el nostre guia Fernando i Ang Dorje, el cap dels xerpes, que ja eren al cim. Tan sols faltaven uns quatre-cents metres. Ara no podia renunciar... Així, doncs, vaig respirar profundament, vaig esperar que el cor bategués més suaument i vaig fer dues passes més...

Tot començà dos anys enrera, fent un *trekking* per la zona de l'Everest. Arribàrem al pic Gokio, de 5.400 m, amb la idea de veure la muntanya més alta del món, però la boira no ens ho va permetre. Després intentàrem assolir el Kala Patar, de 5.600 m, però una gran nevada ens barrà el pas. El viatge, l'organitzà una agència de viatges amb molta experiència a l'Himàlaia, i els proposàrem que organitzessin una expedició a un sis mil que fos assequible per a muntanyencs ben entrenats però que no fossin d'élite. Dos anys des-

prés, el que semblava un somni s'estava convertint en realitat.

La serralada dels Chulus (n'hi ha tres) és situada al nord de la serralada dels Annapurnes i és fronterer amb el Tibet. S'hi arriba tot seguint el camí habitual dels *trekkers* que fan tota la volta als Annapurnes seguint el curs del Marsyangdi Khola (*khola* vol dir riu en nepalès).

En arribar a la corda fixa que acabaven d'instal·lar els capdavanters vaig decidir no assegurar-m'hi i avançar l'Àngel, que anava més a poc a poc que jo. La neu era molt segura i malgrat que el pendent devia ser d'uns 55° en aquella zona de la carena, em sentia segur amb els grampons.

Recordava les hores passades du-

rant la meua adolescència llegint les proeses d'homes com Irvin o Mallory o com Herzog, que tant d'esforç i sacrifici havien dedicat en les seves gestes a l'Himàlaia. Sempre havia somiat imitar-los, i ara, amb la diferència de dos mil metres i escaig menys, ho estava fent, o així volia imaginar-m'ho. Hi havia una cosa en la qual estava segur que coincidíem: el nostre amor per la conquesta, posant-hi tot l'esforç. I a mi m'estava costant tot el meu esforç... Mai, en tota la meua vida esportiva, no havia fet un esforç tan gran. Com s'ho fan a set o vuit mil metres? No ho expliquen mai...

Des de Kàtmandu ens desplaçàrem en autocar durant sis hores per arribar a Dumre, petit poblet situat a 200 km de la capital i prop de Pokhara. Allà ens esperava el cap dels portadors que l'agència havia contractat. Després de llargues negociacions contractà tot el personal necessari per a l'expedició. En aquest país tot es fa sense presses i al darrer moment. Així, doncs, tots plegats pujàrem a un camió totalment desballestat, com tots els del Nepal, estrets com sardines i ens jugàrem la vida circulant durant més de cinc hores (es va

Una visió ben irreal del cim del Chulu Far East, de 6.059 metres, ben cobert de neu i de glaç. Foto: X. Martínez.

Pujant per la dreta carena nevada, cap al cim. Foto: X. Martínez.

fer negra nit) per les roderes que s'havien format en el camí com a conseqüència del tot just acabat monso, fins que en una dels centenars d'inclinacions que va fer el camió, amb un perill evident de la nostra integritat física, es va partir una roda, i homes, càrrega i també unes cabres que es passejaven per sobre nostre vam haver de continuar a peu fins a Bhote Odar, on s'acaba el camí «apte» per a vehicles.

L'endemà al matí començà de debò la marxa d'aproximació de nou dies enmig de camps verdíssims d'arròs, amb una calor intensa i humida, que ens portà al camp base després de guanyar 4.400 m de desnivell.

Vaig seure a la neu per descansar una estona. Una mica de menjar i un traguinyol del granissat que sortia de la cantimplora. El dia era preciós. El cel, d'un blau intens que només he vist a l'Himàlaia. El fred (uns -12°) no es feia sentir perquè no feia gens de vent. Davant meu els impressionants Annapurna IV i III, el Gangapurna i el Lamjung Himal. Per darrera, el Tibet pla i sense neu. Desfent el camí, s'aixecava desafiant el Chulu East, de 6.200 m, que era el veritable objectiu de l'expedició i que per manca de material no poguérem intentar.

A Hongde, des d'on s'abandona el camí de la volta als Annapurnes, discutírem llargament perquè, com que era la primera vegada que l'agència organitzava el viatge, ningú no sabia on era el pic. El mapa indicava un lloc, però el llibre *The Trekking Peaks of Nepal* de Bill O'Connor, que havíem aconseguit a Kàtmandu, n'indicava un altre. Cal fer esment que el mateix autor ja es refereix a la mala identificació que tenen els cims pel fet de ser molt poc visitats. Així, que vam seguir les indicacions del llibre.

Vàrem fer nit a 3.500 m i l'endemà establírem el campament base a 4.800 metres, en una inhòspita fondalada, després de guanyar 1.300 m de desni-

vell en una jornada molt dura. Durant la nit l'altura es va fer notar. Només en canviar de postura dins del sac, el cor bategava com si haguéssim pujat dos pisos corrent. El mal de cap va ser general. A aquelles altituds s'ha de guanyar desnivell molt a poc a poc per a donar temps al cos d'aclimatar-se, però com que no coneixíem la ruta no es va poder preveure un camp intermedi.

En aixecar la vista, vaig veure que en Miquel només havia avançat uns cinc metres mentre jo menjava. Em va dir que se sentia de la mateixa manera que em sentia jo, és a dir, més que cansament, notava com una espècie de buidor al cap, de manera que semblava que estava fora de la realitat que m'envoltava. Era com si tot allò ho estigués somiant. Em va reconfortar saber que no era l'únic que se sentia així.

La meua muller, la Rosa M^a, em va dir que si no em trobava bé, que abandonés, però li vaig dir que si el cim era realment on semblava que era, jo arribaria. Ella estava molt sencera, però com més temps passava més notava els efectes de l'altitud.

Fins a 5.800 m ni tan sols em vaig preocupar de l'altitud. El mal d'altura va venir de cop. Malgrat tot, només tenia ulls per a admirar la bellesa que m'envoltava... Era tot tan autèntic... Tal com ho havia vist mil vegades en fotografia, pensant que allò només existia per a uns pocs escollits. Ara era jo, l'escollit...

L'endemà d'arribar al camp base els més valents empengueren la marxa per explorar i intentar muntar el camp d'altura. Els altres ens quedàrem per descansar i aclimatar-nos. En Javier estava molt constipat i va passar una mala nit. La següent sembla que va ser pitjor. L'efecte del fort refredat i de la falta d'aclimatació l'asfixiaven i el feien vomitar. No va dir res durant la nit per no molestar els companys, en un gest de generositat que l'honora i, junt amb la seva muller, la Pilar, i un xerpa, van haver de baixar cap a Hongde a recuperar-se.

Va nevar al campament base i la temperatura es tornà desagradable, especialment durant el sopar a l'airejada tenda menjador. Les muntanyes eren cobertes de boira i no podíem veure quina era la via més factible per a anar al cim. Anàvem curts de temps i un cert pessimisme ens envaïa.

L'endemà el dia era serè i de seguida vam comprendre que el Chulu East, que era el nostre veritable objectiu, no era factible perquè el material i la infraestructura de l'expedició eren inadequats. Més endavant poguérem comprovar que eren necessaris dos camps d'altura i que probablement era bastant complicat d'ascendir-hi. Aleshores decidírem atacar el Chulu Far East, el següent cim a l'est de l'anterior. El campament d'altura ja instal·lat ens serviria perfectament.

La Rosa M^a, doncs, va continuar tota sola i jo darrera d'ella. Faltava tan

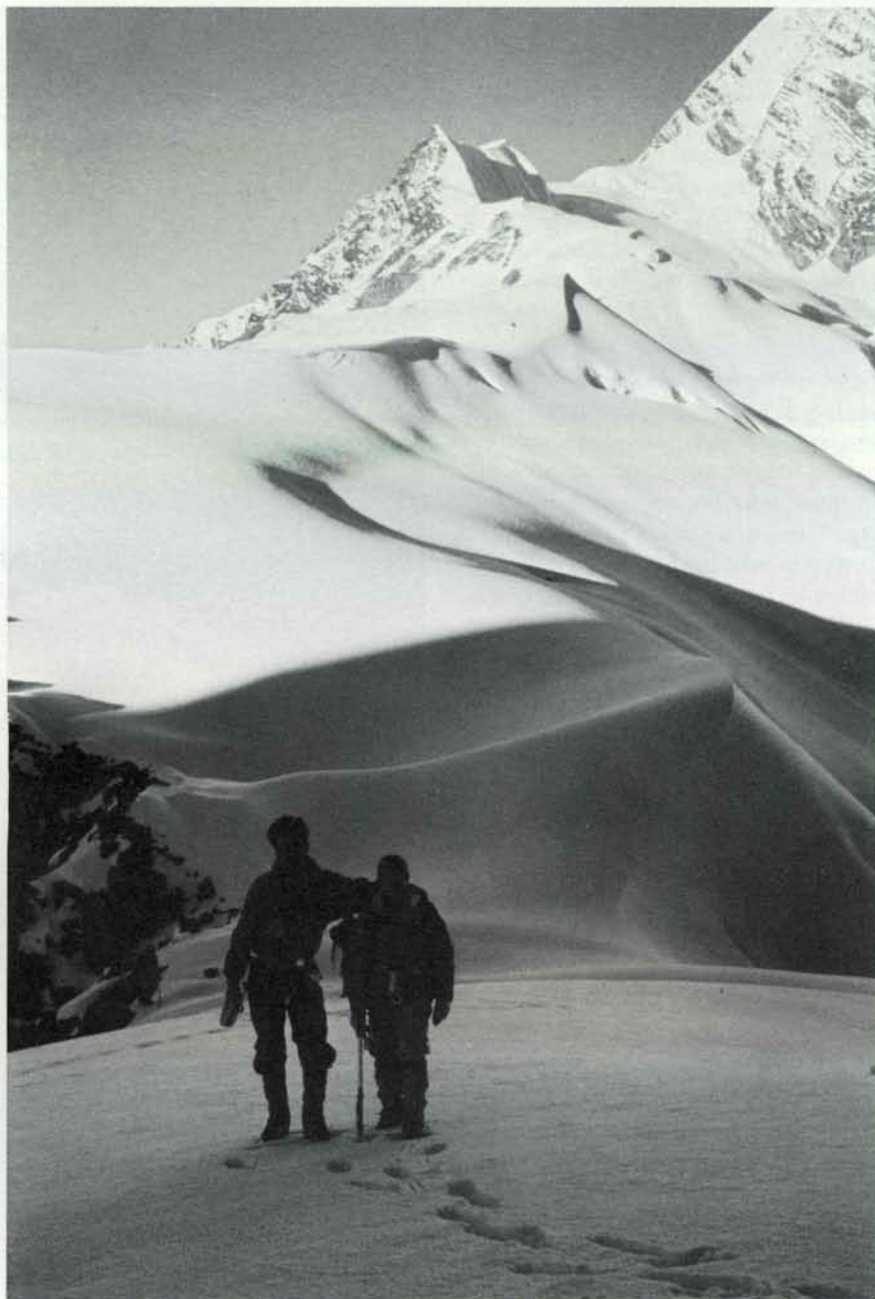
poc... Era, però, inacabable. Solament quedava un petit monticle, però em donava la sensació que era tota una ascensió. No és que estigués cansat; m'havia entrenat molt, estava en plena forma, més bé que mai, però no hi havia manera d'avançar més de pressa. Era d'hora. «Ja arribaré», vaig pensar.

Pujàrem durant la tarda al camp d'altura. Sense presses. Hi havia tres tendes. Una d'altura i dues de canadenses, totalment impròpies del lloc. Una petita ventiguera himalaiana les podia haver arrencat i hauria tirat enlaire l'expedició. Sortosament, l'aire estava encalmat i la visió del crepuscle sobre els Annapurnes bé es mereixia el viatge. Em sentia com un autèntic expedicionari. Després d'un sopar lleuger (perdérem la gana tot de cop), cap a dormir; encara que això va ser del tot impossible, perquè les tendes eren muntades sobre una pedrera que se'ns clavà tota la nit a les costelles. A més, per tal d'estalviar pes, no portàrem els sacs de dormir i, lògicament, dúiem tota la roba posada. En definitiva: passàrem la nit del lloro.

A les tres de la matinada hi havia una lluna plena que enlluernava. Els xerpes d'altura ens prepararen una beguda calenta, que tingué tan poc èxit com el sopar. Sembla una cosa certa que amb l'altura es perd la gana. Vaig estar una hora assegut en una pedra esperant que els companys estiguessin a punt. Preferia estar assegut que no pas estirat dins la tenda. Em preocupava com estaria de forces sense haver pogut dormir ni haver menjat.

En Pasqual es trobava malament des de la nit i va decidir no pujar. L'Àngel volia carregar un parapent per baixar volant, però no es veié amb cor ni de pujar la màquina de retratar. Com afectat, l'altura..., sobretot si hom no ha tingut temps d'aclimatar-se.

Per fi, una mica abans de les cinc empenquèrem la marxa. Ben aviat ens poguérem calçar els grampons. En arribar al coll que separa els dos Chulus clarejava. S'endevinava que el dia seria esplèndid. El terreny era fàcil, ni tan sols ens haguérem d'encordar. Pujàvem lentament, però sense fer parades. L'Antonio filmava contínuament.

En Fernando obria traça. De vegades el pendent arribava als 50 o 55°, però tots estàvem molt animats.

Per fi he arribat. M'ha costat molt, però precisament això fa que aquest cim tinguí més valor. Alguns companys són a l'avantcim, perquè el cim és tan petit que només hi cap una persona. Rebusco a la motxilla la senyera que he portat per si feiem cim. La subjecto al piolet i algú em fa una foto. Quedo en la postura d'un guàrdia urbà dirigint el trànsit, però no m'importa. És la primera vegada que pujo a un cim on un no fa el ridícul en aixecar el pio-

Una vista de les ondulades carenes nevades que s'estenen fins a la cresta del Chulu East, de 6.200 metres.

let amb senyera i tot. Ploro d'emoció i de pena per mi mateix, per l'esforç enorme que he hagut de fer. Admiro en silenci els muntanyencs que pugen a un sis mil sense esforç, tan sols per aclimatar-se per a fer cims més alts. Però per a mi és molt. Jo no sóc conegut en el món alpi. No he fet mai cap

proesa. Simplement, sóc un muntanyenc més. Però ara sóc aquí dalt i haig de baixar per a trobar-me millor. Dono una darrera ullada a tot el que m'envolta intentant retenir-ho a la memòria per sempre i avall va.

Veig l'Àngel que ha abandonat la motxilla i que puja ajudat per un xerpa. Quina magnífica tasca, la d'aquests homes! Arribarà.

La meua dona i jo baixem molt de pressa. Ens trobem un company que està vomitant per l'esforç. L'ajudem a baixar fins al coll a tota velocitat. El temps sembla que no passi. Hem trigat cinc hores a la pujada i tan sols una i mitja a la baixada. Molt avall veiem un puntet negre a l'inici de la neu, què és en Pasqual que filma el descens. Per fi ens reunim tots al camp I i ens estirem sobre les pedres a descansar. Noto un cansament profund. Total. Fins a l'ànima, diria jo. A la tarda baixem al campament base. Després, un sopar sense gana i, amb mal de cap, ens n'anem a dormir. No brindem, no ens felicitem. Només volem anar a dormir. L'endemà, ja bastant refets, però no del tot, és quan ens adonem que l'expedició ha resultat un èxit. Ara sembla molt fàcil, però havíem passat setmanes de dubtes, d'entrenaments intensos, de mentalització i de por del fracàs. Només disposàvem d'un mes de vacances i calia aprofitar-les. Crec que les vàrem aprofitar ben bé i que sempre recordarem aquell 14 d'octubre de 1989, en què a les 10 del matí aconseguírem amb dignitat i modèstia el nostre objectiu de sis mil metres.

CONCLUSIONS

Avui en dia no cal ser un escollit per a pertànyer a una expedició, ni haver de fer de noi de les comandes. Hi ha agències que s'encarregaran de tots els tràmits i de tot el material i de tota la infraestructura. La resta depèn de nosaltres mateixos, de la nostra experiència i de la nostra capacitat.

Els preus són acceptables, si tenim en compte el que anem a aconseguir. En el nostre cas, l'expedició va ser un èxit, però fàcilment hauria pogut fracassar. Per una part, la manca de temps

i la llargada de l'aproximació obligaren els expedicionaris a una ascensió sense l'aclimatació que hauria calgut. Per una altra part, si el mal temps hagués durat dos dies més no hauríem tingut temps ni de fer un sol intent. Ja he mencionat el problema de les tendes d'altura.

És a dir, l'agència o les agències cometien errors que una colla d'amics no cometrien, però d'altra banda, solucionen la burocràcia, que des d'aquí és el que sembla que fa més mandra de fer.

Cal destacar la dieta vegetariana a què ens van sotmetre sense que l'haguéssim demanada. Jo suposo que, encara que l'agència ho nega, va ser un problema de pressupost, perquè tot i que el país està molt mal assortit, és possible comprar ous, formatge i galli-

Una petita part del panorama que es pot veure des de prop del cim del Chulu Far East. Per sobre de les carenes curulles de neu i les valls cobertes de boires, s'alça, altiu, el cim del Gangapurna.
Foto: R. M^a. Tombas.

nes tot passant pels poblets. Però no es va fer...

Així que, si us decidiu, ja ho sabeu. Uns quants estalvis, molt d'entrenament i un bon equip. No oblidem que les altes muntanyes no es deixen guanyar fàcilment; encara que hi hagi muntanyencs capaços de fer i desfer un vuit mil en una jornada, la majoria de nosaltres suem i patim com el qui més.

Camins dels ports de Beseit, 3 El serrat de la Ballestera

Kildo Carreté i Bisbal

Aquest serrat és a uns cinc quilòmetres al sud d'Arnes i es distingeix perfectament des del mirador de la Barana del poble, a la plaça Major, on hi ha els

Des del balcó de la Barana, a la plaça de l'església d'Arnes, tenim el Blau a cinc quilòmetres. És l'inici del serrat de la Ballestera. A primer terme, l'ermita del Calvari. Foto: Kildo Carreté.

edificis més interessants d'Arnes, amb la casa de la vila, l'església parroquial i la casa Fortunyó al capdavant. El Mirador fa honor al seu nom, perquè d'ací estant es contempla una bona part del vessant septentrional del massís del Port, des del tossal d'en Grilló, la punta de l'Aigua, les roques de Benet i les Muntanyoles, fins a la penya Galera, ja en terres de Terol.

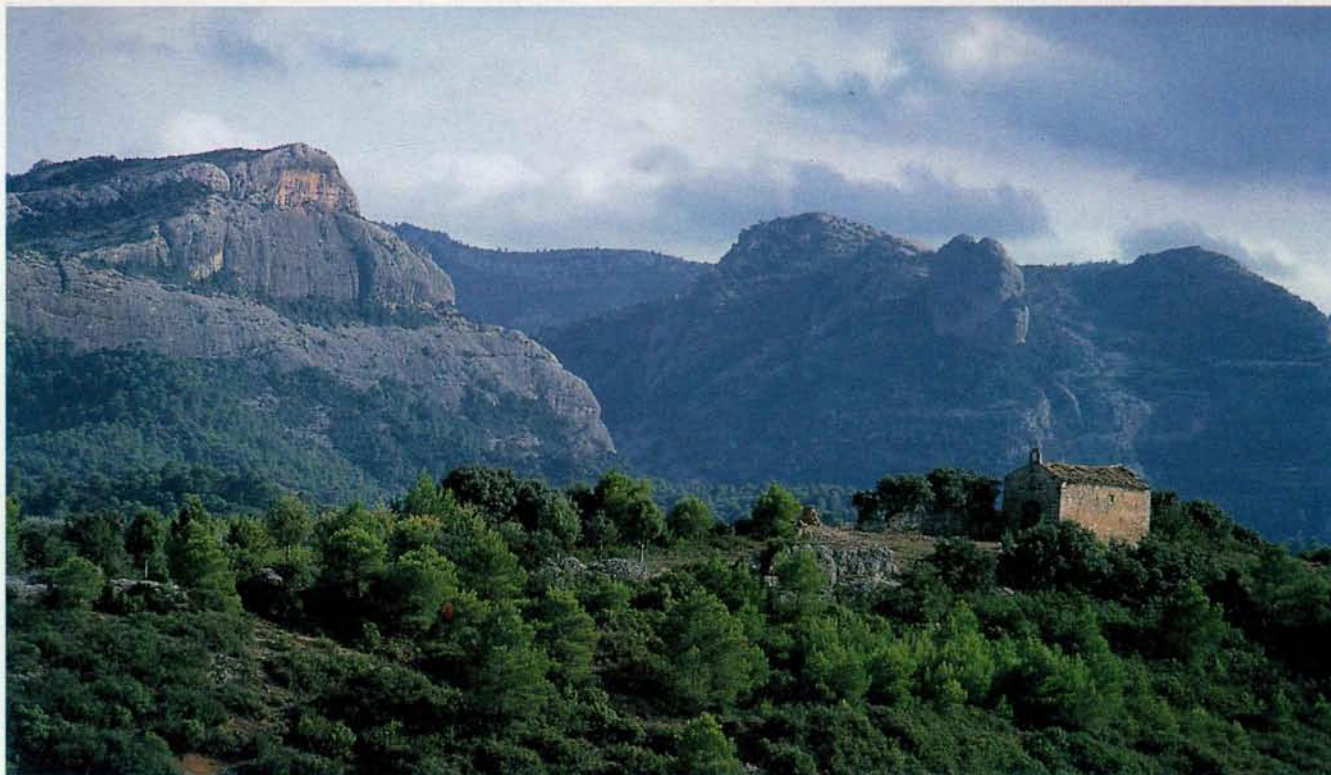
Defora el poble i dalt d'un serradet es veu la capella del Calvari i, més enllà, lluny, sobresurt una carena desfo-

restada de formes arrodonides que a l'hora baixa sol adquirir un to blavós. La moleta situada a l'extrem oest és el Blau i s'identifica fàcilment pel seu cingle, orientat a ponent.

Més enllà també es veuen les puntes del Molló d'en Pere Bernat, la Clapissa de Sallent i la punta de la Bandera, tres cimets plantats d'una muntanya formada per uns estrats monumentals amb feixants atapeïts de bosc, que sovint tapen les nombroses balmes, on la cabra salvatge, ací anomenada sauvatge, sol tenir el jaç.

Aquesta muntanya és ben singular, i per a contemplar la seva perspectiva, cal pujar al cim nord de la penya Galera, mola solitària i allargassada de difícil accés, perquè és gairebé voltada d'espaldats, canals i arestes discontinües.

El serrat de la Ballestera és un munt de roca conglomerada desfeta i de mala petja, ja que tot rodola. El vessant nord, que mira a Arnes, és un laberint compost de clotades i petits cingles esglaonats, gairebé intransitables. No en resta gairebé cap camí i, a l'estiu, les clotades són forns en potència. No hi aneu! El vessant sud és un gran cingle quasi vertical, alt de 300 metres, regat pel riu de les Valls, sorprenent meravella natural amagada al racó menys conegut del terme d'Arnes.

L'ITINERARI

Aquesta excursió s'inicia i acaba a Arnes. Primer s'enfila al capdamunt del serrat de la Ballestera, seguint tota la carena d'oest a est, i de pas, coneixem els dos baixadors que menen al riu de les Valls, tots dos molt accidentats. Després es retornarà a Arnes pel riu dels Estrets. Tot plegat, unes sis hores de camí gairebé sempre pedregós, amb algun mal pas gens perillós.

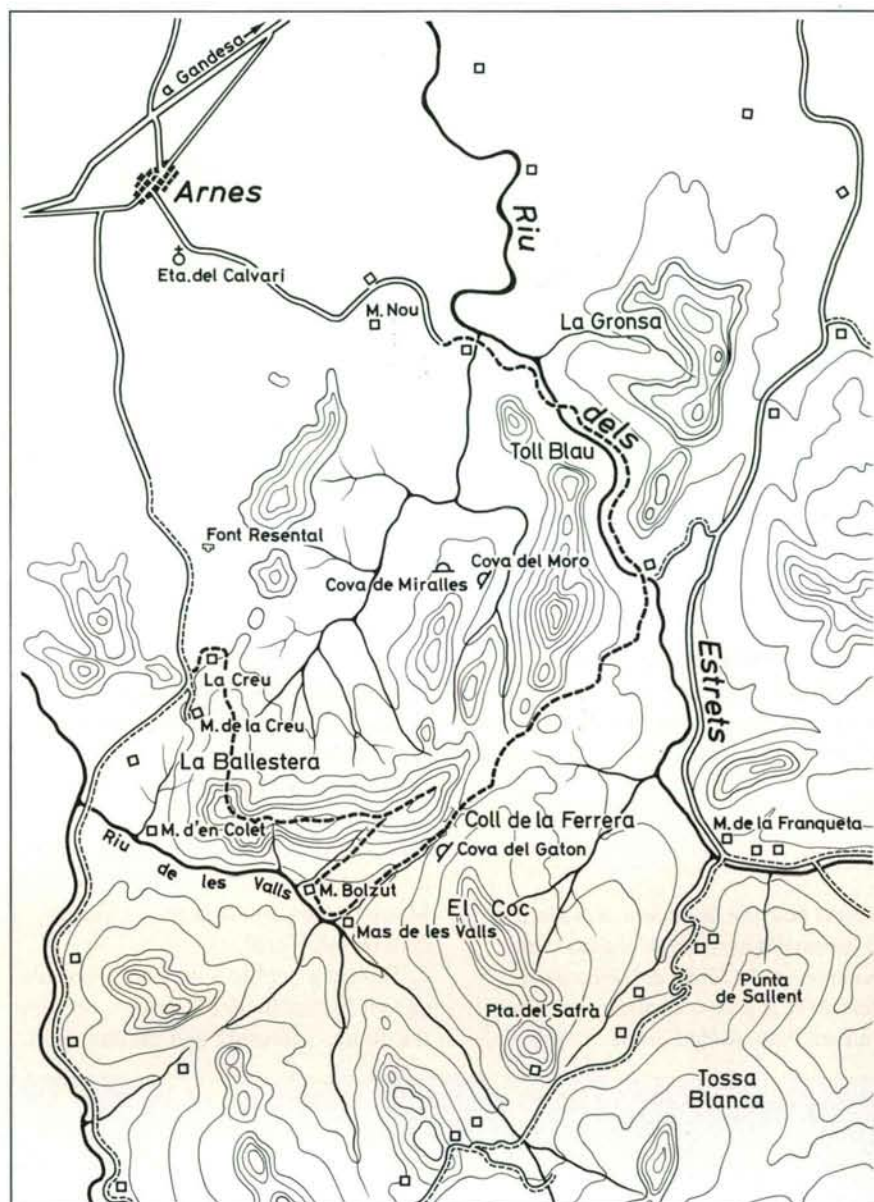
Se surt d'Arnes per la pista asfaltada de mas de Pau, que comença prop del cementiri, als afores del poble, prenent rumb S fins al coll de la Creu, on s'acaba l'asfalt i s'avança per l'esquerra fins al proper mas de la Creu.

Anys enrera, era tradició fer rogatives demanant la pluja, acte que s'iniciava a l'ermita del Calvari, on es veneraven les imatges de sant Joan i sant Josep. Anant a peu i descalços, la processó s'encaminava al mas Nou, les costes Saleres i s'acabava al coll de la Creu. Els més sacrificats es flagel·laven amb rames punxoses. Abans de l'any 1936 ja no existia la creu de pedra i el capitell fou utilitzat de contrapès a les carretes que traguaven troncs.

El planet on hi ha el mas de la Creu és un lloc estratègic i plaent a la vista: el mas amb l'era, els camps d'ametllers aprofitant al màxim el sòl conreable i, tot seguit, el bosc, que s'enfila serrat amunt fins a la carena rocallosa del Blau, cingle protagonista de l'entorn.

Per a pujar-hi, cal començar tot vorejant el camp d'ametllers en direcció N fins al proper collet, on es gira al SE, pujant entre matolls i pins. Més amunt el terreny s'aclareix, en aparèixer el roquer de conglomerats, inici de la cresta, que cal vorejar per la dreta fins que s'arriba a la bretxa característica, on s'inicia el camí de carena que passa pel Pujador de Quitèrio, i sense més dificultats s'arriba al cim del Blau, de 839 m, i extrem oriental del serrat de la Ballestera. Aquest cim és sols accessible pels vessants N i E, i és l'inici de la carena ondulada de la Ballestera, poc coberta de vegetació, ben esquivada per la manca de sòl fèrtil.

El Blau és una moleta d'altitud moderada, però ofereix uns panorames sorprenents, en els quals destaquen la fondalada que forma la capçalera de la

conca del riu Algars, amb l'encinglerada penya Galera i els estreps obacs de la Miranda de Terranyes. Males llengües diuen que un futur no llunyà veurà aquesta petita conca inundada per les aigües del miniembassament que volen fer a l'altura de la cova del Garrofer, a l'oest de la Creu.

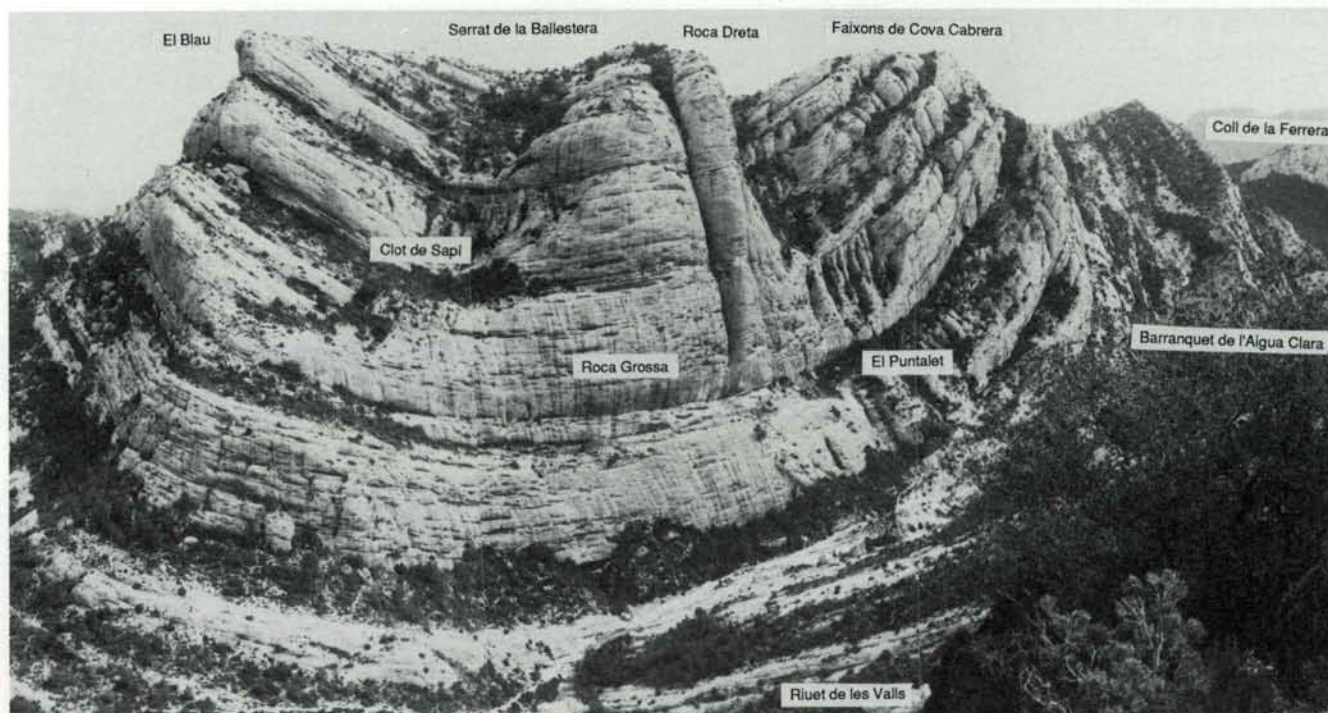
Al cap de cinc minuts de deixar el Blau, fem la primera marrada premeditada, seguint una curta carena, a la dreta, que avança dins les Valls per un bosquet de carrasques, fent cap al mirador de la roca Dreta, cingle que és la talaia ideal amb unes vistes molt bones sobre la clotada de les Valls, sempre solitària. Som al capdamunt del cingle de la roca Dreta, alt d'uns 300 metres damunt el riu de les Valls, i d'ací estant es veu la cap-

çalera del riu amb els barrancs que hi conflueixen: el de la Ferrera, el del Greuolar, el del Pedregal i el del coll de Xartó. Tots aquests barranquets regaven els conreus de la partida de les Valls. Actualment, un extens ermot supleix aquells bancals de fersols, i els sauvatges i els porcs senglars s'han fet amos d'aquests paratges.

La roca Dreta

L'aresta sud és alta d'uns 230 metres i va ser escalada l'any 1988. Ha estat equipada i oberta per Josep M^{re} i Kildo Carreté (fill i pare) des de dalt. L'any 1974 la cordada Kildo-Casanovas intentà aquesta escalada des de baix, però la manca de preses obligà a

LES NOSTRES MUNTANYES

*El serrat de la Ballestera, des del Molló d'en Pere Bernat.
Foto: Kildo Carreté.*

retirar-se abans d'acabar la primera tirada. Les noves tècniques han permès pujar aquesta magnífica paret, després de catorze anys d'espera.

Els 230 metres de paret són gairebé tots verticals, amb dos faixons que ratllen la paret horitzontalment: el de més amunt és el Balconet i el de més avall es diu Plaça de Catalunya, perquè és un faixó o balconet ample i allargassat amb una gran balma que serveix de jaç als sauvatges que hi fan cap, tot flanquejant la paret des del clot de Sapi, a ponent de la via. Tota una proesa.

La via d'escalada KRT segueix gairebé sempre la vertical del cim i s'enfila per un seguit de balmes, el pilar CADE i trams de paret gairebé sobreplomada, però amb la roca excel·lent, bústies abundants i preses sempre fermes. Aquesta coincidència de factors positius han situat la roca Dreta de les Valls en primer pla per la seva seguretat, el seu equipament i la seva llargada.

Baixador del Puntalet

Des del mirador tornem enrera fins a la carena principal, al cim del Puntalet (830 m), carena que seguim uns quants minuts, tot baixant fins al collet. Aquí s'inicia un senderó que davalla al riu de les Valls passant pel mig d'alzinars atapeïts, arrapats al fort pendent tot retinent les esllavissades de pedregam. Aquesta ruta de baixada és senyalitzada i fou oberta pels primers «treballadors» de la paret de la roca Dreta en les constants anades i vingudes per equipar la via des del cim, on hi ha la balma dels Bèlits. La baixada al riu té dos passos un xic difícils: el primer és un esquenall rocós en fort pendent, alt d'uns 50 metres (II°), i tot seguit es troba el pas de la Tosca, un saltant de pedra tosca, que es passa amb l'ajuda de diverses bústies fetes pels pastors per poder accedir als faixons superiors, a la recerca d'ovelles esgarriades. Aquest baixador ja era conegut pels pastors i es diu el Puntalet, bé que estava abandonat del tot des de fa molts anys.

Baixador del Barranquet de l'Aigua Clara

Continuant per dalt la carena, ara cal pujar al cim més alt de la Ballestera, entre boixos i ginebres, sense camí

a la vista, però pertot arreu es puja a la moleta dels Faixons de Cova Cabrera (858 m).

La baixada al coll de l'Aigua Clara presenta alguna dificultat, que s'evita fugint de la carena i donant el tomb als bonys del capdamunt, fins al mal pas que precedeix l'arribada al coll. El sender que davalla al riu de les Valls, cal buscar-lo a l'inici de la cresta est del barranc, que tenim a l'esquerra, tot baixant i, sense allunyar-nos del serrat, cal seguir el rastre fet pels sauvatges per anar-se a abeurar al riu. A mitja baixada cal passar al costat oposat del crestall, de cara a llevant, aprofitant un pas entre roques, visible ja des de dalt. Ara el sender baixa entre bosc i pedregam fins al llit del riu, a l'indret del mas del Botzut, a l'altre marge del riu. No intenteu baixar pel llit del barranquet de l'Aigua Clara. És un parany.

Tot baixant, es descobreixen ginebres i savines escapçades a cops de destrat des de fa molts anys. El meu amic i informador de tots els topònims del terme d'Arnes em desxifra aquesta incògnita. Per la matança del porc, la gent dels masos anava a tallar savines i ginebres de soca gruixuda: la brasa aguanta molt i el seu caliu, molt intens, ajudava a fer bullir la caldera. El nostre home, Josep Samper, de fadrí pujava el barranquet de l'Aigua Clara amb el

matxo i les sàrries, per tallar i carregar les soques de ginebre.

Punta de la Ballestera

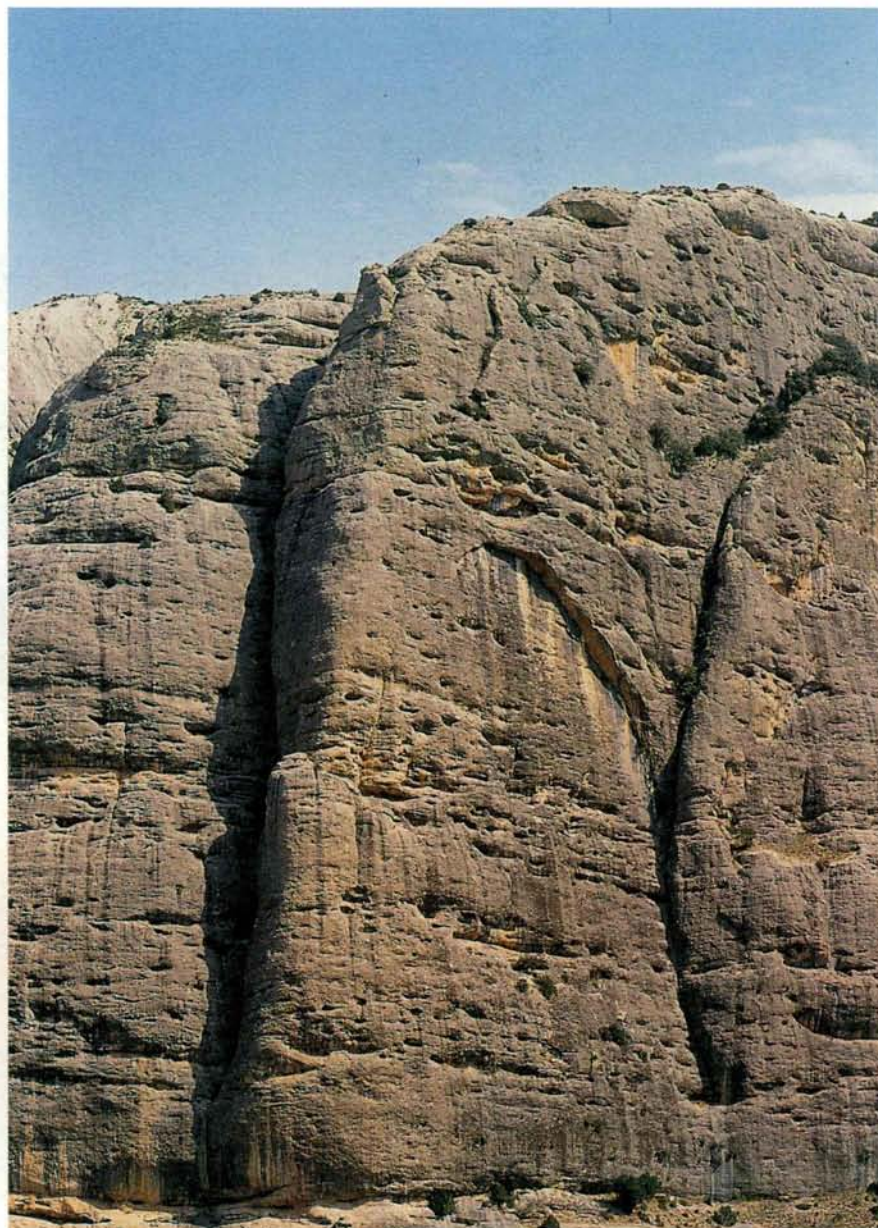
Acabarem el recorregut interromput al collet de l'Aigua Clara pujant a la punta de la Ballestera, ja a l'extrem oriental del serrat, amb una paret de 140 metres que cau a plom damunt el coll de la Ferrera, antic camí de pas de les Valls a Arnes per la vall de Cabús i les gorges dels Estrets.

Més enllà del coll, la cresta continua cap al SE, al cim del Coc, la punta del Safrà i el coll de Miralles, camí dels altiplans de Terranyes. Des del cim de la punta de la Ballestera s'identifiquen els cims i les moles que ens són més familiars: penya Galera, el Molló, les roques de Benet, les Muntanyoles, la punta de l'Aigua i moltes d'altres d'aquest eixam de cims i crestes gairebé desconegudes, on no trobareu camins ni aixopluc.

La intrincada orografia del Port dificulta la penetració de l'excursionista foraster, en no poder informar-se *in situ*, perquè gairebé tots els masos estan abandonats i esbotzats. Per acabar-ho d'adobar, l'Estat escollia l'any 1965 per a expropiar gairebé tot el Port, per a dedicar-lo a reserva nacional de caça amb la finalitat de protegir la reserva de la *Capra hispanica*. Aquesta acció obligà a treure tots els ramats en consumir-se l'expropiació de boscos i masos. Val a dir que en el cens de 1932 hi constaven 125.000 caps de bestiar de tota mena. Actualment hi ha censades unes cinc mil cabres salvatges, mestresses del Port, a disposició de caçadors privilegiats, diplomàtics i, no cal dir-ho, de furtius sense escrúpols. L'excés de salvatges obliga aquesta població a buscar pastura a fora de la reserva, fet que preocupa cada vegada més els pagesos de l'entorn de la reserva.

Des del cim de la punta de la Ballestera es pot baixar als Pradets seguint el llom NE per un terreny molt accidentat, fent cap al coll de l'Espardenyer, molt a prop dels Pradets i del coll de la Ferrera, inici de la pista forestal que comunica amb la pista principal asfaltada del picnic del mas de la Franqueta a Horta.

Retornant al mas del Botzut, al riuet

de les Valls, tirem ara riu amunt per l'esquerra, passant a frec de les ruïnes del mas de les Valls per fer cap al coll de la Ferrera. Després, la pista travessa els erms dels Pradets, lloc ideal per a acampar-hi i, més amunt, al coll rogenic veí del pic de l'Espardenyer, es deixa la pista i es pren a l'esquerra el camí antic de les Valls a Arnes, que trobareu mig soterrat per la nova pista.

Ara baixem per la vall de Cabús passant sota la Falconera, gran mola de conglomerat plantada a l'entrada dels Estrets d'Arnes, i un xic més avall deixem a la dreta i damunt del camí, el mas del Torrero, ja gairebé tocant al riu, que passem a gual per a trobar-nos ja a l'inici dels Estrets d'Arnes. Ens in-

L'aresta de la roca Dreta de les Valls i, a la dreta, l'aresta de la roca Prima.

Foto: Kildo Carreté.

troduïm al congost, riu avall, voltats de cingles, gorgs i parets, on els escaladors sembla que acabin de descobrir el món, mentre els salvatges s'ho contemplen a mig aire tot remugant, entre faixons i canaletes.

El camí dels Estrets és de bon seguir gràcies a la conducció d'aigua que va a Horta de Sant Joan (ací escriuen Orta) i que passa soterrada. Damunt nostre s'alcen les parets que s'enfilen fins al

LES NOSTRES MUNTANYES

Des de dalt les moles del Don es descobreix el curs del riu dels Estrets d'Arnes. Més allunyada, la punta Falconera. Foto: Kildo Carreté.

cim de la Gronsa Sud, que tenim a la dreta, i a l'altra vorera del riu hi ha les parets de les moles del Don i de Guasc, amb més d'una vintena de vies d'escalada, per a tots els gustos i de totes les dificultats. La roca és sòlida, amb bones preses, fet que facilita l'escalada lliure, amb un ample marge de seguretat. Hi ha la majoria de vies equipades. Més avall i a l'obaga, just arran del riu, s'han obert una vintena de vies d'escalada de gran dificultat, curtes de 20 metres, totes ben equipades, amb gra-

duació de IV° a VIIb. Bon lloc per a fer músculs i, després, banyar-se a les cadolles.

Continuant riu avall, es passa el toll Blau, on hi ha un petit embassament per a regar l'horta, avui gairebé inexistent per les riuades, i 400 metres més enllà cal creuar el riu a gual on el llit es fa més ample, fent cap a unes oliveres abandonades, on es troba el camí antic, mig perdut, que ens conduirà a la sortida dels Estrets, just a la confluència amb el barranc Gros. Una curta pista s'enfila al pla, on neix la pista asfaltada que mena a Arnes en vint minuts.

Vull dedicar aquest petit treball al bon amic i actual propietari del mas de la Creu, Josep Samper, pou de saviesa popular i coneixedor com no n'hi ha de tots els topònims, les històries i els fets al terme d'Arnes. Home de memòria

Josep Samper és l'home que més coneix les muntanyes del Port, a l'entorn del terme d'Arnes, i un inestimable col·laborador. Foto: Kildo Carreté.

sorprenent, és el millor col·laborador que em podia imaginar trobar a Arnes. Antic pastoret a les Valls, grimpaire intrèpid i, sens dubte, el millor caçador d'aquest tros del Port.

Gràcies, amic Samper!

Horari

- 0.00 Arnes.
- 0.50 Coll de la Creu.
- 1.15 Bretxa i pujador de Quitèrio.
- 1.55 El Blau.
- 2.00 Mirador de la roca Dreta.
- 2.10 Collet on s'inicia el baixador del Puntalet.
- 2.20 Moleta dels Faixons de Cova Cabrera.
- 2.35 Collet del Barranquet de l'Aigua Clara.
- 2.50 Passem l'aresta d'est a oest.
- 3.15 Mas del Botzut, al riuet de les Valls.
- 3.25 Bassal dels Senglars (font).
- 3.45 Coll de la Ferrera (a la dreta i a 5 minuts, cova del Gatón).
- 3.55 Els Pradets, coma de conreu abandonada i mas en ruïnes.
- 3.57 Coll vermellós, ample. Inici de la vall de Cabús.
- 4.27 Mas del Torrero, damunt del camí, a la dreta.
- 5.05 Toll Blau, al riu dels Estrets.
- 5.25 Inici de la pista asfaltada.
- 6.05 Arnes.

Dos reductes naturals: roc Blanc i pic de l'Estany Faurí

Joan M. Vives i Teixidó

La superació de les dificultats i la descoberta de nous paisatges són dos dels motius que ens porten a la muntanya; però n'hi ha més. La descoberta de la vida animal n'és un altre. Aquesta vida se'ns amaga i costa de veure, però quan en una excursió veiem algun exemplar de la poca fauna que ens queda, aquella sortida es transforma en una meravellosa troballa.

La vida animal dona color a la muntanya i ens fa sentir que cal fer tot el possible per a conservar-la, ja que encara que els animals busquin hàbitats tranquils, la pressió humana és molt gran.

No obstant això, hi ha animals que podem veure més o menys habitualment; aquest pot ser el cas de les aus que podem identificar pel cant o pel vol. Altres animals poden ser vistos amb més o menys freqüència, com poden ser l'esquirol, la guilla o el porc senglar. Parlant d'alta muntanya, hi ha dos animals que són considerats com un símbol: l'isard i la perdiu blanca.

No us parlaré de la darrera, ja que si bé és poc freqüent, es pot trobar en diferents llocs. Jo mateix l'he poguda veure a l'estiu i a l'hivern i fins he pogut sorprendre uns polls amb la seva mare. Sí que us voldria parlar de l'isard. Aquest

animal, el més vistós de l'alta muntanya, és fàcil de veure; és estranya la sortida d'alta muntanya en la qual no es pugui veure un petit escamot d'isards o, com a mínim, un o dos exemplars que ens fan envejar la seva agilitat.

Personalment, la vegada que més m'ha impressionat aquest animal va ser pujant cap als estanys Gémenes quan un isard se'ns va parar a menys de tres metres. Vam romandre tots quiets durant una bona estona; era un

animal jove. Ni tan sols vaig intentar agafar la màquina de retratar, pensant que si ho feia, marxaria al moment. Va estar contemplant-nos una llarga estona; llavors, de sobte, d'un bot s'allunyà. Una altra vegada, amb la meua muller, vam sorprendre una mare amb el seu cabrit que eren sota la cresta que seguíem i que, durant una bona estona, van anar d'un cantó a l'altre d'un petit pla sense trobar una sortida adequada. Moltes altres vegades he vist isards, però mai no m'han captivat tant com en aquests dos fets que us he explicat.

Us voldria presentar dues excursions on podreu veure tots els animals que voldreu i de dues espècies diferents: isards i marmotes.

ELS ISARDS

Voleu veure un centenar d'isards en un dia? Sí, heu llegit bé: un centenar! Heu d'anar una mica lluny; concretament, a la reserva nacional d'Orlú, situada al vessant nord del massís del Carlit, a 14 km d'Acs-dels-Tèrmes. Des d'aquest poble hem de seguir la vall del riu Orieja; més enllà d'Orlú, passem per sota la Dent i pel mig d'un

L'estany d'en Beis, al fons de la vall, sembla talment un cavall d'escacs.

Foto: J. M. Vives.

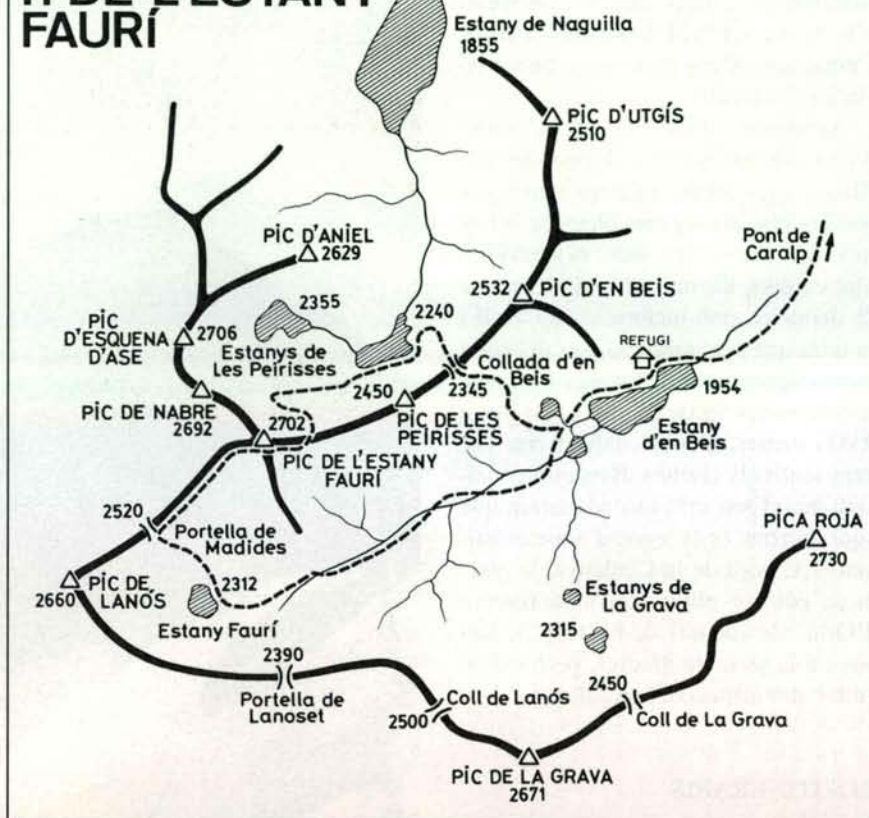
frondós bosc de roures i faigs, arribem al pont de Caralp. Aquest indret marca l'inici de la reserva i no és que la pista s'acabi aquí, sinó que continua per la vall durant una bona estona més, però el pas dels vehicles que no estiguin autoritzats (pastors, guarda del refugi, personal de la reserva) està prohibit. No hi ha res que barri el pas, però no hi ha cap vehicle que passi. Això ho vam poder constatar un diumenge d'estiu, dia de molta afluència de persones. El problema va ser aparcar, però de cotxe, més amunt del pont, només en vam trobar un (el del guarda del refugi). Aquest fet no hauria de sorprendre, però m'agradaria saber el resultat d'una norma semblant en les nostres latituds, tot i que amb això tampoc no afirmo que allà no hi hagi algun espavilat que no vulgui gaudir d'una llarga caminada per la vall.

Bé, deixant això a part, a l'altra banda del riu hi ha un gran cartell on s'expliquen les normes de la reserva. Pel que sembla, s'està fent un estudi del comportament de l'isard en zones de freqüentació turística i, per aquest motiu, no serà estrany que alguns dels isards que podem veure portin un collar.

L'itinerari, un cop passat el bosc de faig, segueix una àmplia vall molt curiosa. Els vessants són de gran pendent i encatífats de verd; aquest pendent fa que els torrents baixin de dret cap al fons de la vall i produeixin grans esvorancs. Els arbres (faig) només creixen en els indrets més protegits. Al final de la vall s'acaba la pista; un corriol s'enlaira seguint el curs del riu fins que el creua, i fa després una llarga diagonal en pujada fins a arribar a l'estany d'en Beis. En aquests pendís final, on abunden els rocs, podem veure alguna marmota.

Al costat de l'estany d'en Beis hi ha l'acollidor refugi del mateix nom; es tracta d'un refugi municipal molt ben condicionat i amb unes cinquanta places. El nostre itinerari continuarà l'endemà cap al pic de l'estany Faurí. Al matí, força d'hora, vam sorprendre un ramat d'isards a la porta del refugi. En vam veure una trentena pel voltant de l'estany; més amunt, el camí passa per uns trams molt rocosos i enclotats, on vam sorprendre tres ramadets més. En

P. DE L'ESTANY FAURÍ

arribar a l'estany Faurí, les condicions són més favorables per a les marmotes, però només en vam veure un parell; des de la carena vam sentir els seus xiulets. La baixada del pic de l'Estany Faurí cap a l'estany de les Peirisses ens permet de veure uns quants ramats d'isards més i, finalment, baixant de la collada d'en Beis cap al refugi, podem veure'n encara uns quants ramats i marmotes, a la vora sud de l'estany. Realment, al final, després d'haver vist tants isards, ja no en fas ni cas.

LES MARMOTES

Jo tenia referències, no sé si exactes o no, de la presència de la marmota a la Vall d'Aran, però el cas és que les úniques que havia vist eren als Alps. Per això sobta de trobar-se en un indret on n'hi ha pertot arreu i et pots acostar a veure-les. Aquest indret és la regió del roc Blanc; aquí hi ha moltes marmotes i no són tan espantadisses com a la reserva d'Orlú.

El cim del roc Blanc és situat al nord-est del Carlit i el punt de partida és el re-

fugi forestal de Llaurentí a uns sis quilòmetres de Queragut, poble situat a 50 km de Puigcerdà. La comarca és molt poc habitada i, realment, molt boscosa.

Quan deixem la carretera de Quilhan, una mica més enllà de la presa de Puigbalador, passem per uns atapeïts boscos de pi i faig que ens acompanyen fins al voltant del refugi, on hi ha grans avets amb moltes barbes de caputxí. Des del refugi, on s'arriba per una pista forestal asfaltada fins aquest indret, comencem la pujada cap a l'estany de Llaurentí per un camí molt marcat. L'estany és molt bonic i s'hi respira molta tranquil·litat. El roc Blanc queda enlairat a la dreta; el relleu és molt complicat i contrasta amb la placidesa de l'estany. Si no heu sentit mai el crit de la marmota, és possible que us passi desapercebut; per aquí ja es comença a sentir.

Voltant l'estany ens enfilem per un tarter on és fàcil de veure marmotes, però aquí tenen molts indrets per a amagar-se. És millor esperar una mica més amunt; no cal fer res d'extraordinari per a veure-les, ja que són al costat mateix del camí. Aquestes marmotes són relativament poc espantadisses

i ens deixen acostar força al seu cau. Normalment, quan ens hi apropem, n'hi ha una que xiscla mentre les altres s'amaguen. Si ens hi acostem més, xisclarà i s'amagarà.

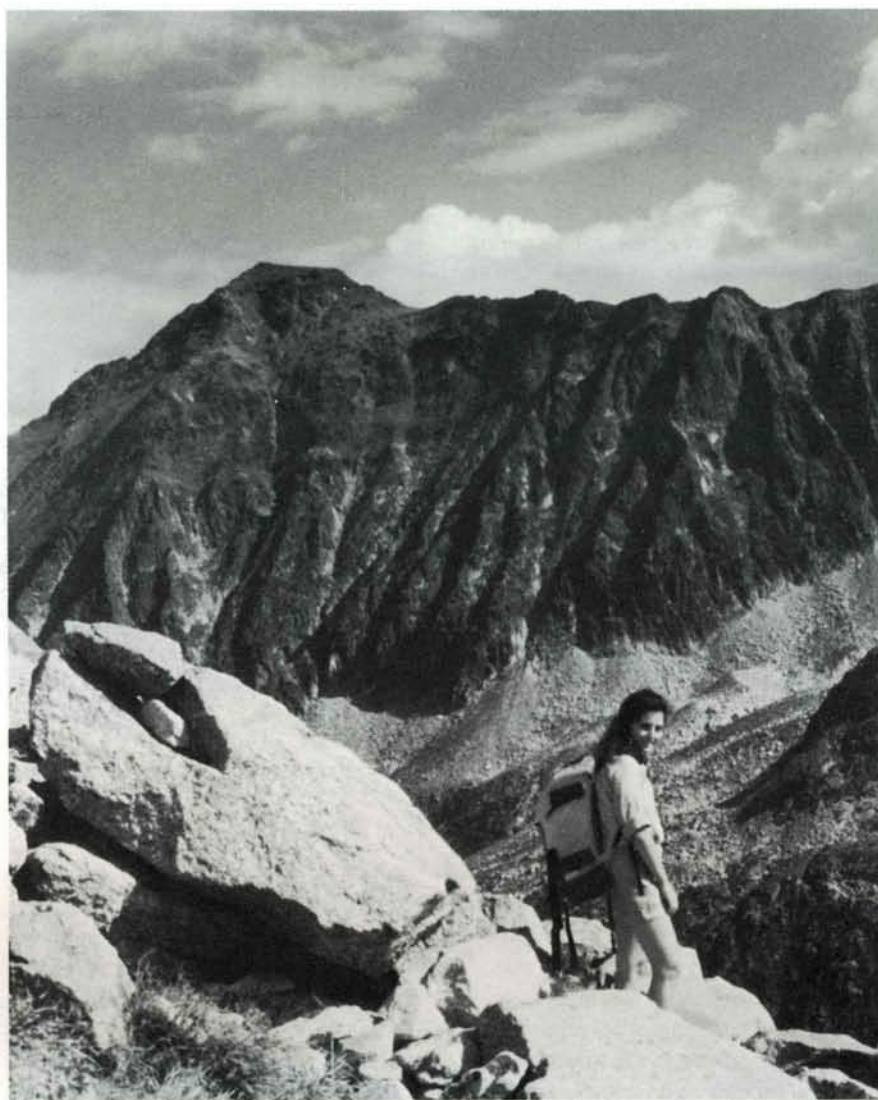
Arribarem, finalment, a l'esperó d'una tancada valleta al peu del roc Blanc; aquí també veurem marmotes que fan niu en els grans blocs de la tartera. Els caus són més evidents en blocs aïllats; llavors, un forat d'un pam de diàmetre amb inclinació cap avall i la terra que s'acumula al peu del forat ens indiquen on són. En aquesta zona, les marmotes viuen des de 1.800 fins a 2.000 metres. Des de dalt el cim podem sentir els xisclets. Baixant i coneixent ara el seu crit, ens adonarem que aquesta zona és el regne d'aquests animals! Al nord de la Cerdanya, la marmota pot ser observada a la reserva d'Orlú, als voltants de l'estany de Lanós i a la serra de Madres, però enlloc amb l'abundància del roc Blanc.

ELS ITINERARIS

Pic de l'Estany Faurí (2.702 m)

Aquest és un itinerari llarg i variat per la reserva nacional d'Orlú que ens porta des del pont de Caralp (1.180 m) fins al pic de l'Estany Faurí, un dels cims més panoràmics del sector nord del massís del Carlit.

Sortint del pont, seguim la pista que avança per la vall del riu Orieja i que s'obre després de sortir del bosc de faigs. Si ens girem, tindrem una bona vista de la Dent d'Orlú. Passem pel costat de la barraca de Gaudu i de la de l'Orri Vell, i arribem al final de la pista (1.470 m) 1 h. 5 mn. Aquí comença el camí, que aviat creua una torrentada per un tram rocós. Continuem la pujada, travessant el riu (1.600 m) 25 mn. Iniciem una llarga pujada en diagonal; al davant tenim la cinglera que es despenja dels voltants de l'estany d'en Beis. Un cop creuat un canal, arribarem aviat a l'estany; el refugi és una mica més enllà, a la vora dreta (1.954 metres) 50 mn. A l'esquerra, la pica Roja es despenja en uns grans tallats, mentre que darrera del refugi destaca l'enlairat pic d'en Beis. Tot el paisatge és molt agrest.

Cal vorejar l'estany i, en el seu final, deixem, a la dreta, el camí que puja cap a la collada d'en Beis (que seguirem a la baixada). Ara hem de seguir la vall, molt tancada i rocosa, que no té res a envejar dels paisatges del Pirineu central (la roca és granítica).

Arribem a l'estany Faurí (2.312 m) 1 h. 45 mn. Se'ns obre una mica el paisatge. A la dreta veiem el nostre objectiu, el pic de l'Estany Faurí, i al davant, la collada de Lanós i el pic de la Grava. Voregem l'estany anant a buscar la portella de Madides per un pendís rocós (2.520 m) 35 mn.; aquí se'ns obre el panorama cap a les muntanyes d'Acs. Seguim la carena, molt rocosa, però sense cap mena de dificultat; a l'esquerra destaca el pic de Nabre. La carena que seguim s'ajunta amb la que ve d'aquest cim. Ara veiem la vall dels estanys de les Peirisses i el pic de l'Es-

*L'accidentada orografia de les piques
Roges des de la collada d'en Beis.*

Foto: J. M. Vives.

quena d'Ase. La carena es torna molt tallada, però podem vorejar per sota per a tornar-la a trobar quan es fa molt ampla i arrodonida, fins al cim del pic de l'Estany Faurí (2.702 m) 35 mn. Per la seva posició, és un bon mirador del sector oest del massís del Carlit.

La baixada, la fem per la carena est; a primera vista impressiona, ja que és molt dreta. A més, té el problema que és força herbada i amb la roca inestable. Això no obstant, es pot baixar. Arribem a un primer collet i avancem fins al segon coll, on la carena esdevé molt afinada (2.600 m) 20 mn. Baixem

LES NOSTRES MUNTANYES

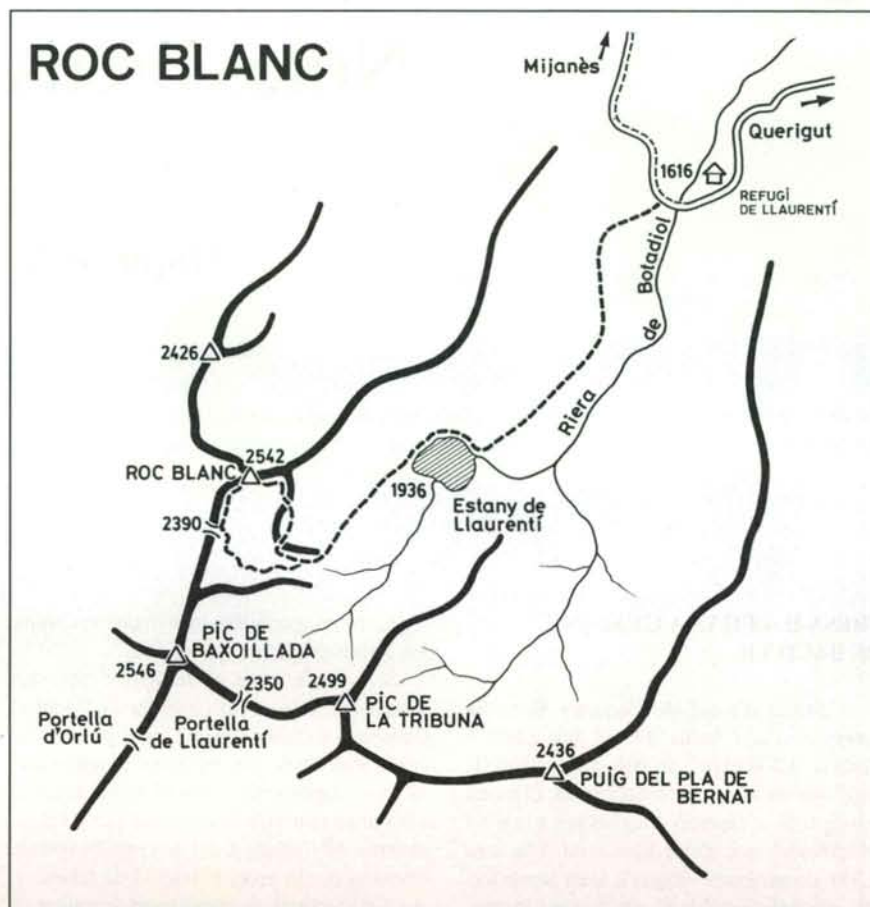
cap a l'esquerra, per una canaleta, i sortim a l'immens tarter que ocupa tota la vall de Peirisses. Però no podem baixar directament cap a l'estany a causa dels tallats que hi ha; hem de continuar cap a l'esquerra fins a trobar un pendís (més que pendís, és un punt on els dos tarters s'enganxen), que ens permet baixar cap al tarter inferior. Els blocs dels tarters són força grossos, de manera que la marxa no és del tot incòmoda. Així, arribarem a l'estany inferior de les Peirisses (2.230 m) 45 mn., que voregem sense traça de camí. Un cop som a l'extrem, trobem el camí senyalitzat com a GR que planeja i s'enfila fins a la collada d'en Beis (2.345 m) 35 mn. De fet, aquest camí passa per sota mateix del pic del mateix nom i la veritable collada queda una mica més enllà. Des d'aquest punt ja veiem l'estany d'en Beis, cap on ens dirigim, baixant per una valleta fins a enllaçar amb el camí que hem seguit per pujar, al final de l'estany (55 mn.). Amb 1 h. 50 mn. retornem al pont de Caralp.

Roc Blanc (2.542 m)

Aquest itinerari és curt, però molt bonic, tant per la placidesa de l'estany de Llaurentí com pel cim i el descobriment de les marmotes.

Des del refugi forestal de Llaurentí (1.616 m) cal seguir el camí que surt després del pont i que passa pel mig d'un bonic bosc d'avets. El camí és ben marcat i la pujada és forta. La quietud de l'estany de Llaurentí (1.936 metres) 55 mn., contrasta amb els escarpats relleus del voltant.

Voregem l'estany fins a trobar un corriol, poc marcat, que avança en direcció al roc Blanc; passem un tarter i comencem una pujada de flanc, deixant la vall a sota. Arribem al capdamunt de la pujada, al damunt d'un sot (2.250 m) 55 mn., dominat pel roc Blanc, que queda a la dreta, i un coll molt evident, que queda al davant. Girem cap a la dreta, seguint un corriol que aviat es torna molt penjat i que s'enlaira cap a uns evidents esperons blancs; el pendent és molt fort. Finalment, arribem als peus dels esmentats esperons, on flanquegem cap a l'esquerra. Fins al cim, tot és un pendís herbat força dret, menys la part final,

on surten els blocs de granit que formen la punxeguda cresta del roc Blanc (2.542 metres) 45 mn. Cap al nord destaca l'embassament d'Artigues, la Dent d'Orlú i els cims principals de la regió, el Carlit i el Puigperic.

Fem el descens directament, cap al coll sud-oest (2.395 m) 20 mn. per un pendís herbat. Aquí trobem un corriol que baixa pel costat del tarter fins a la depressió, on retrobem el camí de pujada (15 mn.). Fins al refugi ens resten 1 h. 20 mn. de camí.

PER A SABER-NE MÉS COSES

Randonnées dans les Pyrénées Ariégeoises. Michel Sébastien. Ed. Denoël. París, 1983.

En aquest llibre es descriuen uns quants itineraris per la zona: refugi de Llaurentí - estany de Llaurentí; roc Blanc (per Llaurentí); pic de Baxoillada - roc Blanc; estany d'en Beis (per la vall de l'Orieja); travessa del pont de Caralp a la Forja d'Orlú (passant per l'estany i la collada d'en Beis); pic d'en

Beis; pic de l'Esquena d'Ase; estany de les Peirisses - pic de l'Estany Faurí.

Promenades et randonnées en Cerdagne-Capcir. Martine Vilana. Randonnées pyrénéennes. Collection «Au pas de l'homme». Cepadues Ed. Tolosa, 1982.

En aquest llibre només es descriu un itinerari pel sector del roc Blanc.

Guia de la Cerdanya. Agustí Jolis i M. Antònia Simó de Jolis. Ed. Montblanc-Martín. Barcelona, 1986.

Podem trobar-hi unes quantes dades sobre la zona de l'estany d'en Beis, així com un mapa de carenes. Els itineraris són els números 91, 92 i 93 (de la Bullosa al refugi d'en Beis o a la vall de l'Orieja).

Mapes

Cerdagne-Capcir. IGN. Escala 1:50.000.

L'Hospitalet près l'Andorre. Col de Puymorens. IGN. Serie Bleue; núm. 2.249 ouest. Escala 1:25.000.

Querigut. IGN. Serie Bleue; núm. 2.248 est. Escala 1:25.000.

Notes breus

Miquel Rafa

AJUTS COMUNITARIS PER A LA PROTECCIÓ DE LA NATURA

La Comunitat Europea destinarà en el període 1991-95 un total de 6.140 milions de pessetes per a finançar projectes de conservació de la natura; aquest programa d'ajudes servirà per a pagar fins a un 75% de projectes de compra de terrenys, recuperació de biotops, espècies i similars. Tindran preferència aquells projectes impulsats per organitzacions no governamentals de defensa de la natura i els que impliquin la conservació d'espais fronterers o la cooperació europea. Els inconvenients són que els projectes a presentar han de ser d'un volum important (cap als cent milions de pessetes), i això vol dir que els promotors dels projectes (també poden ser-ho les diverses administracions) han de tenir la capacitat d'aconseguir la resta dels fons econòmics i de gestionar-los degudament, per la qual cosa serà molt valuosa l'entesa i la cooperació entre administracions i entitats privades.

AIGÜESTORTES: MÉS DE 16.000 SIGNATURES

Un recull de 16.500 signatures van ser entregades al president del Parlament de Catalunya per representants de DEPANA, el dia que s'iniciaven les converses sobre el Projecte de Llei de reducció de l'àrea perifèrica del parc nacional d'Aigüestortes a la Comissió de Política Territorial del Parlament. Aquesta primera entrega de signatures (recollides en només tres mesos) ha evidenciat el rebuig general a la retallada i la voluntat que, per contra, s'ampliï el parc a aquelles àrees més valuoses. El debat és previst a finals de novembre.

PRESA IL·LEGAL A L'ESTANY DE BACIVER

L'estació d'esquí de Baqueira Beret ha construït, d'una forma il·legal, una presa a l'estany del Baciver, un dels pocs d'aquella regió que encara es mantenia intacte. El motiu principal és la captació d'aigües per a la nova urbanització que s'està construint a la cota 1.700, denominada «Tanau», i, en segon terme, per a la instal·lació de canons de neu. Aquest darrer, però, és l'únic argument esgrimit per la companyia per defensar-se de les acusacions presentades per DEPANA i ADENA-WWF. Aquestes organitzacions conservacionistes han denunciat que les obres s'hagin dut a terme sense els permisos necessaris ni cap estudi d'impacte.

El Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca ha obert un expedient sancionador contra el delegat d'Agricultura de la Vall d'Aran per pressumptes irregularitats en la concessió d'un permís provisional (convé afegir que el representant de l'empresa que fa les obres és fill del delegat). Al mateix temps, la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre ha demanat (sense èxit) la paralització de les obres i ha posat una sanció simbòlica a Baqueira (entorn de les 100.000 ptes). El fiscal general de Lleida també ha obert diligències sobre el cas i, malgrat no haver-hi indicis de delictes eco-

lògic, prossegueix les investigacions sobre les activitats d'aquesta empresa.

Sigui quin sigui el resultat d'aquestes denúncies, el que cal lamentar és l'actitud d'aquesta estació d'esquí, que, per fer les coses molt de pressa, ha actuat d'una manera poc responsable amb el medi natural, amb unes conseqüències greus per a l'ecosistema de l'estany i del seu entorn (presa, obertura d'una pista, extracció de terres...). Aquesta actitud és doblement negativa si tenim en compte que precisament és aquest entorn natural un dels principals atractius per als esquiadors i muntanyencs que som usuaris de les seves instal·lacions.

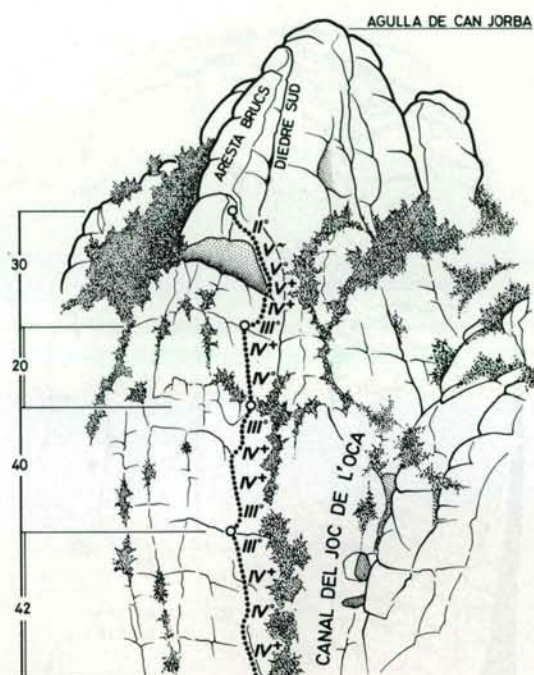
Esperem que qualsevol actuació futura de Baqueira que tingui repercussions sobre la natura sigui feta —si és que és possible fer-la!— amb molta més cura. Personalment, m'abstindré de fer ús de les seves instal·lacions fins que no es demostrï aquesta voluntat.

Una vista de la presa que l'estació d'esquí de Baqueira-Beret ha construït il·legalment a l'estany de Baciver, per al subministrament d'aigua d'una nova urbanització. Foto: Miquel Rafa.

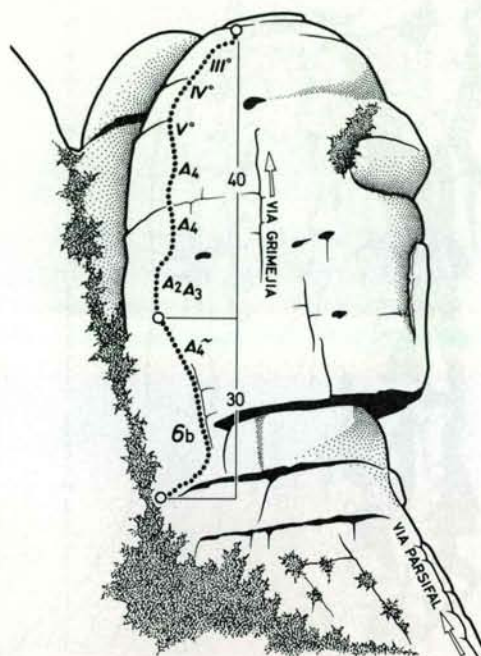
VIES D'ESCALADA

MONTSERRAT (zona de can Jorba)

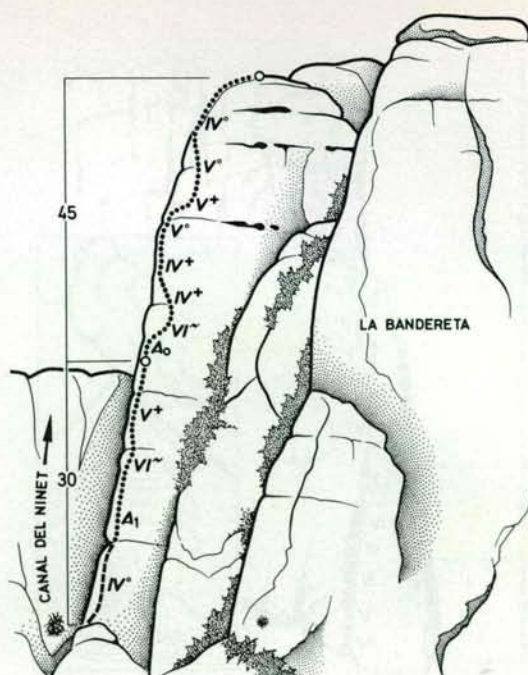
- Via «Escabróni - Escapullini» (130 m, MD),
1ª asc.: 20-VIII-89, per Josep Sancho i Jordi Voltà.

MONTSERRAT (Morral del Cavall)

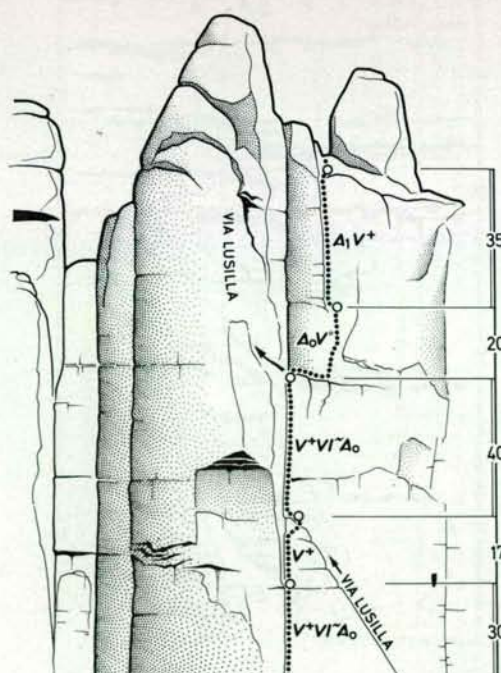
- Via «Cop de gas» (90 m, ED, A3),
1ª asc.: 4-VIII-90, per Jan Casas, Xavi Cullell i Joan Garriga.

MONTSERRAT (canal del Ninet)

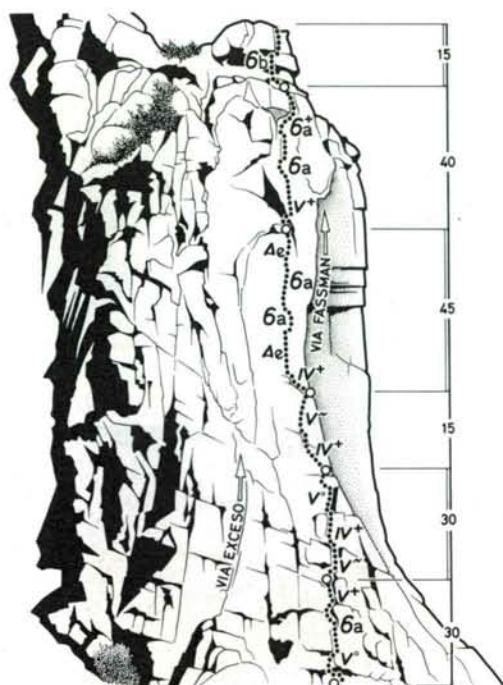
- Esperó N de la canal del Ninet (75 m, ED inf.),
1ª asc.: 12-V-90, per Remi Brescó i Antonio García Picazo.

MONTSERRAT (la Miranda dels Ossos)

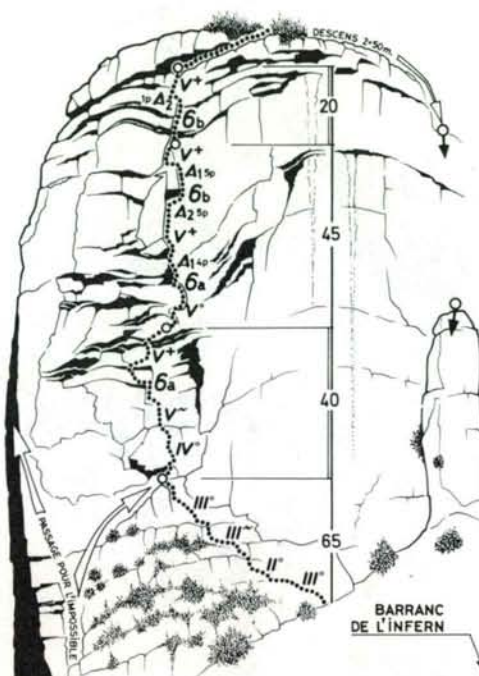
- Via «Gironella» (140 m, ED inf.),
1ª asc.: 29-IX-90, per Anton Fontdevila i Remi Brescó.

COLLEGATS (roca del Diable)

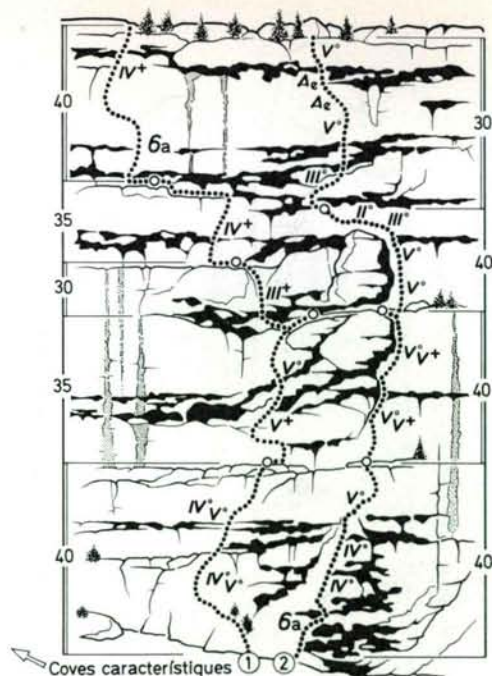
- Via «Passage pour l'impossible» (175 m, ED inf.), 1ª asc.: 18-III-90, per Laurent Sarthe, César Pérez Hurtado i Armand Ballart.

COLLEGATS (roca del Diable)

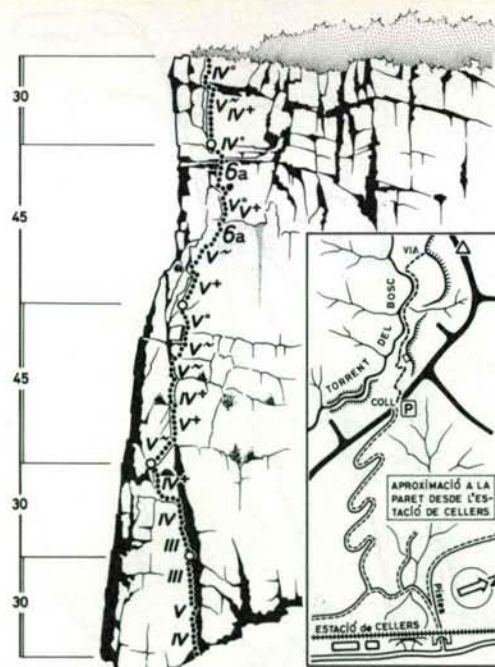
- Via «Dédre Fassman» (170 m, ED), 1ª asc.: 1-V-90, per Armand Ballart i Manolo Vilchez.

SERRAT D'ODÈN (Canalda)

- 1 Via «Blau vellutat» (180 m, MD sup.), 1ª asc.: 17-VI-90, per Joan Jover, Remi Brescó i Anton Fontdevila.
- 2 «Via del joc brut» (150 m, MD sup.), 1ª asc.: 12-VIII-89, per Remi Brescó i Joan Jover.

MONTSEC (obaga de Peguera)

- Via «Eldorado» (180 m, MD sup.), 1ª asc.: 29-IV-90, per Ricard Darder, Manolo Vilchez i Armand Ballart.

Xilografia d'Antoni Gelabert

La junta directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

desitja a tots els socis
i amics de l'entitat
un bon Nadal
i un feliç any 1991

CRÒNICA DEL CENTRE

DIADA DE L'11 DE SETEMBRE

Aquest any l'ofrena floral al monument de Rafael Casanova va ser presidida pel vice-president, Josep M. Gallach, acompanyat del secretari de la junta directiva, Hilari Sanz, i un grup de socis incondicionals.

Com altres anys, la Diada fou lluminosa, temperada i sense núvols. La pluja encara no ens ha visitat d'ençà que tenim autonomia i podem celebrar-la amb tranquil·litat. El bon temps dóna suport a la festa i cada any queda ben demostrat que no celebrem una derrota, sinó que recordem la nostra sobirania usurpada i el desig de tornar-ne a gaudir amb tota la seva plenitud.

M. M.

JOAN AMADES I ELS FOLKLORISTES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

De l'1 al 19 d'octubre i contribuint a l'Any Amades, la nostra entitat ha programat un seguit d'actes a fi de celebrar el centenari del naixement del nostre consoci Joan Amades i Gelats, començant per una exposició detallada i ben il·lustrada dels trets principals de l'il·lustre folklorista dins les activitats portades a terme des de casa nostra, i també com a mostra del paper que va tenir l'excursionisme en l'estudi de la nostra cultura popular.

L'exposició s'estén igualment a les activitats afins que despleguen amb ell o al seu entorn altres insignes consocis, com Rossend Serra i Pagès, president de la Secció de Folklore del 1904 al 1908; Agustí Duran i Sanpere, president l'any 1916; Josep Mª Batista i Roca, president del 1926 al 1928; Aureli Capmany i Farrés, secretari el 1909, etc. El mateix Joan Amades fou president de la secció del 1935 al 1939 i, amb anterioritat, havia aplegat els càrrecs de vice-president, del 1928 al 1930, i de vocal de la junta directiva del 1931 al 1934.

L'exposició marca la trajectòria d'aquesta secció des del seu inici fins a ésser absorbida per la Secció de Ciències i Arts, que ha portat el pes principal dels actes programats, conjuntament amb l'Arxiu Fotogràfic, la Secció de Fotografia i l'Estudi de la Masia Catalana.

Exposar aquestes fotografies d'arxiu ha comportat una tasca de recerca meritòria. La part descriptiva ha estat, així com el disseny, obra d'un reduït grup de socis dirigits per Francesc Olivé, el treball del qual ha excel·lit ja en altres demostracions similars.

Cal reconèixer que el planteig de l'exposició amb 125 il·lustracions ha estat reeixit, si valorem tant la pulcritud del seu muntatge —orientat a mostrar la talla de l'eminent etnòleg, que a l'escalf de la nostra entitat va recollir refranys, costums i tradicions que jeien mig oblidats per les llars pageses de tot Catalunya— com la freqüència amb què ha estat visitada i comentada.

Els organitzadors es varen haver de cenyir a les possibilitats físiques ambientals de la sala. Condensar, doncs, una vida tan dilatada d'activitats com la de Joan Amades disposant de vint panells i de quatre vitrines és tot un mèrit.

Finalment, ens plau donar als nostres consocis una llista dels llibres que tenim de Joan Amades a la nostra biblioteca, així com dels articles que es varen publicar al *Butlletí* des del 1925 al 1937.

BIBLIOGRAFIA DE JOAN AMADES I GELATS

Relació d'obres d'aquest autor que poden consultar-se a la biblioteca:

Vocabulari de l'art de la navegació i la pesca, 1924.

El Ball de Gitanes, 1925.

Vocabulari de la pesca, 1926.

El culte a la pedra, 1929.

Balls populars del Vallès, 1930.

La Sardana, 1930.

Costums populars de Barcelona, 1931.

Vocabulari dels pastors, 1932.

La «Patum» de Berga, 1932.

El Ball d'en Serrallonga a Gràcia, 1932.

Tradicions de la Seu de Barcelona, 1932.

Ciutats de llegenda, 1933.

La cornamusa a Catalunya, 1933.

El llenguatge de les bèsties i de les coses, 1933.

Tradicions patriòtiques, 1933.

Origen i sentit d'alguns proverbs, 1933.

El tres i el set números meravellosos, 1933.

Els monarques catalans a la tradició, 1933.

Jocs de paraules i jocs de memòria, 1933.

Paraules i modismes, 1933.

Títelles i ombres xineses, 1933.

Popularitats dels números, 1933.

Calendari de refranys, 1933.

Bruixes i bruixots, 1934.

Els xiquets de Valls, 1934.

Guia llegendària de Barcelona. La Ribera, 1934.

Guia llegendària de Barcelona. El Raval, 1934.

Enigmes populars, 1934.

Diccionari d'endevinalles, 1934.

Gegants, nans i altres entremesos, 1934.

Barcelona, ciutat de les voltes, 1934.

Castells llegendaris de la Catalunya Nova, 1934.

Castells llegendaris de la

Catalunya Vella, 1934.

Les esposalles, costums i creences, 1934.

La mort, costums i creences, 1935.

Refranys personals, 1935.

Oracions i refranys mèdics, 1935.

Geografia popular, 1935.

Heràldica i toponímia. Orígens populars de Catalunya, 1935.

Refranys i dites, 1935.

Divinitat de la llar, 1935.

Excursió llegendària pel pla de Barcelona, 1935.

Indústria popular, 1935.

Les campanes, 1935.

Divinitat del pa, 1935.

Màgia de la paraula, 1935.

La terra, tradicions i creences, 1936.

Refranyer de les dones, 1936.

Mitologia de la mar, 1936.

Cultura infantil, 1936.

Notes d'indumentària, 1936.

La tradició dels llums de ganxo, 1936.

Imatgeria popular catalana. Les Auques, 1936.

Imatgeria popular catalana. Els soldats, 1936.

Costums muntanyenques, 1936.

Carrerons i placetes de Barcelona que no passen, 1936.

Cançons populars humorístiques, 1936.

Balls populars, 1936.

Literatura graciencia de canya i cordill, 1937.

Refranys geogràfics, 1938.

Poblets, tradicions i llegendes, 1947.

Les cent millors cançons populars, 1948.

El Pirineu, tradicions i llegendes, 1949.

Les diades populars catalanes, 1949.

Costumari nadalenc, 1949.

La imatgeria popular religiosa a Reus, 1953.

Llegendes i tradicions marineres, 1954.

Guia de les festes tradicionals de Catalunya, 1958.

Costumari català. El curs de l'any, vols. 1, 2, 3, 4 i 5, 1982.

Història i llegendes de Barcelona, 2 vols., 1984.

Refranyer català comentat, 1985.

Relació d'articles d'aquest autor publicats en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*:

«Del teatre popular», 1925.

«Costums populars de Barcelona», 1928.

«Imatges meravelloses», 1931.

«Tradicions pirenenques», 1932.

«Tradicions vallesanes», 1932.

«Tradicions penedesenques», 1932.

«Tradicions de la Seu de Barcelona», 1932.

«Descoberta d'una altra auca vella», 1933.

«Refranyer de la neu», 1933.

«Ciutats de llegenda», 1933.

«Tradició dels jueus a Catalunya», 1933.

«Barcelona, ciutat de les voltes», 1934.

«Carrerons i placetes de Barcelona que no passen», 1935.

«Costums muntanyenques», 1935.

«Refranys geogràfics», 1937.

M. M.

JOAN AMADES, L'HOMI I EL FOLKLORISTA

Amb aquest títol, Josep M. Garrut, president de la Secció de Ciències i Arts, pronuncià una conferència el dijous dia 18 d'octubre a la sala d'actes, que un públic heterogeni, interessat per l'obra del folklorista i consoci nostre Joan Amades i Gelats, omplí de gom a gom.

Obrí l'acte el nostre president, Josep M. Sala i Albareda, que manifestà que estava gojós de poder presentar la primera de les conferències organitzades dins el Centenari Joan Amades, i que era obvi que el conferenciant de torn no necessitava presentació, ja que era prou conegut i ben volgut dins i fora de l'entitat.

Josep M. Garrut va començar declarant que havia col·laborat estretament amb l'homenatjat durant catorze anys i que, d'aquest contacte intel·lectual, n'havia nascut una estima i admiració que creia indispensable

justificar abans d'entrar en matèria. Amb Joan Amades i Ramon Violant, el nostre conferenciant va entrar en el món meravellos d'aplegar, catalogar, arxivar i condicionar estampes, goigs, plànols històrics de la ciutat, targetes de visita de prohoms, programes de mà de teatre i de festes majors, etc. Josep M. Garrut ens va endinsar en la vida estudiant de Joan Amades, fent-nos veure com era la mecànica del seu treball artesanal, i, fent un incís, dedicà uns minuts als principals trets biogràfics de Joan Amades, que procurarem sintetitzar.

Va néixer al carrer del Peu de la Creu, de Barcelona, el dia 13 de juliol de 1890, fill d'una família dedicada a la draperia, i a l'edat de nou anys va haver de deixar l'escola per a poder ajudar els seus pares. Després, quan tenia vint anys, es va dedicar a estudiar l'esperanto. La cultura popular catalana el tenia embadalit, a l'extrem que s'hi va lliurar de ple i considerà l'excursionisme junt amb l'etnologia, els camins ideals per a aconseguir l'objectiu que s'havia proposat. Féu molts viatges, assistí a congressos, s'endinsà per tot Catalunya, parlà amb la gent de muntanya, escoltà rondalles, cançons, històries, llegendes i contes, que satisfieren la seva curiositat i li donaren el bagatge cultural que pretenia.

Del 1933 al 1939 va publicar fins a 42 títols en la Biblioteca Folklòrica, que ell mateix havia creat. Aquestes i altres publicacions igualment interessants han estat útils a generacions posteriors d'etnògrafs i antropòlegs.

Joan Amades havia treballat al Museu Arqueològic, a l'Institut Municipal d'Història i a l'Institut d'Estudis Catalans, entre altres llocs.

A partir del 1947 i a causa d'una hemiplègia, es va quedar gairebé cec i Josep M. Garrut va romandre al seu costat amb fidelitat d'amic, conjuntament amb la millor col·laboradora del folklorista, Consol Mallofré, fins l'any 1959, que va lliurar l'ànima al Creador.

D'aquest fet han passat tren-

ta-un anys, que han servit per a agegantar la figura de l'estudiós excursionista, etnòleg, esperantista, folklorista i antropòleg.

Josep M. Garrut, que tenia tantes pàgines viscudes amb Joan Amades, va saber comprimir la seva dissertació, sense que es veiés faltada de cap dels trets principals de l'homenatjat. La vetllada va acabar amb una sessió de diapositives que ens féu conèixer els llocs on Joan Amades havia viscut i on havia desplaçat la seva vida d'intel·lectual, lliurada en profit de Catalunya i a més honra de la nostra entitat.

M. M.

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

CENTRE DE DOCUMENTACIÓ I INFORMACIÓ DE MUNTANYA AL PAÍS VALENCIÀ

Fa més d'un any que el Centre Excursionista de València ofereix un nou servei des d'on informa i assessora de totes les qüestions relacionades amb l'excursionisme i la natura: és el Centre de Documentació i Informació de Muntanya.

El CEDIM disposa d'una biblioteca amb més d'un miler de llibres, hemeroteca, amb les últimes novetats en revistes de muntanya i ecologia; arxiu cartogràfic, amb mapes tant del País Valencià com de les principals zones de muntanya de la Península i d'Europa; topogra-

fia de les principals cavitats del país; un apartat d'història de l'excursionisme valencià, amb la documentació del Centre Excursionista de València i de la resta dels clubs de la Federació Valenciana; un registre actualitzat dels refugis i les cases de colònies de l'Estat espanyol i de la resta d'Europa. També ofereix un servei de consultes i assessorament jurídic sobre legislació d'acampades, defensa de la natura i qüestions federatives; i la possibilitat de denunciar qualsevol delictu ecològic, amb l'aportació dels documents a les entitats corresponents i la seva divulgació en els mitjans de comunicació. En actes de protecció del medi natural participa en la recollida de signatures.

Periòdicament, per mitjà d'uns fulls, informa tots els interessats de les últimes novetats en publicacions, articles d'interès, activitats, cursos...

Si desitgeu qualsevol informació, sobretot del País Valencià, sobre refugis, zones d'acampada, alpinisme, escalada, espeleologia, rutes excursionistes, defensa de la natura, etc., podeu demanar-la al Centre de Documentació i Informació de Muntanya del Centre Excursionista de València, carrer Almudín, 16, baixos, esq. 46003 València. Apartat de correus núm. 2.137. 46080 València. I també al telèfon (96) 331 16 43 els dimarts i dijous de 19 a 21 hores.

F. B.

CURSA EINA - NÚRIA - EINA

El passat 9 de setembre tingué lloc la segona edició de La Ronde des Lys, organitzada per un grup entusiasta del sindicat d'iniciatives d'Eina, a la Catalunya Nord, amb el suport del seu ajuntament i amb la col·laboració del Centre Excursionista de Catalunya.

Una vintena d'equips, diferenciats en les categories de

caminadors i de corredors, feren el recorregut d'Eina, vall del Segre, coll de Finestrelles, Núria, coll de Núria, vall d'Eina i Eina.

El Centre assegurà el control de Núria i el seu president assistí a l'acte de lliurament de premis, al final de la cursa, al mateix poble d'Eina.

J. M. S. A.

PARTICIPACIÓ EN EL TROFEU «FABIO GERVASONI»

El dia 14 d'octubre d'enguany es va celebrar a Valtorta (Alps d'Oròbia, Itàlia) la cinquena edició del Ralli Alpinístic Internacional - Trofeu «Fabio Gervasoni», organitzada pel Club Alpí Italià i el Gruppo Sportivo Alpini de Sesto San Giovanni.

Aquesta prova és dedicada cada any a la memòria del jove Gervasoni, escalador i amant de la natura, que morí en accident als 23 anys. Els amics italians, i molt especialment l'impulsor i director de la prova, Ercole Gervasoni -pare del muntanyenc homenatjat-, han convertit aquesta prova esportiva en tot un esdeveniment popular, que compta amb la col·laboració directa dels esportistes locals. La participació internacional d'aquest any fou representada per un equip suís i dos del Centre, tots ells gentilmente convidats pels organitzadors.

La prova, d'un nivell esportiu alt, va consistir en un itinerari bàsic d'uns 1.500 m de desnivell, que sortia del mateix poble de Valtorta i que es completava amb l'ascensió facultativa dels cims del Pizzo dei Tre Signori (2.554 m) i de la Bocca di Trona (2.224 m). L'itinerari va permetre als participants de conèixer -tot i les presses!- aquesta bonica regió, de magnífics boscos en plena coloració tardorenca i d'esplèndides vistes sobre els massissos del Bernina i Desgrazia.

Miquel Rafa

DIADA DE SANT GALDERIC, PATRÓ DELS PAGESOS CATALANS

La nostra entitat va ser representada en l'acte de reivindicació del culte a sant Galderic, patró dels pagesos catalans, al monestir de Sant Pau del Camp organitzat pel Consell d'Investigació i Documentació Medieval.

L'acte va tenir lloc a les vuit del vespre de la diada del Sant (16 d'octubre) i va consistir en una proclama en què es vindicava la restitució del patronatge, amb una missa cantada, oficiada pel rector del monestir-parròquia, Mn. Joaquim Trias -prou conegut a casa nostra i col·laborador de MUNTANYA amb motiu de la restauració de la llosa sepulcral del comte Guifré Borrell-, amb una plàtica referida al Sant, amb el cant dels goigs (lletra i música de Joan Llongueres) i el repartiment al claustre de panoli (coca de farina, oli i sucre).

Tots els assistents van poder-hi adquirir els goigs, estampes i un petit historial de sant Galderic.

Aquest acte es repetirà cada any el dia de Sant Galderic.

A Catalunya, se celebra aquesta diada a la Tallada d'Empordà, i no cal dir a la Catalunya Nord, on no ha deixat mai d'ésser el patró dels pagesos.

M. M.

SA NOSTRA

La Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern Balear ha publicat, amb el suport de la Caixa de Balears, *Sa Nostra*, uns quaderns il·lustrats de 16 pàgines, dirigits a crear una conscienciació i a procurar la conservació de les espècies d'animals protegides de les illes, com les aus rapinyaires, entre elles el voltor negre, o el vellmarí, foca mediterrània que viu a les costes baleariques des de fa només trenta anys.

Aquests quaderns es troben a la nostra biblioteca.

M. M.

ÈXIT DE L'EXPEDICIÓ MATARÓ AL LHOTSE SHAR

L'expedició de l'Agrupació Científico-excursionista de Mataró al Lhotse Shar, de 8.400 metres, situat en el massís de l'Himàlaia, ha aconseguit feliçment el seu objectiu. El dia 8 d'octubre, i després de vèncer una zona difícil d'aresta entre 8.000 i 8.200 metres, la cordada va poder arribar al cim. Des d'aquí felicitem els companys d'aquesta expedició, entre els quals hi havia el nostre consoci Carles Vallès, que va fer el cim juntament amb Manu Badiola. Per molts anys!

L'EXPEDICIÓ PUMORI'90 HA FET EL CIM

També ens congratulem de l'èxit de l'expedició PUMORI'90, patrocinada per unes quantes empreses, entre les quals destaquen ICI, Hispano 20 i Agfa, i per institucions del nostre país, com la Generalitat de Catalunya, la Diputació i les universitats catalanes, i de la qual tots els participants són socis del Centre. La cordada composta per Ernest Bladé, Albert Castellet i Ricard Dalmau, juntament amb els germans Félix i Albert Inurrategi, va coronar el cim del Pumori, de 7.165 metres, el 29 de setembre, per la cara SE.

NOU SERVEI DE PREDICCIÓ DE RISC D'ALLAUS AL PIRINEU DE CATALUNYA

Amb vista a la pròxima temporada d'hivern 1990-91 el Servei Geològic de Catalunya posarà en funcionament un sistema de predicció de risc d'allaus. En aquesta primera experiència al Pirineu de Catalunya es difondrà un butlletí de risc d'allaus de periodicitat setmanal (i també amb més assiduïtat si hi ha situacions de risc excepcional). Aquests butlletins, on es comentarà l'estat del mantell nival, aniran referits a

En cas que hi hagi un accident ES VITAL TROBAR LA PERSONA COLGADA EL MES RAPIDAMENT POSSIBLE. NO PODEU PERDRE EL TEMPS ANANT A BUSCAR AJUDA FINS QUE HAGUEU LOCALITZAT LA VÍCTIMA.

Per això és molt important que cada un dels components del grup porti un APARELL DE RECERCA DE VÍCTIMES D'ALLAU (n'hi ha de diferents marques) i una PALA.

TELÈFONS D'INFORMACIÓ SOBRE EL RISC D'ALLAUS AL PIRINEU DE CATALUNYA:

Servei Geològic de Catalunya:
tf: (93) 426 91 84
Téléfon blanc ACEM*:
tf: (93) 238 31 35

* Associació Catalana d'Esport d'Esquí i Muntanya

ALTRES TELÈFONS:

ANDORRA: 9738 - 23933
METEO FRANCE:
HAUTE GARONNE (TOULOUSE) 07 - 33 61 71 11 11
P. ATLANTIQUE (PAU) 07 - 33 61 27 50 50
P. ORIENTALES (PERPIGNAN) 07 - 33 68 61 30 52
ARIEGE (SAINT-GIRONS) 07 - 33 61 66 28 22

SALVAMENT A MUNTANYA:

Coordinadora de socors a muntanya:
tf: (93) 692 80 80

Per a més informació:

SERVEI GEOLÒGIC DE
CATALUNYA
Diputació, 92, 5è
08015 BARCELONA
tf: (93) 425 47 11
FAX (93) 423 49 06

una escala de risc i a unes zones del Pirineu de Catalunya. L'escala de risc, així com altra informació, la trobareu en uns fullets que estaran disponibles a tots els centres excursionistes del nostre país a principis de temporada.

Esperem que aquest servei serà d'utilitat a tots els esquiadors de muntanya. D'altra banda, qualsevol informació sobre allaus que pugueu fer arribar al Servei Geològic de Catalunya serà important per a anar millorant la predicció.

RECORDANÇA

RECORD DE LUIS FLORES (OVIEDO)

Se'n va anar de pressa i sense fer soroll, tal com era el seu costum.

Fidel amant de la muntanya, era sempre el company ideal en

les excursions, tant en muntanya i escalada com en les competicions d'esquí alpí.

Qui no recorda les trobades a Sierra Nevada, quan celebràvem les finals del Campionat d'Espanya i als vespres brindàvem amb sidra asturiana i ballàvem sevillanes... Ell ho preparava tot a l'estil de la seva terra, i sempre deia: «Falta alguna cosa», i ho tornava a dir...

És difícil fer un eslàlom cap a finals d'abril i encara ho és més a Sierra Nevada. Doncs ell es va endur el primer premi, malgrat que després el van desqualificar perquè va confondre el tirat i va passar del tirat masculí al tirat femení. Quan ho va saber, va dir tot somrient: «És que, des de sempre, la meua preferència ha estat per les senyores.»

Una altra odissea per a recordar és la competició d'Àustria, amb temperatures molt baixes per sota de zero, sense neu i amb moltes plaques de gel, i, a més a més, sense saber

parlar l'austríac, i per arrodonir-ho, amb una telesella que trigava 30 minuts a pujar... Sort que cada cadira duia la seva manta!

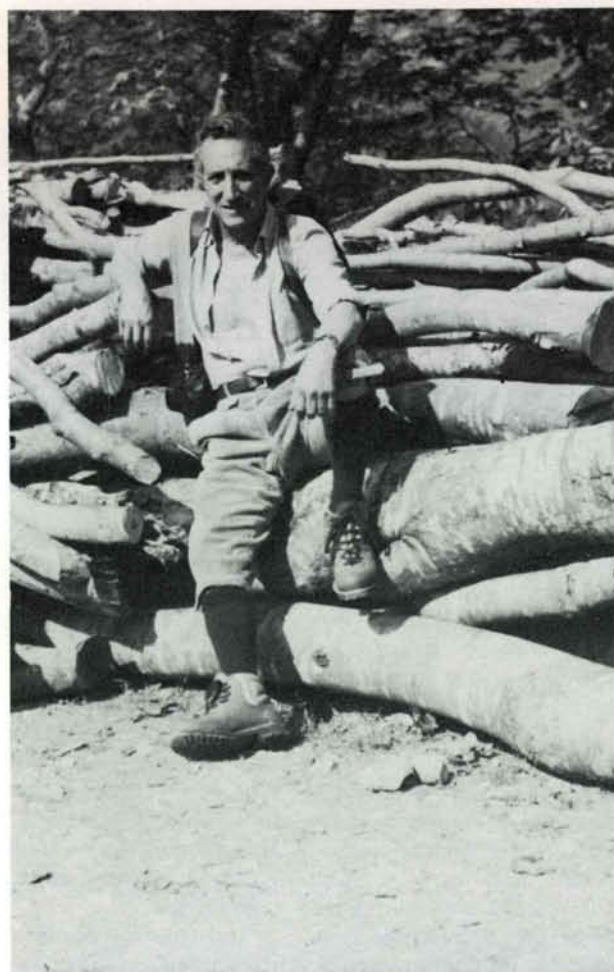
Luis Flores va fundar la primera estació d'esquí alpí a Pajares i va ser-ne el president durant molts anys.

Tenia una gran sort amb la seva dona perquè sempre l'acompanyava. Ella no esquiava, però feia de farmaciola de tot el grup.

Elena, gràcies per tot. Sempre guardarem un gran record d'en Luis i de tots els amics del grup asturià, i un de molt especial teu. Elena, tots et volem acompanyar sempre recordant en Luis.

Josep Colomer

L'excursionista i esquiador asturià Luis Flores.

LLIBRES I MAPES

GEL VERTICAL

Joan Quintana i Paredes. Edicions Pleniluni - Escola Catalana d'Alta Muntanya, 1989, 151 pàgs., il·l.

Després de l'aparició de *Roca Lliure* (vegeu MUNTANYA, núm. 756), Edicions Pleniluni ha editat *Gel vertical*, manual dedicat als practicants de l'escalada en gel. Repetint el comentari que vaig fer per a *Roca Lliure*, puc afirmar que aquesta nova publicació també sintetitza l'escalada al punt just i posa una atenció especial en l'aspecte pedagògic. Les seves 151 pàgines queden més aviat curtes, ja que l'interès per aquest esport demana més extensió per a introduir-nos de ple en el món del gel vertical.

Joan Quintana transmet fàcilment la seva experiència en la tècnica en roca i gel, gràcies a la seguretat adquirida amb la pràctica ininterrompuda dels esports de muntanya a l'estiu i a l'hivern, ratllant gairebé sempre els graus extrems de dificultat. És un encert la col·laboració del professor d'Educació Física Ricard Vila i Montolio, alpinista i també soci del CEC, que dedica tot el capítol 6è a la preparació física i al programa d'entrenament de l'escalador en gel.

Gel vertical esdevé el manual de l'Escola Catalana d'Alta Muntanya i és dedicat a tots aquells alpinistes que vulguin iniciar-se en l'escalada sobre gel en totes les èpoques de l'any. Els alpinistes experimentats hi trobaran també informa-

ció de darrera hora dels materials i les tècniques actuals. L'apèndix inclou informació de moltes vies i molts itineraris dels Pirineus i els Alps, ressenyes d'algunes d'aquestes vies, adreces, telèfons, bibliografia, etc. Tot això, juntament amb l'apartat dedicat a la història de l'escalada en gel, fan d'aquest manual una eina molt útil per a ensenyants i cursetistes de tècniques alpines.

Joan Quintana i Paredes va néixer a Barcelona l'any 1960. És agent lliure i des de l'any 1980 fins al 1986 ha treballat professionalment com a alpinista i guia de muntanya. Ha desplegat l'activitat alpina més intensa en el camp de l'escalada en gel i els darrers dotze anys ha recorregut gairebé tots els itineraris en glaç dels Pirineus i moltes de les parets i cascades de gel més prestigioses dels Alps, Escòcia, el Canadà, Noruega i els Andes. És soci del Centre Excursionista de Catalunya, membre actiu del CA-DE, GAME, GPHM i instructor de l'ECAM.

Kildo Carreté

MONTSEC DE RÚBIES Vilanova de Meià. Guia d'escalada

Julio Durán, Jordi Marlés i Jaume Pifarré. Edicions Pleniluni. 136 pàgines.

Aquest manual és dedicat íntegrament a l'escalada de les parets calcàries situades al nord de Vilanova de Meià, just on s'acaba l'extrem oriental del Montsec i s'inicia la serra de Comiols. Consta de sis capítols, dedicats a generalitats, plànols generals, zona dels Totxos, zona de les Parets, annex i, finalment, indicacions en castellà i anglès. Un total de 73 il·lustracions acompanyen el número d'ordre de cada via d'escalada oberta fins ara i 16 fotos, moltes d'elles a tota plana, ajuden a conèixer aquest meravellós racó del Montsec de Rúbies, ben a prop de Vilanova de Meià.

La zona d'escalada de Vilanova de Meià, població situada

a llevant de la serra del Montsec, ha esdevingut un dels llocs més interessants per a la pràctica de l'escalada, no ja de Catalunya, sinó de tota la Península. La tebior del seu clima, la qualitat de la roca, l'accessibilitat, l'ambient agradable, humà i senzill del seu entorn, afegit a la bellesa dels itineraris d'escalada que s'hi han obert, l'han feta una zona privilegiada per als escaladors clàssics i esportius. Els autors, profunds coneixedors de l'indret, han recollit d'una manera exhaustiva, clara i rigorosa, l'ampli ventall de possibilitats que ofereix.

Kildo Carreté

INDRETS I CAMINS DE LA BATALLA DE L'EBRE

Estanislau Torres. Col·lecció «Llibre de motxilla». Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

En el volum 39 de la col·lecció «Llibre de motxilla», Estanislau Torres, amb el rerafons de la nostra desgraciada guerra civil, ens descriu unes terres i uns paisatges que no acostumen a figurar en els itineraris usuals dels nostres excursionistes. L'autor, amb la seva prosa precisa, barreja la seva experiència personal d'excursionista amb els records dels fets tràgics d'una batalla que tingué per escenari aquestes terres del sud de Catalunya, regades pel riu Ebre, i aconsegueix despertar un gran interès i, com a conseqüència, unes ganes de conèixer per primer cop, si és que encara no es coneixen, o de retornar-hi i d'aprofundir l'estima d'aquest tros de terra vigilada per les serres de Pàndols i de Cavalls, que guarda, com a record punyent, les ruïnes de Corbera d'Ebre.

J. M. S. A.

CANIGÓ Conflent - Vallespir - Alt Ripollès

Editorial Alpina. Granollers, 1990.

Tota la immensitat del massís del Canigó ha estat, per fi, representada en el mapa d'Editorial Alpina. Ho diem així perquè semblava increïble que una zona tan nostrada (llevat l'inconvenient, per a nosaltres, de la seva ubicació dins l'Estat francès), no hagués estat publicada encara dins la col·lecció de mapes d'aquesta editorial.

El nou mapa, a escala 1:40.000, es complementa amb els mapes *Puigmal*, *Garrotxa* i *Costabona*, de la mateixa empresa editorial, i en el conjunt que aplega tota l'àrea d'influència del Canigó, s'hi ha inclòs un notable sector de l'alt Ripollès, tot el que geogràficament hi és més a prop: Camprodon i la seva rodalia.

Resumir el conjunt de dades del massís canigonenc és difícil en un escrit necessàriament limitat com aquest, per tant, farem unes breus pinzellades de tot allò que considerem més destacat.

Els refugis hi són actualitzats tots, des de la cabana més humil fins al xalet-hotel de Cortalets. Les pistes i els camins utilitzats com a tals hi són representats amb un traç diferent (segons puguin accedir-hi cotxes normals o únicament *jeeps*). De la mateixa manera s'ha fet amb els camins i corriols.

Pel que fa a les muntanyes en general, a més de les habituals corbes de nivell (l'equidistància és de 20 m), s'hi han dibuixat els cingles i els relleus de roca més notables (la Xemeña, les crestes de la part més occidental de la serra del roc Negre, la wagneriana roca dels Isards sobre el feréstec gorg dels Coloms, en el sector de Merialles, i altres. També hi consten, evidentment, rius, rierols, fonts, estanyols (el gorg de Balaig), congestes (com el gorg de Comalada), etc., sense oblidar els llogarets i altres punts habitats.

La diversificació cromàtica acaba d'atorgar al mapa l'efecte desitjat, amb un ombrejat especial que dóna una certa sensació de relleu.

Felicitem amb tota sinceritat l'Editorial Alpina, ja que creiem

que amb l'edició de *Canigó* ha aconseguit superar-se, una vegada més, i ho ha fet amb aquest sector pirinenc que no dubtem de recomanar a tots els muntanyencs practicants de cada una de les branques de l'excursionisme.

D. Aloy

NOMS I GENT DE LA CONCA DE BARBERÀ (Limitacions i validesa de les sèries censals modernes)

Josep M. Grau, Valentí Gual i Roser Puig. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1990. 164 pàgs.

L'objectiu del llibre, d'anàlisi demogràfica, és intentar establir la validesa i les limitacions de les sèries censals del segle XVIII, sobretot de les dues que aporten xifres d'habitants (1718 i 1787), sense descurar les intermèdies, en una comarca d'interior: la Conca de Barberà. El mètode emprat és la comparació entre totes elles i sobretot amb les dades del registre parroquial (baptismes, enterraments i ànimes de comunió), quan s'han conservat, i d'altres recomptes de la població, ja siguin eclesiàstics (confraries), notariais (plets, construcció d'esglésies), o fiscals (capbreus i cadastres); publicats o, sobretot, inèdits. L'anàlisi es presenta poble per poble, per ordre alfabètic, diferenciant la Conca estricta i l'àrea de Santa Coloma.

Destaquem la posada en dubte del cens del 1787 en tota una comarca, deficitària com les altres estadístiques del segle XVIII, més acusadament en els pobles més petits, on l'ocultació sembla feta amb el consentiment general. Es remarca el caràcter militar i fiscal dels recomptes, com a causa de la manifesta deficiència, més que no pas el mètode emprat per a la seva realització i l'estructura administrativa existent, els quals influeixen en menor mesura. Hi ha aportacions documentals importants, com el recompte del 1754 de tot el corregiment de Tarragona, o la re-

presentació gràfica de naixements i òbits en el període intercensal (1718-1787) de les poblacions on es conserven els llibres sacramentals.

El llibre s'estructura en dues parts. La primera és pròpiament l'estudi i la comparació de les dades. És interessant la metodologia i la relació exhaustiva de les fonts documentals. Acompanya el text una completa bibliografia comarcal sobre la matèria.

La segona part és la relació nominal dels veïns dels pobles estudiats en el segle XVIII. Una llista que dona nom i cognoms a l'estadística analitzada. És una eina útil amb vista a futurs treballs sobre la zona.

Finalment, volem fer ressaltar que es tracta d'una obra conjunta de tres autors, Josep M. Grau i Pujol, Valentí Gual i Vilà, i Roser Puig i Tàrrach, un llibre que demostra que el treball en equip és possible i que dona bons fruits.

POR EL VALLE DEL RÍO ARAGÓN

Col·lecció «Por los caminos de Aragón». Ed. Prames S.A. Saragossa, 1990.

El primer volum d'aquesta col·lecció és una mostra més del ferm despertar dels muntanyencs aragonesos, estimulats per la Federación Aragonesa de Montañismo, que no dubten a donar a conèixer, a més de les seves activitats esportives, les bel·leses de la seva terra mitjançant l'obra escrita.

En aquest llibre, fruit del treball d'equip, se'ns descriuen les diferents característiques físiques i humanes de l'alt curs del riu Aragón, com són la Prehistòria (Mª Nieves Juste, Josefa Murillo i Mª Victoria Palacín), la geologia (Fernando Lampre), climatologia (José Creus), flora (Fernando Lampre), fauna (José L. Rivas), costums, tradicions i art (José L. Acín i Ramón Acín) i la parla aragonesa (Ligallo de fablans de l'aragonés).

Després hi ha la part més

nodrida, que és la que fa referència als passeigs, les excursions i ascensions, des de les més fàcils fins a les que exigeixen més coneixements de la muntanya, que agrupen 45 itineraris fàcils (ells els anomenen *paseos*), descrits per Jesús Pardiña, Agustín Faus, Gonzalo López i Manuel Serrano; cinc etapes del camí de Santiago, en el seu recorregut per la vall, que són explicats per Gonzalo López; 37 itineraris d'alta muntanya que cobreixen des dels cims propers a Candanchú (Aspe, Aisa, Lecherines) fins a la Collarada, passant per l'Anayet i el fantàstic circ d'Ip, amb les seves retallades crestes, descrits per Fernando Lampre i Anabel Moreno; i 31 itineraris d'esquí de muntanya en forma de fitxes, acompanyats dels seus corresponents mapes.

Acaben el llibre unes curtes referències a l'espeleologia, de Rafael Larma; al descens de barrancs, de Manuel Serrano; al parapent, de Carlos Saiz, i al piragüisme, de Rafael Fuerte. En conjunt, és un llibre, il·lustrat amb unes quantes fotos en color i un mapa a 1: 50.000 (reproducció dels mapes dels S.G.E.), que farà un bon servei a qui vulgui conèixer els bells paratges del curs de l'alt Aragón.

J. M. S. A.

MACIZO DE LAS TRES SORORES Valle de Ordesa i Monte Perdido

Ed. Prames, S.A. Saragossa, 1990.

Amb la tècnica del *Cart-bloc*, un dibuix panoràmic del massís del Mont Perdut, per sobre la vall d'Ordesa, amb itineraris d'excursió senyalats i amb unes breus descripcions a l'envers, tot plegat ens informa sobre els aspectes més interessants del parc nacional d'Ordesa i Mont Perdut, com són la creació del parc, la geologia, la botànica, la fauna i uns itineraris esquemàtics.

J. M. S. A.

LE PARC NATIONAL D'AIGÜESTORTES Massif des Encantats

Georges Véron i Agustí Jolis. Ed. Randonnées Pyrénéennes. 1990.

Fruit de la col·laboració d'Agustí Jolis i Mª Antònia Simó, que han escrit les notícies generals sobre el terreny que ocupa el parc, i Georges Véron, que ha escrit els itineraris excursionistes, és aquest petit llibret, que d'una manera senzilla posa a l'abast de tot aquell que el vulgui conèixer, encara que sigui una mica per sobre, el parc nacional d'Aigüestortes i de Sant Maurici.

J. M. S. A.

TUIXENT. VALL DE LA VANSÀ

Ramon Vinyeta. Ed. FotoSport. Torelló, 1990.

L'incansable Ramon Vinyeta ens ofereix, amb aquesta nova publicació profusament il·lustrada, com és habitual en les seves monografies locals, una notícia detallada de la vall de la Vansa i els seus pobles, agrupats en els municipis de Tuixent i Fòrnols-La Vansa, amb totes aquelles dades, tant en l'aspecte de coneixements, geològics, geogràfics, de flora i fauna, històrics i artístics, com d'utilitat pràctica, amb una llista d'adreces i telèfons, al final, que poden ser d'una gran utilitat.

J. M. S. A.

BIBLIOGRAFIA CATALANA RECENT D'INTERÈS EXCURSIONISTA

Les nostres muntanyes. Josep Barberà. Generalitat de Catalunya, Secretaria General de l'Esport. Barcelona, 1990. 452 pàgs. il·l. (Esport, Sèrie Excursionisme, 1).

Flora manual dels Països Catalans. Oriol de Bolòs, Josep Vigo, Ramon M. Masalles i Josep M. Ninot. Editorial Pòrtic. Barcelona, 1990. 1248 pàgs. il·l. (Conèixer la natura, 9).

PEDRA-NEU

COMUNICACIONS METRO

LÍNIA-V-BADAL
LÍNIA-III-PL. CENTRE

BUS

15-54-70-72-43-56-57

OFERTA

D'ESQUÍ 90-91

**CINTURÓ DE RONDA
AVDA. DE MADRID**

PEDRA-NEU

CONJUNT ESQUÍ BÀSIC	CONJUNT ESQUÍ MILLORAT
ESQUÍS SKIRU FIXACIÓ TYROLIA O SALOMON BASTONS GABEL 13.990,-	ESQUÍS DYNASTAR FIXACIÓ TYROLIA O SALOMON BASTONS GABEL 19.900,-
CONJUNT ESQUÍ COMPLET	CONJUNT ESQUÍ INFANTS
ESQUÍS DYNASTAR FIXACIÓ TYROLIA O SALOMON BOTES NÒRDICA BASTONS GABEL 29.500,-	ESQUÍS SKIRU (fins a 140) FIXACIÓ TYROLIA O SALOMON BASTONS GABEL 11.800,-
CONJUNT ESQUÍ DE FONS	CONJUNT ESQUÍ DE MUNTANYA
ESQUÍS DE FONS FIXACIÓ SALOMON SABATILLES SALOMON BASTONS FONS GABEL 14.995,-	ESQUÍS FIXACIÓ SEGURETAT PELLS DE FOCA 33.500,-

PEDRA-NEU

EXTRAORDINÀRIES OFERTES d'esquí de muntanya en conjunts de:

FITXACIÓ DE SEGURETAT + PELLs + ESQUÍS: YETI – HAGAN – PALE, etc.
REPARACIÓ, PREPARACIÓ I MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS

LLOGUER DE:

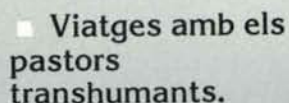
BOTES I ESQUÍS – ESQUÍS DE MUNTANYA I PELLs DE FOCA – ESQUÍS DE FONS
PIOLETS I GRAMPONS – A.R.V.A. (detectors electrònics per a allaus)

C/ BRASIL, 48 (CINTURÓ DE RONDA / AVDA. DE MADRID). 08028-BARCELONA

☎ (93) 330 27 74

PEDRA-NEU

Adquiriu i divulgueu l'obra del CENTRE

■ **Flors de Muntanya.**

- Les ciutats del món.

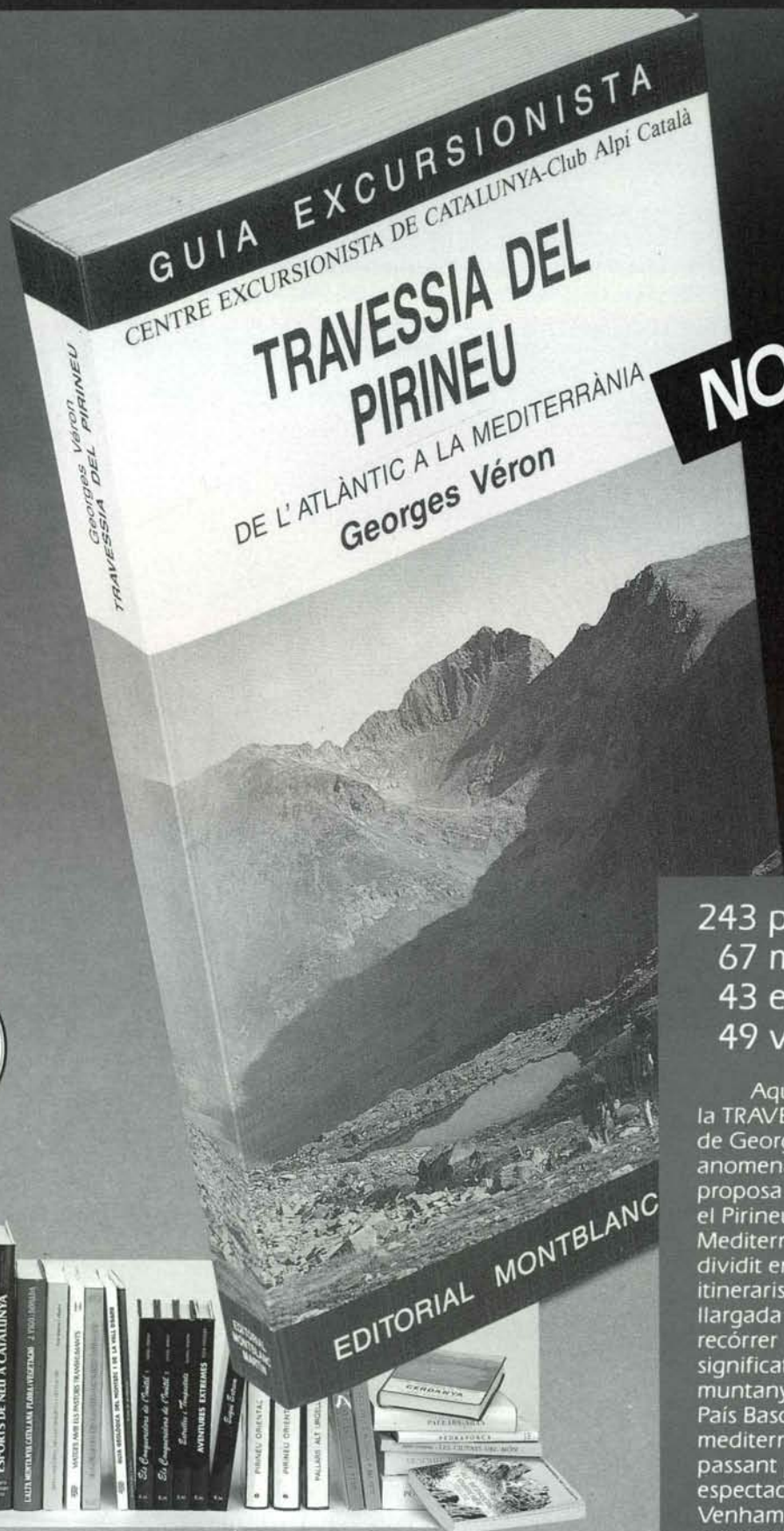
■ Guia geològica
del Montsec i de la
vall d'Àger.

En la Geologia es troba l'explicació d'una bona part de les coses que condicionen un país. Aquest treball científic-excursionista estudia un dels paratges geològics més famosos, i hi descriu nou itineraris. Molt il·lustrat i amb un mapa geològic de la regió, a tot color.

ja ha sortit

LA NOVA EDICIÓ CORREGIDA I ACTUALITZADA

NOU FORMAT
11 x 19 cm

243 pàgines;
67 mapes i croquis;
43 etapes amb
49 variants.

Aquesta nova edició de la TRAVESSIA DEL PIRINEU de Georges Véron, també anomenada Alta Ruta Pirinenca, proposa un itinerari que recorre tot el Pirineu des de l'Atlàntic a la Mediterrània. Aquest itinerari és dividit en 43 etapes i 49 variants, itineraris alternatius de diferent llargada o dificultat, que permeten recórrer els indrets més bonics i significatius del Pirineu, des de les muntanyes verdes i humides del País Basc, fins a les carenes mediterrànies del Pirineu Oriental, passant pels massissos més alts i espectaculars d'Ossoa, Vathlaitós, Venhamala, Gavarnia, Maladeta i del Pallars, de gran qualitat estètica i muntanyenca.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
—COMISSIÓ DE PUBLICACIONS—

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA - Club Alpí Català

MONTSENY

GUIA EXCURSIONISTA

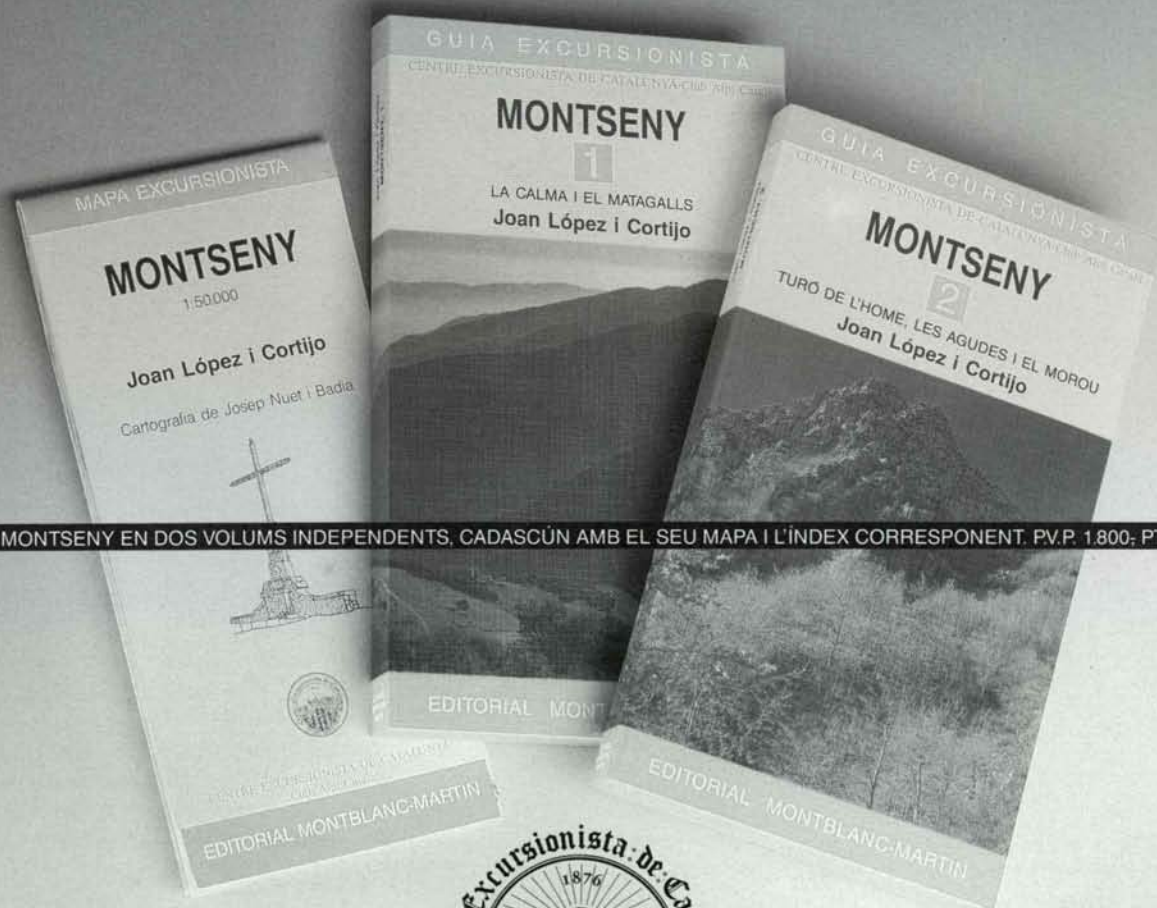
1

LA CALMA I EL MATAGALLS

2

TURÓ DE L'HOME, LES AGUDES I EL MOROU

Joan López i Cortijo

GUIA DEL MONTSENY EN DOS VOLUMS INDEPENDENTS, CADASCÚN AMB EL SEU MAPA I L'INDEX CORRESPONENT. P.V.P. 1.800; PTA. VOLUM

MONTSENY
Guia Turística
-EN PREPARACIÓ-

COMISSIÓ DE PUBLICACIONS
Paradís, 10 - 08002 Barcelona - Tel. 315 23 11

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN
Ap. Correus, 266 - Tel. 204 43 97

A/s seus peus
**calçat
infantil**

- BALMES
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

KATAKROK

T h e N e w S p i r i t o f S k i n g

HAGAN

Importador exclusivo:

Teodora Lamadrid, 43. Tel. (93) 418 53 74.
Fax N.º (93) 417 12 18. 08022 Barcelona